

Moderne styring af den latente EU-skepsis i den danske offentlighed

En undersøgelse af den danske meningsdannelse samt dens indlejrede styring
i valgkampen om retsforbeholdet 2015

Sådan ser stemmesedlen ud

**Forslag til lov om omdannelse af
retsforbeholdet til en tilvalgsordning**

Sæt X i én af rubrikkerne

JA

☐

NEJ

☐

Speciale

CBS, Cand.soc i Politisk Kommunikation og Ledelse

Stefan Reinert Djurhuus - studie nr. 19829

Cathrine Olsen - studie nr. 43526

Vejleder: Emil Husted

Antal anslag: 247.408 / 111 sider (175 inkl. litteraturliste & bilag)

Afleveringsdato: 17. september 2018

Abstract

This paper analysed the discrepancy between the recommendations of the majority of the Danish parliamentary and the public opinion during the Danish EU referendum in 2015. The political struggles in 2015 was regarding whether to uphold the legal reservations that Denmark holds towards EU or to integrate further, which was observed through several articles in the mainstream media. Based on Ernesto Laclau & Chantal Mouffe's discourse theory and concepts, we found that five nodal points emerged in the midst of the political battle between the opponents and advocates of a proposed opt-in bill. In the discursive battle, the Opponents obtained a relative hegemony by building on universal demands and expanding the chains of equivalence in their construction of the nodal points. On the contrary, the Advocates constructed partially particular identities, which did not strive towards same objectives, and therefore instigating a segmentation within the political movement of the Advocates. The paper proceeded with a second analysis, about how the Opponents governed through their dominant discursive constructions, which also resembled a notion of their communication strategies. The paper then applied Mitchell Dean's conceptualisation of Michel Foucault's concept of 'Governmentality', which offered the framework for the second analysis. The second analysis then proposed how the Opponents governed through visualising certain problems and aspects, and utilising specific techniques such as scare campaigns through the media. In addition, the Opponents legitimised their arguments with well-known rationalities along with the formation of EU sceptical identities. At last, the paper explores these identities and how subjects perceived and applied to these by conducting separate interviews with two focus groups.

Abstract	1
Kapitel 1. Indledning	3
1.1. Problemfelt	4
1.2. Problemformulering	6
1.3. Projektdesign	7
Kapitel 2. Teori	8
2.1. Laclau & Mouffes diskursteori	9
2.3. Michel Foucault om magt & Governmentality	17
2.4. Strategier for identifikation & subjektivering	23
Kapitel 3. Analysestrategi	27
3.1. Præsentation af iagttagelsespunkt	28
3.2. Analysestrategiske til- og fravalg	28
3.3. Videnskabsteori	30
3.4. Metode	33
3.4.1. Den kvantitative Infomedia analyse til empiri udvælgelsen	36
3.4.2. Den kvalitative analyse af diskursen	39
Kapitel 4. Den diskursive kamp om meningsdannelser	45
4.1. Suverænitæt	49
4.2. Usikkerhed	55
4.3. Mistillid	59
4.4. Asyl og integration	63
4.5. Europol	68
4.6. Opsamling på den diskursive kamp	71
Kapitel 5. Governmentality-analyse	75
5.1. Styringens synlighedsfelter	76
5.2. Styringens tekniske aspekt	81
5.3. Styringens rationaler og vidensformer	83
5.4. Styringens subjektivering	88
5.5. Opsamling på Governmentality-analysen	92
Kapitel 6. Subjektiviseringsanalyse	97
6.1. Identificering med de dominerende meningskonstruktioner	97
6.2. De grundlæggende rationaler i Modstandernes styring	101
Kapitel 7. Perspektiverende konklusion	107
Litteraturliste	112
Bilag	125

Kapitel 1. Indledning

I 1952 blev det europæiske Kul- og Stålfællesskab etableret, som et overnationalt samarbejde, med henblik på at gøre kul- og stålproduktionen til et fælles anliggende (EU-Oplysningen A) for dermed at sikre fred i Europa efter en turbulent tid efter 2. Verdenskrig. Dette blev kun starten på et fællesskab der hurtigt udviklede sig - både handelsmæssigt, økonomisk, politisk og socialt. Dette skyldes at målet for det europæiske fællesskab har været at arbejde mod en stadig snævrere union siden Rom-traktaten i 1958 (EUR-Lex 2017). Samarbejdets yderligere integration har i nyere tid vakt stigende bekymring, hvilket har medført øget skepsis i flere EU-lande gennem de senere år (Børsen 2014, Quass 2014, Lauritzen 2016, Elkjær & Frich 2016, Berlingske 2017). Denne stigende EU skepsis varierer afhængigt af landene, men er ofte forankret i bekymringer for den økonomiske integration og EU's fejltagelser i denne sammenhæng, immigrations problematikker, det demokratiske underskud samt suverænitetsafgivelser (Taggart & Szczerbiak 2018: 1204-1205). Senest udmøntede denne skepsis sig i det såkaldte Brexit, hvor briterne stemte for at forlade EU i juni 2016 (Sørensen 2017).

Rettes blikket mod Danmark, har det særligt været spørgsmålet om "mere eller mindre EU" som har været et brændpunkt i EU-debatten. Her har det især været overvejelserne omkring suverænitetsafgivelse, der har været afgørende for de danske EU-folkeafstemninger, som resulterede i et nej - både ved Maastricht-traktaten i 1992, Euro-afstemningen i 2000 og ved den seneste folkeafstemning om at omdanne retsforbeholdet til en tilvalgsordning i 2015 (ibid.). Siden Danmarks tiltrædelse i EU i 1973, har der været afholdt otte EU-relaterede folkeafstemninger (EU-Oplysningen B 2017). Stemmeresultaterne fra disse illustrerer, hvordan EU-relaterede spørgsmål næsten formår at dele danskerne på midten (ibid.). Dette kom seneste til udtryk da danskerne blev sendt til stemmeurnerne i december 2015, hvor danskerne skulle tage stilling til om Danmark skulle omdanne det såkaldte retsforbehold til en tilvalgsordning, grundet EU-samarbejdets strukturelle ændringer og udvikling (EU-oplysningen C).

Den offentlige debat i medierne viste at folkeafstemningen var mere kompleks end lovforslaget antydede, hvorfor nyhedsbilledet var centreret omkring problematikker vedrørende Grundloven, folkets identitet, elitens magtmisbrug, suverænitetsafgivelse, EU-føderationen, flygtningekrisen eller den danske medbestemmelse (Sørensen, 2017; Bilag A). Heri søgte multiple aktører - bestående af både politikere, debattører, borgere og andre meningsdannere - at bidrage til debatten om folkeafstemningen. Derfor var nyhedsmedierne frem til folkeafstemningen fyldt med artikler, debatindlæg, kronikker og oversigter, der alle havde til hensigt at oplyse danskerne om folkeafstemningens indhold (Nissen 2015; Svensson 2015; Redder 2015). Da medierne i den forbindelse både udgør den primære platform for politiske valgkampe samt politisk information (Pedersen 2016: 128; Hjarvard 2016: 38), fandt vi det afgørende at iagttage den politiske kamp herigennem.

På den politiske arena på Christiansborg anbefalede partierne Venstre, Socialdemokratiet, Alternativet, Socialistisk Folkeparti, Radikale Venstre og Det Konservative Folkeparti at danskerne skulle omdanne retsforbeholdet til en tilvalgsordning, hvorimod Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og Enhedslisten anbefalede det modsatte (EU-Oplysningen D). Dette betød at 111 mandater ud af 179, eller sågar 63 % af Folketinget, repræsenterede ja-siden med både LO samt store dele af erhvervslivet i ryggen (Jørgenssen 2015). Alligevel endte folkeafstemningen med at et flertal på 53 % af danskerne stemte nej til omdannelsen af retsforbeholdet.

1.1. Problemfelt

Folkeafstemningens stemmeresultat efterlod en undren over, at et flertal af danskerne ønskede at bevare status quo, trods et overbevisende Folketingsflertal samt ledende erhvervsorganisationer havde anbefalet og ført kampagne for omdannelsen af retsforbeholdet (Altinget 2015a; EU-Oplysningen D; EU-Oplysningen E). Vores undren blev yderligere forstærket efter opdagelsen af de daværende Eurobarometer undersøgelser som viste, at 75 % af danskerne ikke mente at Danmark ville være bedre rustet til fremtiden, såfremt Danmark stod uden for EU (Europa-Kommissionen 2014). Derudover viste en efterfølgende undersøgelse at 62 % af danskerne var tilfredse med den måde demokratiet fungerede på i EU (Europa-Kommissionen 2015).

Dette efterlader imidlertid et paradoks om danskerne, som både kan hævdes at påskønne EU-samarbejdet og bibeholder samtidig en distancering hertil, som også kan eksemplificeres gennem de danske EU-folkeafstemninger. Vi undrer os over dette paradoksale forhold til EU, hvorfor formålet med specialet er at undersøge hvordan meningsdannelser blev konstrueret i mediebildet. Dette gøres for at kunne gengive et øjebliksbillede af den daværende meningsfiksering om Danmarks forhold til EU i lyset af folkeafstemningen om retsforbeholdet. Med udgangspunkt i dette, ønsker vi ligeledes at undersøge, hvorvidt moderne styring blev praktiseret gennem de konstruerede meningsdannelser.

For at undersøge præmisserne for konstruktionen af Danmarks forhold til det europæiske samarbejde, vil specialet fokusere på hvordan en række aktører kæmpede om at fiksere særlige meningskonstruktioner omkring folkeafstemningen om retsforbeholdet i mediebildet, samt hvilke af disse der fremstod dominerende i diskursen. I forlængelse af dette, vil specialet undersøge hvordan der gennem de dominerende meningskonstruktioner blev praktiseret moderne styring, og hvilke implikationer dette kan få for individers selvregulering. Vi ønsker at kunne bidrage med en bredere forståelsesramme for dynamikken i de politiske kampe i medierne, der præger det sociale rum op til folkeafstemninger samt de diskursive processer, der ydermere influerer samfundsdiskursen.

Derfor vil vi med Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteoretiske begrebsapparat fremanalysere, hvordan en samling af interesser og krav forsøgte at vinde indpas på den diskursive kampplads om at definere Danmarks forhold til EU-samarbejdet. Dette skal fremvise hvilke meningskonstruktioner der opstod, samt hvilke der formåede at blive dominerende. For at undersøge hvorvidt moderne styring kan praktiseres gennem de dominerende meningskonstruktioner, vil en Foucauldiansk inspireret Governmentality-analyse blive udformet. Dette vil samtidigt bidrage med et indblik i de iagttagede aktørers kommunikationsstrategier, som kommer i spil gennem de dominerende meningskonstruktioner. Slutteligt vil det blive undersøgt, hvordan de dominerende meningskonstruktioner og dens indlejrede styring har en indflydelse på individers identitetsregulering såvel adfærd. Til denne analyse anvendes Matt Alvesson og Hugh Willmott (2002) samt Majia Holmer-Nadesan (1996) som teoretisk udgangspunkt for at

klarlægge, hvordan individer forholder sig til de dominerende meningsdannelser, hvorudfra de ligeledes kan lade sig selvregulere.

1.2. Problemformulering

Hvordan blev diskursen om folkeafstemningen om retsforbeholdet fikseret i perioden frem til EU-valget i 2015, og hvordan blev styring praktiseret gennem de etablerede meningsdannelser?

Følgende underspørgsmål vil bidrage til besvarelsen af specialets problemformulering og vil være ledespørgsmål for de tre analysedele:

1. Hvordan søgte en række aktører at konstruere differentierede meningsdannelser om folkeafstemningen om retsforbeholdet, og hvilke blev dominerende for det sociale rum?
2. Hvordan blev moderne styring praktiseret gennem de dominerende meningsdannelser?
3. Hvordan forholdt individerne sig til de dominerende meningsdannelser såvel den indlejrede styring, og hvorvidt fik det indflydelse på deres identitetsregulering?

1.3. Projektdesign

Kapitel 2. Teori

Det følgende kapitel vil introducere til specialets teoretiske udgangspunkt i Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori (1985, 2002) samt Michel Foucaults (1978, 1982) samtidsdiagnostiske overvejelser omkring magt, som vil blive suppleret af Mitchell Dean (2006, 2010). Slutteligt vil henholdsvis Matt Alvessons og Hugh Willmotts (2002) undersøgelser af identitetsregulering samt Majia Holmer-Nadesans (1996) udformning af bestemte identifikationsstrategier blive introduceret.

Laclau og Mouffes diskursteori vil blive implementeret med henblik på at fremanalysere, hvordan en række aktører kæmpede om at konstruere særlige meningsdannelser om folkeafstemningen om retsforbeholdet. Laclau og Mouffes diskursteori dækker over et bredt begrebs repertoire, hvoraf vi nøje har udvalgt dele af dette begrebsapparat for at kunne bidrage til besvarelsen af specialets undersøgelsesformål. Den teoretiske præsentation vil redegøre for de udvalgte begreber og indeholde eksempler samt konditioneringer, som understreger hvordan teorien kommer til udtryk i udfoldelsen af analysen. Dette vil ligeledes gøre sig gældende i præsentationen af Foucaults magtbegreb og samtidsdiagnostiske overvejelser. Foucault vil blive implementeret for at kunne fremanalysere, hvordan moderne styring kan blive udøvet gennem de konstruerede meningsdannelser. Det er væsentligt at pointere, at Foucaults overvejelser omkring magten ikke udgør en almengyldig teori, men derimod forsøgte han at skabe refleksioner omkring det moderne vestlige samfunds former for magtudøvelse - blandt andet med begrebet Governmentality. Derfor vil vi benytte Mitchell Deans operationalisering af Governmentality begrebet som analysestrategi, idet han har udformet en decideret analysemodel for begrebet.

Endvidere vil forskellige reguleringsformer af Matt Alvesson og Hugh Willmott, samt identifikationsstrategier af Majia Holmer-Nadesan blive inddraget med formålet om at fremvise, hvordan deltagere fra to fokusgruppeinterviews forholder sig til den daværende diskurs.

Inden den teoretiske præsentation, vil der kort blive redegjort for motivationen bag kombinationen af disse teoretikere, og hvorvidt vi mener at disse kan bidrage til besvarelsen af specialets undersøgelsesformål.

Vi er optagede af at undersøge hvordan meningsdannelser blev konstrueret i mediebilledet under folkeafstemningen om retsforbeholdet, samt hvorvidt disse meningsdannelser kan være med til at strukturere og regulere individers handlerum. Laclau og Mouffe bidrager med en diskursteoretisk tilgang, kan belyse hvordan en række interesser søgte at gøre deres krav gældende gennem artikulationer. Dertil kan Foucault bidrage til undersøgelsen af, hvordan den moderne styringstænkning udfoldes gennem de konstruerede vidensformer såvel sandheder, som kan hævdes at blive etableret ud fra en række interessers krav og artikulationer. Da vi slutteligt ønsker at undersøge, hvorvidt de konstruerede meningsdannelser egentlig kan have en regulerende effekt på individer og deres adfærd, kan både Alvesson og Willmott såvel Holmer-Nadesans teoretiske afsæt bidrage til en nærmere subjektiveringsanalyse af dette. De enkelte analyser medfører til analytiske udfald, som udgør udgangspunktet for den efterfølgende analyse. Den tredje og sidste analyse har afsæt i begge de to foregående analyser og formår dermed at samle op på disse. Derfor skønnes det at kombinationen af disse teoretikere vil medføre til en mere potent analyse af specialets undersøgelsesformål.

2.1. Laclau & Mouffes diskursteori

Formålet med Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori var at udvide forståelsen for den kommunistiske venstrefløjs krise og opkomsten af nye sociale bevægelser i slutningen af 1960'erne. De søgte at undvige den økonomiske determinisme som dominerede det politiske billede i marxismen med tilføjelsen af pluralisme og kontingens, som danner grundlag for deres teori (Husted & Hansen 2017: 461). Deres teori er udformet for at fremme den socialistiske agenda ved at tilbyde den "akademiske venstrefløj" nye tanker og værktøjer, der skulle udvide forståelsen af det politiske (ibid.).

Laclau og Mouffes diskursteori har rødder i den strukturelle marxisme fra 1960erne med inspiration fra både Louis Althusser og Antonio Gramsci, som kommer til udtryk i deres diskursteori qua det øgede fokus på magtkampe og konflikt (Hansen 2005: 177-178). Den franske filosof Louis Althusser introducerede den strukturelle marxisme med en kritik af marxismens økonomiske tolkning, som derimod kun blev anset som den sidste instans til at forklare de samfundsmæssige strukturers plads og funktion (ibid.). Med tilførslen af hegemonibegrebet fremførte Antonio Gramsci, at man ikke på forhånd kunne afgøre klassernes forskellige interesser eller fastslå overbygningsinstansernes tilhørsforhold til specifikke klasser (ibid.). Det afhang derimod af det politiske projekt som disse overbygningsinstanser blev søgt tilknyttet af de givne klassepositionerne. (ibid.). Laclau og Mouffe gør dog op med den strukturelle marxisme for at bevæge sig mod en mere postmarxistisk orientering (Laclau & Mouffe, 2002:15). Med værket *Hegemony and Socialist Strategy* (1985), formår Laclau og Mouffe at frigøre hegemonibegrebet fra strukturalismen ved at rekonstruere det hegemoni- og ideologikritiske projekt ud fra poststrukturalismens principper omkring pluralisme og kontingens (Hansen 2005: 177, Andersen 1999: 87). Ifølge Gramsci var folket og klasserne allerede givet, men Laclau og Mouffe stillede derfor det oplagte spørgsmål: Hvorfor er det kun klasserne der kan være den dominerende kraft i et hegemonisk projekt?¹ Deres svar var at hegemoniske projekter kan have deres udspring mange steder, og de sociale kræfter der artikulerer dem, kan ikke på forhånd afgøres (Hansen 2017: 340). Laclau og Mouffe formår dermed at udvide hegemonibegrebet til at omfatte alle samfundets forhold (Laclau & Mouffe 2002: 17). Da Laclau og Mouffe var inspireret af disse teoretikere, betegnes deres diskursteori som postmarxistisk (Laclau & Mouffe 2002: 11).

Det er i høj grad diskursbegrebet, hvorigennem poststrukturalismen særligt kommer til udtryk (Hansen 2005: 179). Laclau formår nemlig med diskursbegrebet at gøre op med de klassiske strukturalisters forestilling om sprogets lukkede og uforanderlige strukturer (ibid.). I stedet skal diskursbegrebet forstås som “*et sæt af elementer og deres relationer, som på denne side er forudsætning for social handlen (fordi den er meningsfyldt), men som på den anden side modificeres løbende gennem de konkrete processer(..)*” (Laclau & Mouffe, 2002:21).

¹ Hegemoniske projekter er “*en politisk konstruktion, hvorved en social aktørs projekt kommer til at repræsentere mere end sig selv, typisk en politisk bevægelse, der hævder at repræsentere hele nationens interesser i kamp med andre alternative bud på en sådan repræsentation*” (Laclau & Mouffe 2002: 18)

Derudover fastholder Laclau og Mouffe også den poststrukturalistiske pointe om, at et bestemt udtryk og dets indhold er summen af en proces, og er derfor ikke mulig at afgøre på forhånd (ibid.). Den Laclauianske reformulering af hegemonianalysen deler derfor poststrukturalismens erkendelsesinteresse ved at fremhæve, at alle universelle og nødvendige forhold blot er partikulære og kontingente (Hansen 2005:194).

I diskursteorien trækkes ingen absolutte grænser, hvilket betyder at intet kan siges at være absolut entydigt, men at alt er præget af kontingens ved at meningskonstruktioner og forståelsen heraf altid kunne være anderledes. Diskursteorien fremviser dermed flertydighed og kamp omkring mening ved at stille det basale spørgsmål; hvis 'noget' kan blive modificeret af at blive anbragt i en ny sammenhæng, hvordan kan dette 'noget' så være? Svaret ligger i, at diskursteorien ikke tilskriver dette 'noget' nogen indre essens eller nødvendighed. For hvis det er muligt at modificere noget ved at anbringe eller artikulere det på ny eller i anden sammenhæng, så har det ikke nogen indre essens indbygget (Hansen 2009: 393).

Laclau og Mouffes begrebsapparat

Laclau og Mouffe har udviklet en diskursteori, som indeholder et begrebsapparat, der kan benyttes som analytiske redskaber til at undersøge politiske kampe om hegemoni i diskurser (Hansen 2017: 340). Det følgende vil uddybe Laclau og Mouffes grundlæggende begreber og grundantagelser, som senere vil blive anvendt i det analytiske arbejde.

Et af de grundlæggende begreber i deres diskursteori er artikulation, der kan beskrives som processen hvorpå folk ytrer sig ved at sammensætte mening på deres egen måde. Laclau og Mouffe skelner dog ikke mellem det diskursive og ikke-diskursive, men opfatter alt som diskursivt i.e. medieret (Hansen 2012: 260; Hansen 2009: 392-394). I og med at alt er diskursivt og modificerbart, vil indskrivning aldrig blive fuldstændigt, og derfor vil det altid være muligt at reartikulere og modificere en diskurs (Hansen 2009: 392-395).

Artikulation skal dermed forstås som selve kommunikationen, og er det som "*skal stoppe gnidninger og afgøre det uafgjorte, uden dog at kunne gøre dette endeligt*" (Andersen, 1999: 90). I forbindelse med at flere meningskonstruktioner knyttes til samme

betydningsbærende elementer, vil disse få et overskud af mening, da flere tolkninger skaber flere måder at forstå indholdet. Elementernes flerstemmighed vil dermed opnå en overdetermination, hvilket betyder at disse elementer - med deres egen skrøbelige fiksering - samtidigt får en symbolsk betydning til at repræsentere flerstemmigheden (Laclau & Mouffe 2002: 43-44).

Hegemoni og dislokation

Artikulationer handler på sin vis om at skabe enstemmighed i den flerstemmighed, som skaber gnidninger og uafgjorthed, hvorfor der opstår en politisk kamp om hvilken mening der skal dominere i flerstemmigheden i.e. opnå hegemoni. Ifølge Laclau, udspringer en hegemonianalyse ved identificeringen af en dislokation, som formår at åbne op for en diskursiv kamp og muliggøre reartikulationsforsøg (Hansen 2005: 180). En dislokation er tilknyttet en hegemonisk kamp, som også kan betegne en diskursiv kamp for meningsskabelse (Hansen 2005: 180). Dislokationen kan ydermere defineres som en begivenhed, hændelse eller situation som kan ryste eller svække en diskurs, hvormed diskursen tvinges til at forholde sig til denne form for svækkelse. I forsøget på at stabilisere denne diskurs igen, må der findes nye måder til at skabe orden og mening. Dette gøres ved reartikulation, hvilket betegner at nye hegemoniske projekter kæmper om at rekonstruere mening indenfor den givne diskurs (Hansen 2005: 180; Holmer-Nadesan 1996: 51).

Dislokationen vil i analysen blive konditioneret som den særlige begivenhed, der rystede Danmarks position i det europæiske samarbejde, hvorfor der blev åbnet op for en redefinering af Danmarks forhold til EU. Dette kan eksemplificeres med udskrivelsen af folkeafstemningen om at omdanne retsforbeholdet til en tilvalgsordning. Udskrivelsen af valget skabte en situation, der kunne opleves som en rystelse, da de tidligere politiske forhold var 'ude af funktion'. Derfor måtte en løsning på denne uorden findes, hvilket danskerne skulle tage stilling til ved folkeafstemningen i 2015.

Sedimentering er dislokationens modsætningsbegreb, hvilket betegner de situationer hvor diskursen atter er stabiliseret i en delvis struktureret orden (Hansen 2005:180-181).

Såfremt en dislokation har fundet sted, og dermed tvinger diskursen til at forholde sig til denne rystelse, vil dette resultere i en politisk kamp om at dominere og stabilisere den givne

diskurs. Nye hegemoniske projekter, der dækker over forskellige ideologier, opstår på baggrund af de reartikulationsforsøg der finder sted i kampen om at opnå en forholdsvis stabilitet igen (Hansen 2005: 180-181). Hegemonibegrebet dækker over hvordan selvfølgeligheder bliver skabt inden for en diskurs, og henviser til kampen mellem de hegemoniske projekter. *De hegemoniske projekter* vil i specialet fremgå som henholdsvis Modstanderne² af og Fortalerne³ for omdannelsen af retsforbeholdet til en tilvalgsordning.

Nodalpunkter

Diskurser tager form og konstrueres ved at mening bliver centreret omkring nodalpunkter, også kaldet tomme betegnere. Kampen om hvad der skal være nodalpunkter i en diskurs er central for kampen om hegemoni (Holmer-Nadesan 1996: 50-51; Laclau & Mouffe 2002: 270), idet disse fremstår som de centrale stridspunkter indenfor den givne diskurs. Et nodalpunkt kan betegnes som et privilegeret tegn, som evner at knytte relation til andre tegn, der strukturerer sig herom, hvormed nodalpunktet får sin mening (Jørgensen & Philips 1999: 37). Når nodalpunkter hævdes at være tomme, betyder det, at de ikke længere beskriver noget positivt i.e. noget specifikt i et meningsfuldt system. Derimod sætter de begrænsningerne for det tilknyttede meningsindhold ved at pege på det negative - også kaldet det "radikale andet" - der dækker over den mening som nodalpunktet står i kontrast til (Laclau & Mouffe 2002: 136-137; Husted & Hansen 2017: 462). Nodalpunktet tømmes for dets egen mening i takt med at flere betegnere tilknyttes, hvilket skaber en overdetermination af selve nodalpunktet. Dette betyder at nodalpunktet ikke længere kan determineres i sig selv, men repræsenterer herefter de andre betegneres meningsindhold (Jørgensen & Philips 1999: 39). Derfor får nodalpunktet sin betydning gennem de ækvivalente betegnere samt den konstitutive yderside, som udgør de elementer der står i differens til de ækvivalente momenter i ækvivalensskæden.

I analysen vil begrebet *nodalpunkt* blive behandlet som et særligt udtryk, der formår at knytte relation til flere momenter samt fremgår hyppigt i det empiriske materiale. Nodalpunktet vil udgøre et knudepunkt i diskursen, hvor meningsindhold tilføres fra andre *ækvivalente* betegnere, som centrerer sig omkring nodalpunkterne. Nodalpunktet kan eksemplificeres med begreberne som *suverænitæt*, *usikkerhed*, *mistillid*, *asyl* og *integration*

² Modstanderne af tilvalgsordningen (nej-siden i den politiske debat)

³ Fortalerne for en tilvalgsordning (ja-siden i den politiske debat)

samt *europol* - dette er alle begreber, som har vist sig at være særligt omdiskuteret og betydningsbærende for debatten i nyhedsmedierne under valgkampen.

Universalisme og partikularisme

I henhold til poststrukturalismen foregriber Laclau og Mouffes diskursteori, at der ikke findes noget absolut objekt og derfor ingen absolut sandhed, da denne er diskursivt konstrueret.

Alligevel findes "*forestillingen om, at der skulle findes noget, der er fælles for alle*" (Laclau & Mouffe 2002: 273), hvilket beskriver begrebet *universalisme*, som er et af diskursteoriens grundpræmisser. Det universelle kan derfor siges at være en fælles konstitueret mening om en betegner eller emne. Overfor dette begreb står *partikularisme*, som vedrører noget særligt til forskel fra noget alment (Laclau & Mouffe 2002: 171). Det partikulære kan konditioneres som en forfølgelse af en særlig interesse, såsom en parallelaftale med Europol, hvor det universelle kan være forestillingen om retten til at bevare suverænitet. Der er ikke nogen forhåndsvis adskillelse mellem det partikulære og universelle, men "*det universelle fremkommer ud af det partikulære*" (Laclau & Mouffe 2002: 130), som også betyder at der ikke er nogle regler eller forhåndsbestemte nodalpunkter. Idet intet er forhåndsbestemt, hersker en politisk kamp mellem partikulariteter om at opnå en repræsenterende funktion og dermed repræsentere andre partikulariteter. Laclau og Mouffe beskriver det også således: "*I stedet konkurrerer forskellige grupper om at give deres specifikke mål en midlertidig universel repræsenterende funktion. Samfundet frembringer et helt vokabular af tomme udtryk, hvis midlertidige indhold skyldes politisk konkurrence.*" (Laclau & Mouffe 2002: 132)

Ifølge Laclau og Mouffe bliver de tegn som italesættes inden for en given diskurs anskuet som *momenter* i et system. Momenterne er med til at udgøre dele af betydningen i en diskurs, som ikke kan undværes. Dermed bliver en diskurs ligeledes til en reduktion af muligheder, da skabelsen af relationer mellem tegnene er med til at udelukke de mulige betydninger som tegnet potentielt kunne have (Jørgensen & Phillips, 1999: 37). Fjernes momenterne fra en diskurs kan dens karakter ændres såvel som nye tilføjelser kan have samme effekt. Et eksempel på et moment i debatten om suverænitetsafgivelse kan være den danske Grundlov. Grundloven har vist sig at være særligt central for den mening, som blev søgt tilknyttet det såkaldte nodalpunkt 'suverænitet', hvorfor Grundloven er med til at skabe en ganske særlig forståelse af hvad suverænitet betyder for de iagttagede aktører.

I modsætning til momenter findes *elementer*, som står ‘uden for’ den artikulerede praksis eller i differens til momenterne (Laclau & Mouffe 2002: 53; 270). Selve diskursens identitet defineres og forandres stadigt løbende i henhold til disse ‘ekskluderede’ elementer, som det fikserede nodalpunkt forholder sig til (Laclau & Mouffe 2014: 91).

Ækvivalens, differens og antagonismer

Som beskrevet i ovenstående, får nodalpunkter tilskrevet meningsindhold fra momenter, som kan variere i deres enighed eller uenighed omkring den overordnede meningsdannelse for nodalpunktet. Når momenter tilknyttes et nodalpunkt skaber disse en fælles forståelsesramme og meningshorisont for hinanden og dermed nodalpunktet i en såkaldt *ækvivalenskæde* (Laclau & Mouffe 2001: 127). Ækvivalenskæden forudsætter at momenterne deler en underliggende fælles identifikation, på trods af at momenterne kan repræsentere forskellige underforståelser. Her binder ækvivalenskæden og dens kontekst momenterne sammen gennem nodalpunktet og bestemmer hvilken reference de har til hinanden indenfor diskursen (Laclau & Mouffe 2014: 113f). En ækvivalenskæde kan eksemplificeres med at der blandt andet har været betegnelser såsom *tvivl*, *uforståelighed* og *forvirring*, som eksempelvis bliver artikuleret i relation til nodalpunktet ‘usikkerhed’. Dette vil dog blive yderligere forklaret og eksemplificeret løbende i første analysedel.

I modsætning til ækvivalenskæder findes differenskæder, hvor momenterne omkring nodalpunktet hverken deler identitet og krav. Idet et positivt artikuleret krav omkring nodalpunktet hævder et partikulært mål, udelukker det samtidigt tilknytningen til de andre krav omkring nodalpunktet og dermed en fælles simplificeret identitet og målsætning. Momenterne kæmper derimod om at opnå en universel repræsenterende funktion, hvor der omkring nodalpunktet opstår en differenslogik, hvor man klart vil adskille og prioriterer de politiske krav og identiteter i ækvivalenskæderne. Denne differenslogik udvider og øger kompleksiteten i nodalpunktets mening (Laclau & Mouffe 1985: 131), idet der i nodalpunktet vil forfølges flere konflikterende mål fremfor et fælles.

I kampen om meningsdannelse kan der opstå uenigheder eller modsætninger, som resulterer i fjendeforhold - også kaldet antagonismer. En antagonisme karakteriserer et givent

sammenstød mellem sociale aktører med hver deres identitet og interesser (Howarth 2005:152). Ifølge Laclau og Mouffe opstår antagonismer når aktører ikke længere i er stand til at sikre deres identitet såvel interesser, hvormed en fjende konstrueres som ansvarlig for dette svigt (ibid:153). Dette betyder at der opstår et forhold, hvor parterne ikke accepterer hinandens identitet, og hvor der opstår en kamp om hvad der skal være dominerende (Laclau & Mouffe 2002: 264). Derfor bliver dette diskursteoriens begreb for konflikt, som altså opstår når gensidige identiteter søger at forhindre eller blokere hinandens eksistens (Jørgensen & Phillips, 1999:60). Vi vil med begrebet *antagonisme* undersøge, hvordan Modstandernes såvel Fortalernes identiteter og holdninger er i konflikt med hinanden i debatten om at definere Danmarks forhold til EU i forbindelse med folkeafstemningen.

Subjektet

Et af de begreber som blev tilført senere i Laclau og Mouffes forfatterskab er subjektet (Laclau & Mouffe 2002: 15). Laclaus definition af subjektet vil blive implementeret i diskursanalysen, da denne bidrager med væsentlige perspektiver af hvorledes aktørerne subjektiverer danskerne som en del af deres meningskonstruktioner.

Subjektet kan betegnes at være afstanden mellem dislokation og sedimentering, da subjektet er den 'masse' som udfylder den revne, den pågældende dislokation efterlod i strukturen (Hansen 2005: 181). Det er dog ikke muligt at iagttage selve subjektet, men derimod dets subjektpositioner, som er de prædikater diskurser tildeler, hvormed subjektet er 'dét' som den tilskrives gennem diskursive positioneringer (ibid.). Ligesom virkeligheden blot er en konstruktion af diskursive praksisser, gør samme sig gældende for enhver subjektposition som også er flertydige og kontingente (Laclau 2002: 66). Da subjektet kan være positioneret i flere modstridende diskurser får dette en overdeterminerende effekt på subjektet (Jørgensen & Phillips 1999: 54). Laclau og Mouffe mente dog ikke, at én diskurs kan blive den eneste som skaber det sociale, da der altid vil være modstridende diskurser (Jørgensen & Phillips 1999: 53). De mulige subjektformer som blev konstrueret i medierne vil blive yderligere behandlet i Governmentality-analysens fjerde dimension og ydermere i specialets tredje og sidste analysedel.

2.3. Michel Foucault om magt & Governmentality

I specialets anden analysedel vil vi benytte Michel Foucaults Governmentality begreb til at undersøge, hvordan de iagttagede aktører kan hævdes at udøve moderne styring gennem deres konstruerede meningskonstruktioner ved hjælp af differentierede kommunikationsstrategier. Formålet med denne delanalyse er at fremvise, hvordan individer kan blive påvirket i en særlig retning qua den 'sandhed' og meningsdannelse, som kommer til udtryk gennem medierne. I forlængelse af dette ønsker vi at undersøge, hvad dette får af betydning for formningen af individers identitetsregulering såvel disses identifikationer med de konstruerede meningshorisonter.

Michel Foucault formulerede sine samtidsdiagnostiske overvejelser omkring institutioner, styring og magt i sit arbejde fra 1970'erne. Med disse overvejelser var det Foucaults hensigt at skabe fundamentet for en magtanalyse, som tog udgangspunkt i magtens praktiske organisering (Villadsen 2013a: 341). Som tidligere påpeget, udgør Foucaults magt overvejelser ikke en almenyldig teori, men i stedet søgte han at skabe refleksion om det vestlige samfunds former for magtudøvelse. Foucaults magtopfattelser var centreret omkring den magt, som udøves i det moderne samfund, hvorfor hans opfattelse af magten blev gjort til et opgør med den juridiske magttænkning. Foucault hæftede sig ved, at magten hverken er undertrykkende eller påtvunget og ej tilhører særlige subjekter, klasser eller institutioner. Derimod fremhæver han, at magten er installeret i sociale relationer samt at magtudøvelse er tilknyttet de magtedes egne frie handlinger (ibid.; Foucault 1982: 786, 790). Det vil sige, at den magtede er en fri aktør, som formår at lede sig selv ud fra visse værdier og idealer.

I forbindelse med Foucaults overvejelser om magtens udfoldelse i det moderne samfund, påpegede han at samfundets praksisser blot er en del af bredere magtstrategier, der skal forstås som summen af en række løsninger der er blevet rutinegjort og systematiseret, som dermed kommer til at udgøre en almindelig strategi med anvisning til særlige rationaler (Villadsen 2013: 349). Med dette henviste Foucault til, man skal gå bag om den ønskede undersøgelsesgenstand for at fremvise en mere overordnet magtstrategi, hvorudfra den pågældende genstand skal forstås. Det handler altså om at undersøge disse magtstrategier

samt etablerede vidensformer, som netop har muliggjort og bidraget til ganske særlige forestillinger om den pågældende genstand.

Det har ligeledes været vores hensigt at gå bag om de iagttagede aktørers konstruerede meningshorisonter for at undersøge de bredere magtstrategier, som kan have præget måden hvorpå den konstruerede meningsdannelse udformes. Et eksempel fra specialets anden analysedel illustrerede hvorledes loven med dens juridiske rationalitet kommer i spil. Dette kom blandt andet til udtryk, da en aktør søgte at begrunde og legitimere hans iagttagelser af tilvalgsordningen med hjælp fra det rationale som er tilknyttet den danske Grundlov.

I forlængelse af Foucaults magt overvejelser, introducerede han ligeledes en ny magttænkning eller et ledelsesrationale med begrebet 'Governmentality', som han definerede således:

"I understand the ensemble formed by institutions, procedures, analyses and reflections, calculations and tactics that allow the exercise of this very specific, albeit very complex, power that has the population as its target, political economy as its major form of knowledge and apparatuses of security as its essential technical instrument."(Foucault, 1978:108)

Dette nye styringsrationale formåede Foucault at eksemplificere med henvisning til filosofen, Niccoló Machiavelli, som skabte en ny epoke for politiske ledelsesrationaler og styringstænkning i det vestlige og liberale samfund (Foucault 1978: 89). Det skelsættende ved den såkaldte neoliberale styringstænkning var, at den brød med den klassiske liberalismes opdeling af stat og civilsamfund. Governmentality stod altså i kontrast til tidligere magttænkning og ledelsesrationaler, der havde et territorium som styringsgenstand. I stedet havde denne nye form for ledelsesrationale befolkningen som genstand, for hvem vis velvære, sundhed og adfærd skulle ledes og styrkes (Foucault 1978: 99). Denne nye ledelsestænkning bestod af en række overvejelser over, hvordan ledelse og regulering kunne være mulig med respekt for de selvregulerende mekanismer såvel deres egen ret, som var en integreret del af befolkningen (Villadsen 2003a: 351).

Denne nye ledelsestænkning byggede ligeledes på Foucaults begreb om 'dispositivet', som både har været anerkendt for sit analytiske potentiale, men også kritiseret for at være inkonsistent i Foucaults egne værker (Villadsen 2013b: 59, Agamben 2009: 1-3, Raffnsøe et.

al. 2014: 273). Dispositiver kan beskrives som magtteknologier, der har til formål at “*forme eller endog rekonstruere (...) subjektivitet*” (Villadsen 2013b: 55), hvilket beskriver hvordan magt kan udøves ved at fremelske en bestemt adfærd eller handlemåde hos subjekter. Foucault har i sine værker identificeret tre store dispositiver i vestlige samfund som er henholdsvis loven, disciplinen og sikkerhedsanordningerne (Du Plessis 2014: 57; Raffnsøe et. al. 2016: 280). Grundet Foucaults inkonsistente brug af dispositivet, er der opstået flere fortolkninger eller uddybninger af hans begreb. Giorgio Agamben har leveret en anerkendt fortolkning af dispositivet, der beskrives som indskrevet i alt lige fra diskurser, filosofisk moral, videnskab til institutioner, arkitektur og bygninger (Agamben 2009: 2-3). Nogle væsentlige pointer der er værd at fremhæve fra Agambens fortolkning er, at dispositiverne altid har en strategisk funktion og altid er lokaliseret i en relation mellem magt og viden (ibid.).

Det er dog ikke vores primære hensigt at foretage en decideret analyse af dispositiverne, men nærmere undersøge hvordan moderne styring gør sig gældende samt hvilke rationaler og vidensformer der er indlejret heri. Idet Foucault aldrig har beskrevet en fremgangsmåde til undersøgelsen af hverken Governmentality eller dispositivet, lægger dette speciale sig op ad Mitchell Deans fortolkning og styringsanalytik, som tilbyder fire dimensioner til at fremanalysere udøvelsen af styring samt de bagvedliggende rationaler.

Mitchell Dean og Governmentality

Mitchell Dean (2006, 2010) har forsøgt at operationalisere Foucaults overvejelser omkring disse moderne styringsrationaler ved at udvikle Foucaults Governmentality begreb til fire analytiske dimensioner, som har til formål at bidrage til en analyse af moderne magt og styringsrationalitet. Mere konkret kan man ved brug af Deans analytiske redskaber undersøge, hvordan styring bliver synliggjort, hvordan de styrede bliver subjektiveret samt hvilke vidensformer og teknikker der bliver taget i anvendelse i styringen (Dean 2006: 72-74).

Governmentality kommer dermed til at betegne den moderne styringsmentalitet med frie aktører som styringsgenstand. Styringen kommer til udtryk ved at forme og strukturere disse aktørers frihed, hvormed deres handlerum og handlingsfelt tager form (Dean 2006: 48-49). Dermed forudsætter styring en formning af menneskelig adfærd som opererer gennem de styredes friheder. Dette defineres som en liberal styreform, hvor den styredes frihed bliver måden hvorpå styringens mål realiseres (Dean 2006: 50-51).

Det handler altså hverken om at undersøge psyke, bevidsthed eller intentioner, men snarere de vidensformer som aktørerne bliver influeret af og ligeledes hvordan disse vidensformer bliver produceret og ændret i forskellige praksisser (ibid.).

Ifølge Dean styrer individet sin egen adfærd såvel andres, i henhold til etablerede vidensformer om deres eksistens samt egenskaber. Individet styres altså i højere grad gennem de rammer som danner grundlag for individets selvstyring, som Foucault også kaldte “conduct of conduct” (Dean 2010: 17-18). Disse rammer kan effektueres og påvirkes gennem diskursen med det formål at forme og styre individets egen adfærd, selvom individet ofte vil have et overudbud af forskellige rationaliteter, som søger at sætte rammerne for hvordan individet bør styre sig selv. Foucault beskriver dette som en ‘funktionel overdetermination’, men trods rationalerne kun udviser en præskriptiv tendens skal det understreges, at de ikke determinerer det sociale rum, men *“efterlader derimod plads til menneskelig agens”* (Villadsen 2013b: 66; Du Plessis 2014: 58).

Da Governmentality teoriens analytiske funktion bidrager til udformningen af moderne magtanalyser (Villadsen 2013a: 351), ønsker vi at undersøge, hvordan aktørerne bag meningskonstruktionerne om folkeafstemningen om retsforbeholdet formår at udøve moderne styring gennem deres brug af kommunikationsstrategier. I dette speciale vil ‘kommunikationsstrategier’ betegne anvendelsen af særlige synlighedsfelter, rationaler, teknikker samt subjektformer, som vil blive yderligere uddybet i nedenstående. Endvidere vil kommunikationsstrategierne blive behandlet som en samling af artikulationer, som anvendes

med det strategiske formål, at benytte sedimenterede meningsdannelser til at påvirke individers adfærd.

De fire analyse dimensioner

De fire analysedimensioner, som vil blive gennemgået i det følgende, er hver især med til at anskueliggøre hvordan moderne styring udfoldes (Dean 2006: 72-75).

1. Styringens synlighedsfelt

Deans første dimension spørger til, hvordan et givent styringsregime kaster lys over bestemte objekter, heri hvordan lyset illuminerer disse objekter samt hvilke skygger det skaber (Dean 2010: 41). Dette viser hvordan konstruktionen af de bestemte objekter både fremhæver og tilslører elementer, som derved skaber et billede af hvem og hvad der skal styres, samt hvilke problemer der skal løses og hvilke mål der skal forfølges (ibid.). I denne dimension vil det blive analyseret hvordan særlige objekter, magtrelationer, autoriteter og problematikker blev synliggjort i empirien (Dean 2006: 74).

2. Styringens tekniske aspekt

Hvor første dimension benyttes til at fremvise hvilke problemer der skulle løses, spørger denne dimension til hvilke midler, procedurer, teknikker eller teknologier der kunne løse disse problemer (Dean 2010: 42).

I denne dimension vil vi konditionere det tekniske aspekt som mediernes brug af artikler, debatindlæg og kronikker samt taktikker, som de styringsredskaber der skulle regulere de synliggjorte problemer og objekter. Med dette som udgangspunkt, kan vi analysere hvordan styring bliver muliggjort ved brugen af forskellige nyhedstyper og taktikker.

3. Styringens rationaler samt vidensformer

Den tredje dimension omhandler de former for viden som både skabes af og informerer den styring, som de første to dimensioner bygger på. Denne dimension spørger ind til hvilke former for viden, tanker, ekspertise, strategier og rationaler som både muliggør og legitimerer styringen samt hvordan den formår at skabe bestemte former for 'sandhed' i en verden, hvor intet er selvfølgeligt (Dean 2010: 42-43; Hansen & Sehested 2003: 54; Jørgensen & Phillips,

1999: 15). Denne dimension kommer til at tage udgangspunkt i specialets forståelse af Foucaults dispositiv-begreb. Vi søger derfor at indfange en forståelse af hvad der informerede styringen gennem de rationaler som gjorde sig gældende. Vi er bevidste om at dispositivet sætter sine spor i alle Deans dimensioner, men vælger at operationalisere dispositivet som forskellige former for rationaler. Hermed vil det blive undersøgt, hvilke rationaler som var indlejret i aktørernes videnskonstruktioner og meningsdannelser med henblik på at fremvise disses styringspotentialer (Du Plessis 2014: 53).

4. Styringens subjektivering

Deans sidste dimension omhandler de former for individuel og kollektiv identitet, som styringen opererer med og forsøger at forme (Dean 2010: 43). De spørgsmål som stilles i denne dimension henvender sig derfor til, hvilke identitetsformer der forudsættes i styringen, samt hvilken transformation der søges gennem styringen (ibid.). Heri vil analysen se nærmere på, hvilke kapaciteter og egenskaber som blev fremhævet og ønsket i forbindelse med styringen. Herunder lægges særligt fokus på hvordan særlige subjektpositioner blev konstrueret i den pågældende praksis (Dean 2006: 74). Særlige individuelle såvel som kollektive identitetsformer kan blive formet som følge af praksissens styringsforsøg, hvor nogle adfærdsformer omfavnes i modsætning til andre, som problematiseres.

Vi vil med *subjektivering* undersøge, hvordan særlige identitetsformer bliver konstrueret for individerne. Gennem to fokusgruppeinterviews vil vi derefter undersøge, hvordan gruppedeltagerne iagttager disse identitetsformer såvel meningskonstruktionerne som prægede mediebilledet.

Mens diskursanalysen kan anskueliggøre hvorledes en særlig videns- og meningskonstruktion blev skabt, vil Governmentality-analysen blive udfoldet for at fremvise, hvordan moderne styring kunne praktiseres gennem de meningskonstruktioner, som kom til udtryk gennem medierne. Formålet med denne delanalyse er at fremvise, hvordan befolkningen kunne påvirkes i en særlig retning qua den 'sandhed', som blev konstrueret i medierne.

2.4. Strategier for identifikation & subjektivering

I forlængelse af fjerde dimension i Governmentality-analysen ønsker vi yderligere at undersøge, hvorvidt de etablerede meningskonstruktioner kunne få en indflydelse på individets selvregulering. Derfor vil vi til specialets tredje analysedel anvende Matt Alvesson og Hugh Willmott (2002) samt Majia Holmer-Nadesan (1996) akademiske overvejelser som teoretisk udgangspunkt. Disse vil blive operationaliseret med henblik på at kunne klarlægge, hvordan deltagere fra to fokusgruppeinterviews forholder sig til diskursen som prægede mediebilledet.

Dette vil sætte rammerne for en nærmere undersøgelse af, hvordan gruppedeltagerne formår at identificere sig med de dominerende meningsdannelser, hvorudfra de ligeledes lader sig selvregulere. Med dette teoretiske afsæt bliver det samtidigt muligt at vurdere aktørernes kommunikationsstrategier, hvorigennem moderne styring kan hævdes at blive udfoldet.

Identifikationsstrategier

Holmer-Nadesan (1996) har gennem sit akademiske arbejde beskrevet og eksemplificeret hvordan tre forskellige identifikationsstrategier kan iagttages hos subjekter, vis identitetsskabelse udfoldes i en organisatorisk praksis. Holmer-Nadesan opererer ud fra Laclaus poststrukturalistiske udgangspunkt, hvor enhver struktur aldrig vil opnå en fastslået og endegyldig stabilitet grundet overskydende mening, som altid vil være i færd med at true strukturen. Dette gør sig ligeledes gældende for subjektets identitet, hvorfor denne altid vil fremstå overdetermineret, hvormed et handlerum for subjektet muliggøres (Holmer-Nadesan 1996: 50). Subjektets identitet kan påberåbes qua andre diskursive former, og disse alternative diskurser er ligeledes med til at producere overskydende meningsindhold, som samtidig destabiliserer den dominerende diskurs (Holmer-Nadesan 1996: 57). Den overskydende mening er med til at skabe et *space of action*, som beskriver hvilken handlefrihed subjektet efterlades gennem sin identifikation, hvormed der gives plads til subjektets handling ud fra dets stræben for "*freedom, autonomy and for personal interest*" (Holmer-Nadesan 1996: 59). Subjektet kan både undvige eller identificere sig med den dominerende diskurs gennem de tre identifikationsstrategier, som Holmer-Nadesan præsenterer i hendes akademiske arbejde. Den første identifikationsstrategi, *identifikation*,

opstår når individer accepterer de identitetsformer såvel meningsstrukturer, der artikuleres indenfor den dominerende diskurs. Denne identifikation medfører en implicit afvisning af alternative eller modstridende diskurser, hvorfor subjektet herigennem definerer sig selv og sin relation til andre subjekter indenfor den dominerende diskurs.

Counter-identification er en strategi der er mulig at iagttage, når individet afviser den dominerende diskurs og de identitetsformer som denne måtte frembringe. På trods af at denne strategi er drevet af benægtelse samt afvigelse, knytter subjektet ikke an til andre identitetsformer fra alternative diskurser, men opnår derimod sin identitet ved at være det diametrale modsatte (Holmer-Nadesan 1996: 58). Subjektet får altså sin identitet qua afvigelsen.

Dis-identification er den sidste strategi som kan iagttages, når subjektet direkte afskyr den dominerende diskurs og i stedet anerkender andre identitetsformer og meningsstrukturer, som er indlejret i alternative diskurser. Denne strategi formår at synliggøre den dominerende diskurs' begrænsninger qua subjektets manglende identifikation med denne (Holmer-Nadesan 1996: 59).

Identitetsregulering

Matt Alvesson og Hugh Willmott (2002) har foretaget en undersøgelse af, hvordan identitetsregulering udfoldes i organisatoriske rammer, og har derfor skabt et overblik over hvordan identitet påvirkes, ændres og reguleres (Alvesson & Willmott 2002: 628). Vi vil dog bevæge os uden for de organisatoriske rammer, og operationalisere deres overblik og overvejelser om identitetsregulering for at undersøge, hvordan de iagttagede deltagere i fokusgruppeinterviewet formår at regulere sig selv ud fra diskursen. Dette vil ske i forlængelse af den fjerde dimension i Governmentality-analysen, hvor det netop vil blive fremhævet, hvordan subjekter kan styres ved at fremelske bestemte egenskaber og kapaciteter. Alvesson og Willmott henviser i deres akademiske arbejde til undersøgelser, som har illustreret hvordan socialt etablerede sandheder kan skabe diskursive rammer for hvad der fremstår normalt og rationelt. Disse undersøgelser har belyst, hvordan diskussioner kan konstruere situationer, som rationaliserer og legitimerer handlinger inden for rammerne af bestemte verdenssyn. Man kan betragte det som en kampplads, hvor identitet både præsenteres, opbygges og bekæmpes, som kan ske gennem henholdsvis skabelsen samt begrænsningen af forskellige diskurser. Dette kan ske ved enten at intensivere og gentage

specifikke diskurser. Vi ønsker at undersøge, hvordan forskellige aktørers meningskonstruktioner i mediebilledet kan være med til at påvirke udvalgte individers identitetsregulering. Følgende reguleringsformer kan bidrage med et indblik i, hvordan identitetsregulering kan identificeres gennem diskurser og meningskonstruktioner. Der vil kun blive taget udgangspunkt i de reguleringsformer, som findes relevant for undersøgelsen, hvorfor det kun er dele af Alvesson & Willmotts teori der vil blive introduceret.

1. *Defining the person directly.* Her henvises der til karakteristika, som fremstår gyldig på tværs af tid og rum, hvilket skelner personer fra andre. Disse karakteristika skaber ligeledes særlige forventninger til de mennesker der indtager det social rum, som er defineret forud for dem (Alvesson & Wilmott 2002: 629).
2. *Defining a person by defining Others.* En person eller gruppe af personer kan blive identificeret implicit qua referencer til andre personers karakteristika eller egenskaber. Hvis en gruppe af mennesker eksempelvis bliver karakteriseret som ufornuftige og uvidende, grundet deres ideologiske overbevisning og opbakning til et særlig parti, vil en modstridende gruppe kunne identificeres som fornuftige og oplyste, selvom dette ikke bliver ekspliciteret (ibid.).
3. *Providing a specific vocabulary of motives.* Gennem en særlig forståelse for pågældende motiver, herunder arketyper samt historier, etableres et sæt af referencepunkter om hvad der er vigtigt og naturligt for en person at gøre, hvorudfra eksempelvis medarbejdere søger at forme dem selv (ibid.).
4. *Explicating morals and values.* Værdier og historier med en stærk moral kan styre eller stimulere identiteter i en særlig retning. Det sker ved en form for skelnen og rangordning af alternative værdisæt, hvormed individer definerer dem selv herefter (ibid.).
5. *Group categorization and affiliation.* Ved at udvikle sociale tilhørsforhold, som den enkelte tilskrives, er en anden måde identitetsdannelser reguleres. Denne form for

identitetsregulering virker gennem sociale begivenheder og skabelsen af tilhørsforhold og medlemskab (Alvesson & Wilmott 2002: 630).

6. *Defining the context.* Ved at skabe rammerne såvel forholdene for de individer, som opererer inden for det pågældende område, påvirkes identitetsformningen ligeledes (ibid.).

Kapitel 3. Analysestrategi

Det følgende kapitel vil kortlægge specialets analysestrategi, som karakteriserer fremgangsmåden for specialets undersøgelse. Derefter vil specialets iagttagelsespunkter blive præsenteret, efterfulgt af en redegørelse for de analysestrategiske til- og fravalg. Endvidere vil det videnskabsteoretiske grundlag blive blotlagt, dernæst en gennemgang af de metodiske overvejelser.

Den valgte analysestrategi er med til at fastlægge hvordan det videnskabelige blik består for os som iagttagere, samt hvorledes det sociales emergens bliver muligt at iagttage (Esmark et al. 2005: 7). Det er netop konditioneringen af det analysestrategiske blik som vil lede iagttagelsen og fremstille et særligt udsnit af verden, hvilket får betydning for måden, hvorpå genstand og iagttagere emergere med særlige erkendelsesmæssige muligheder såvel problemer (Esmark et. al. 2005: 10). Den valgte analysestrategi betegner dermed de valg der træffes. Dette betyder ligeledes, at vores valg altid kunne være truffet anderledes med andre erkendelsesmæssige muligheder for, hvordan det sociales emergens bliver iagttagelig (Andersen 1999: 14). Derfor bliver fastlæggelsen af det analysestrategiske blik afgørende for undersøgelsens udsigelseskraft.

Da vi ønsker at undersøge kampen om - og tilblivelsen af - særlige meningsdannelser såvel videnskonstruktioner om folkeafstemningen om retsforbeholdet, søger vi at træde et skridt baglæns (Andersen 1999: 10). Det gør vi med formålet at kunne spørge til, hvordan forestillingen om Danmarks forhold til EU blev konstrueret, hvilket har vist sig at åbne op for nye meningskonstellationer. Endvidere ønsker vi at undersøge, hvilke begreber der dukker op i debatten om folkeafstemningen om retsforbeholdet samt hvilket indhold der tilknyttes til selve folkeafstemningen. Ligeledes ønsker vi at undersøge, hvordan moderne styring kan blive udøvet qua de meningsdannelser som operere i medie billedet, og hvorvidt dette får en indvirkning på individers selvregulering.

For at komme denne erkendelse nærmere, som er radikalt anderledes end en ontologisk betragtning og dennes allerede givne meningsfuldhed, ønsker vi at deontologiserer vores

genstand. I stedet ønsker vi at observere, hvordan en særlig meningsfuldhed om specialets undersøgelsesgenstand bliver til gennem bestemte perspektiver. Derfor anvendes den epistemologisk orienterede videnskabsteori, hvormed vi befinder os på anden orden (Andersen 1999: 13-14). Dermed ønsker vi ikke at analysere feltet ud fra vores eget perspektiv, men derimod at iagttage andres iagttagelser af feltet, for at analysere hvordan deres meningskonstruktioner kan have sat deres præg på virkeligheden. Specialets videnskabsteoretiske fundament vil blive uddybet efterfulgt af præsentationen af specialets iagttagelsespunkter samt de analysestrategiske til- og fravalg.

3.1. Præsentation af iagttagelsespunkt

Som fremhævet i det ovenstående, er vi interesseret i at få blik for hvordan en særlig meningsfuldhed blev konstrueret omkring Danmarks forhold til EU gennem bestemte perspektiver, hvorfor epistemologien får forrang. Derfor vil en række aktørers iagttagelser, som kom til udtryk gennem mediebilledet, blive konstrueret som genstand for vores iagttagelser - for netop at kunne iagttage, hvorudfra disse aktører iagttog deres særlige meningsfuldhed og virkelighed (Andersen 1999: 14). Disse aktørers iagttagelser kunne være med til at konstruere særlige meningsdannelser om Danmarks forhold til EU i perioden frem til folkeafstemningen i december 2015.

Det er arbitrære aktørers iagttagelser, som kom til udtryk i medierne, der udgør grundlaget for specialets to første delanalyser. Dette skyldes at vi har været optagede af at fastholde en åbenhed omkring den diskursive kamp omkring de mulige meningsdannelser i mediebilledet, og har derfor forfulgt de spor som vi blev introduceret for i nyhedsmedierne.

I specialets tredje analysedel ændres iagttagelsespunktet, da vi her vil iagttage hvordan fokusgruppedeltagerne iagttager de videnskonsruktioner såvel meningsdannelser samt subjektpositioner, som blev artikuleret og fremført i medierne i forbindelse med folkeafstemningen om retsforbeholdet.

3.2. Analysestrategiske til- og fravalg

Det teoretiske afsæt i Laclau og Mouffes diskursteori samt suppleringen af Michel Foucaults samtidsdiagnostiske overvejelser kan betragtes som et program for *hvordan* vi iagttager

(Esmark et al. 2005: 11), eller kan sågar beskrives som de teoretiske briller vi har båret under udarbejdelsen af specialet. Som fremhævet i ovenstående, er fastsættelsen af vores iagttagelser afgørende for de erkendelsesmæssige muligheder som vi kan opnå (Andersen 1999: 14). Derfor ville vi kunne have opnået andre erkendelser, hvis vores analysestrategiske valg var truffet anderledes.

Havde vi eksempelvis valgt at anvende Niklas Luhmanns systemteori, ville vi kunne have genstandsgjort samfundet som kommunikation og opnået andre iagttagelsesmuligheder end vi kan med henholdsvis Laclau og Mouffe samt Foucault. Med systemteorien som program, ville vi typisk have en erkendelsesinteresse i at bidrage til samfundets selvbeskrivelse ved at beskrive relationen mellem forskellige kommunikationssystemer samt hvordan de både produktivt og destruktivt forstyrrer hinanden (Andersen 1999: 127). Ifølge Luhmann er samfundet kommunikativt differentieret og opdelt i funktionelt differentierede systemer. Her vil ledeforskellen oftest være gennem system/omverden, hvormed vi ville kunne opnå en iagttagelse af, hvordan ethvert socialt system konstruerer sig selv gennem dens konstruktion af sin omverden ved hjælp af kommunikative beskrivelser (Andersen 1999: 133).

Når noget iagttages, opstår der samtidige blinde pletter, da det ikke er muligt at iagttage undersøgelsesgenstanden fra alle vinkler: en første ordens iagttagelse indikerer *noget* inden for rammen af en forskel, hvormed anden ordens iagttagelser bliver iagttagelser som *“retter sig mod første ordens iagttagelse og dens blinde plet”* (Andersen 1999: 111). Med systemteorien vil vi kunne undersøge samfundets såvel samfundsystemernes blinde pletter og ligeledes de forskelle som afgør, hvad der kan træde frem og hvordan. Med udgangspunkt i den europæiske integration, som Lissabontraktatens traktatændringer eksemplificerede, kunne vi analysestrategisk have valgt at anvende Luhmann til en undersøgelse af, om man i EU ønskede at uddifferentiere EU-samarbejdet ved at få det politiske og juridiske system til at fungere som to autonome funktionssystemer.

Alle tre teoretikere kan med deres forskellige teorikomplekser bidrage til vidt forskellige fokuspunkter, analysekonklusioner samt blinde pletter. Men qua specialets erkendelsesinteresse, som omhandler at kunne give et øjebliksbillede af den daværende danske meningsdannelse samt udøvelsen af moderne styring derigennem, har det været et

strategisk valg at kombinere henholdsvis Laclau og Mouffe samt Foucault. Det skyldes især Laclau og Mouffes diskursteoretiske udgangspunkt, som kan bidrage til at afdække de overordnede hegemoniske kampe og relationer i samfundet (Andersen 1999: 97). Her bliver Laclaus hegemonibegreb centralt, da vi med hjælp fra dette, kan beskrive den kamp, hvori forskellige aktører søgte at dominere diskursive meningsdannelser gennem deres meningsstrukturer. Herefter tilføjes Foucaults samtidssdiagnostiske refleksioner, der kan bidrage til undersøgelsen af hvordan moderne magt kunne udøves gennem de konstruerede meningsstrukturer. Med disse ovenstående teoretiske tilvalg, følger også bevidste fravalg af Foucaults teoriapparat. Da vi ikke har været interesseret i at opløse nutidens selvfølgeligheder ved at fremvise tilblivelsen af særlige vidensformer gennem tiden, fravælges Foucaults genealogiske analysestrategi. I stedet er det vores erkendelsesinteresse at fremvise, hvordan disse vidensformer eller sågar rationaler inddrages i de daværende meningsstrukturer og styringsforsøg.

Vi er bevidste om at vores analysestrategiske til- og fravalg er med til at skabe blindheder i specialet, hvilket vil influere måden hvorpå debatten om retsforbeholdet kan iagttages. Derfor vil det ikke være muligt at fremstille hele denne debat i sin 'helhed'. Derimod kan vi med det valgte teoretiske program fremstille en særlig meningsfuldhed, som har vist sig at være relevant for specialets undersøgelsesformål.

3.3. Videnskabsteori

Det følgende afsnit vil redegøre for de erkendelsesteoretiske præmisser, som udgør grundlaget for dette speciale. Som redegjort for tidligere, vil specialets analyser blive udfoldet ved brugen af det teoretiske perspektiv fremført af Laclau og Mouffe samt Michel Foucault, der begge tilhører den poststrukturalistiske tradition (Esmark et al. 2005: 13). Poststrukturalismen kan hævdes at betegne en videreudvikling af strukturalismen og gør dermed op med den strukturalistiske erkendelse (ibid.). Den strukturelle sprogvidenskab har rødder i lingvistikken og blev formuleret af Ferdinand de Saussure i værket *Cours de linguistique générale* (Brügger & Vigsø 2002: 11; Esmark et al. 2005: 15; Laclau 2002: 62-63). I sprogvidenskabens skelner Saussure mellem sprogbrug og sprogsystem, hvor sprogbrug betegner den individuelle sprogudøvelse, som et resultat af individets vilje- og

forstandshandling (Brügger & Vigsø 2002: 14-15). Sprogssystem betegner derimod den del af sproget, som ikke kan skabes eller ændres, men blot eksisterer som sproglige konventioner, der gør sig gældende inden for et givent sprogfællesskab og som muliggør foretagelsen af den omtalte sprogudøvelse. Saussures videnskabsgenstand kan hævdes at være sprogsystemet, som er konstrueret og gældende i en særlig tidslig samt rumlig situation (ibid.). Heri skelnes der mellem det materielle og genstand. Det materielle udgør sproget, hvorved genstanden optræder og skiller sprogsystemet fra sprogbrugen. Dermed bliver sprogvidenskabens genstand ikke sprogbrugen, men derimod selve sprogsystemet, som netop gør sprogbrugen mulig. Dette sprogssystem er et system bestående af tegn. Ifølge Saussure har tegnet en dobbelt størrelse, som opstår når et begreb og et akustisk billede forbindes. Det akustiske billede er det indtryk som den materielle lyd skaber hos individet, hvormed det indre psykiske billede, er det som lyden medfører. Der er først tale om et tegn, når begge sider er der samtidig og forbindes. De to sider af tegnet kaldes også *signifié*, det betegnede, og *signifiant*, det betegnende - også senere kendt som indhold og udtryk (Brügger & Vigsø 2002: 16). Derudover er det sproglige tegn arbitrært, hvorfor det er tilfældigt, hvilket forhold der knytter det betegnede og det betegnende, da intet kræver at en særlig forbindelse skal ske mellem et bestemt lydbillede og begreb. Saussure formåede at skabe baggrunden for hvad der senere blev strukturalismen (Esmark et. al. 2005: 25-27). Der sker en glidende overgang fra strukturalismen til poststrukturalismen, som især Jacques Derrida formår at understrege i hans forfatterskab (ibid.). Derrida sonder mellem den klassiske strukturalisme, vis struktur har et centrum, og en ny form for strukturalisme, hvor strukturen intet centrum har (ibid.). Poststrukturalismens vigtigste påstand er at strukturen er decentreret, og denne erkendelse formår Derrida at kæde sammen med diskursbegrebet. Diskursbegrebet kommer dermed til at betegne en åben struktur, hvilket markerer overgangen fra strukturalisme til poststrukturalisme (ibid.). I modsætning til strukturalisterne, der var af den overbevisning, at mening var relationelt konstrueret i lukkede strukturer, var poststrukturalisterne optagede af en søgen efter de underliggende strukturer, som skaber iboende regler for enhver mulig konstituering af mening (Laclau 2002: 62f). Der er en grundlæggende antagelse i poststrukturalismen om, at virkeligheden er karakteriseret ved en ontologisk mangel i den forstand, at 'virkeligheden' ikke indeholder nogen fasthed eller afsluttethed (Stormhøj 2004: 479). Når poststrukturalismen hævder at 'virkeligheden' er diskursivt medieret, har det den betydning, at 'virkeligheden' ikke kan refereres til, uden at der samtidig sker en fremkomst af

diskurs og diskursobjekter (ibid.). Hvor strukturalisterne henviser til mere grundlæggende strukturer, hvor et udtryks betydning afhænger af dets relation og modsætning til andre elementer i lukkede strukturer, er poststrukturalisterne af en anden opfattelse. Her er diskurser og sproglige struktureringer flydende og flertydige, hvorfor enhver meningsdannelse består af dynamiske kampe (Kristensen & Hussain 2016: 97; Laclau & Mouffe 2002: 62ff). Dog betegner strukturen hos poststrukturalisterne også ro, orden og fastlæggelse af mening, som stadig er afhængig af et centrum (Esmark et. al. 2005: 28). Men i modsætning til strukturalisterne, hævder poststrukturalisterne at en diskurs' centering aldrig vil lykkes, selvom at poststrukturalisterne fortsat vil forsøge at opnå det. Begrebet den tomme betegner kan her betegnes som "*strukturens umulige centrum*" (ibid.). Når strukturer alligevel til dels opnår en fiksering af mening, skyldes det at ét element formår at fastholde andre elementers flydende status og glidning for en stund, og dermed muliggøre en delvis fiksering af elementerne i forhold til det betegnede (ibid.). Den tomme betegner er som tidligere påpeget, et af Laclau og Mouffes kernebegreber (Esmark et. al. 2005: 29). For Laclau, er det artikulationsprocesserne som skaber relationen mellem elementerne og medfører en mulig konstituering af meningsfuldhed (Andersen 1999: 89).

Hos Foucault, kan poststrukturalismen ligeledes anses at komme til udtryk qua hans fokus på, at skabe historieskrivning som er radikalt anderledes end den allerede etablerede (Esmark et. al. 2005: 34-35). For Foucault er historien karakteriseret af hvad der kan betegnes som diskursformationer, som dækker over historiens "*brud og overgange mellem strukturelle komplekser*" (ibid.). I hans senere forfatterskab bliver Foucault dog mere optaget af at indsætte hans overvejelser om historiens udformning i et magtanalytisk perspektiv, som åbner op for at historiske fænomener kan blive underlagt grundlæggende magtformationer eller sågar -logikker, også betegnet som dispositiver (ibid.).

Specialets diskursanalytiske tilgang vil trække på den poststrukturalistiske erkendelse, som hævder at sproget er med til at skabe repræsentationer af virkeligheden, hvormed det sociale får dets betydning gennem diskurs (Jørgensen & Philips 1999: 17-18). Sproget er derfor ikke blot en informationskanal, men er derimod med til at konstituere det sociale der bliver forandret, reproduceret og omformet qua de diskursive kampe (ibid.).

3.4. Metode

Det følgende afsnit vil redegøre for de metodiske overvejelser såvel refleksioner bag behandlingen af det empiriske materiale, samt udformningen af specialets analyser. Først vil afsnittet gennemgå hvordan vi søger at tilpasse de traditionelle metoderegler den diskursteoretiske ramme. Herefter vil vi detaljeret beskrive, hvordan vi har udvalgt og behandlet det empiriske materiale, efterfulgt af en redegørelse af specialets dokumentanalyse. Slutteligt vil vi beskrive vores overvejelser bag struktureringen af de to fokusgruppeinterviews, som vil blive anvendt til udfoldelsen af specialets tredje analysedel.

Metode i en diskursteoretisk kontekst

Da specialets analytiske udgangspunkt er diskursivt, får den socialkonstruktivistiske tradition en afgørende betydning for måden hvorpå vi iagttager (Justesen & Mik-Meyer 2012: 27). Det skyldes at diskursteori nærmere skaber baggrund for refleksion over de epistemologiske følgere af ens indsigter frem for et sæt af metoderegler (Hansen 2009: 391).

Socialkonstruktivismen hævder at al viden er diskursivt konstrueret, hvorfor epistemologien får forrang (Hansen 2009: 397). Konstruktionen og formningen af mening bliver altså konstrueret gennem diskurser (Reff & Sehested 2003: 180), hvorfor specialets første delanalyse bliver en undersøgelse af de diskursive processer, som netop er med til at strukturere den danske meningsdannelse om folkeafstemningen om retsforbeholdet.

De traditionelle opfattelser af metode harmonerer ikke helt med den diskursteoretiske ramme (Hansen & Sehested 2003: 53). Det skyldes at den traditionelle metode kan hævdes at have universel gyldighed samt en videnskabelig erkendelse som er uafhængig af både iagttagere og den givne kontekst (ibid.). Eksempelvis flugter realismen med disse metoderegler, da den opererer ud fra en antagelse om, at der findes en virkelighed, og at virkelighedens genstande har iboende essentielle egenskaber (Justesen & Mik-Meyer 2012: 18). I en diskursanalytisk tilgang er 'sand viden' noget der konstrueres og findes derfor ikke 'derude', hvorfor det ikke er muligt at opnå objektiv viden gennem metodiske forskrifter (Hansen & Sehested 2003: 54). Som tidligere fremhævet, tager dette speciales videnskabsteoretiske tilgang udgangspunkt i poststrukturalismen og dennes erkendelser, hvor 'sandhed' ikke kan opnå

fuldstændig fiksering qua sprogets ustabilitet (Jørgensen & Philips 1999: 15). Med udgangspunkt i det poststrukturelle samt sprogteoretiske meningsunivers, bliver diskurserne til analyseredskaber til at få den konstruerede mening frem på trods af, at sprogets mening konstant er under forandring og udfordres fra kontekst til kontekst (Reff & Sehested 2003: 186). Specialets analyser vil derfor heller ikke afslutte med hverken at bekræfte eller afvise teser i traditionel forstand, men vil nærmere opsamle på den pågældende konstruktion, som de teoretiske begreber kan bidrage med at klarlægge (Jørgensen & Phillips 1999: 120).

I forlængelse af dette, vil vi gøre opmærksom på dobbeltheden i, at man aldrig opnår en situation af logiske følgeslutninger, da der altid være tale om artikulationer (Andersen 1999: 55), vis mening er afhængig af iagttageren. De praktiske tiltag som er blevet foretaget i udfoldelsen af empirien, er ikke såkaldte slutpunkter i en logisk deduktionsproces. Men måden vi netop har valgt at udfolde empirien på, dækker over de valg vi har truffet, der formår at omdanne det overordnede teoretiske udgangspunkt (ibid.). I forlængelse af dette, er det dog nævneværdigt at fremhæve, at der ikke gøres brug af et sæt 'nye' metoder i form af den praktiske fremgangsmåde (ibid.). Det skal i denne sammenhæng også nævnes, at selvom dette speciale søger at beskrive så nøjagtigt som muligt, så ligger der også et bevidst valg bag de udvalgte begreber og metodiske overvejelser. Analysens konklusioner kan som sagt kun opsamle og skabe vores konstruktion af de iagttagede konstruktioner af virkeligheden ud fra de valgte begreber.

Derfor fremstilles vores konstruktioner heller ikke som den eneste mulige fremstilling af viden, men er derimod blot én version, som er del af den diskursive strid inden for det pågældende forskningsfelt (Jørgensen & Philips 1999: 120). Samtidigt er det vigtigt at fremhæve at vores konklusioner kunne have været anderledes, såfremt vi havde valgt andre analysemetoder, teorier eller ontologiske erkendelser. Derudover er vores metodiske valg samt analyser ledsaget af vores iagttagelser af andres iagttagelser, som sammen med de teoretiske begreber udgør specialets analysestrategi og dermed bliver vores ledemodus.

I det analytiske arbejde har vi haft fokus på at gøre det klart hvilke metoder som vi har benyttet os af, og hvorfor vi har valgt netop disse metoder. Dette gøres med et klart mål om at skabe gennemsigtighed og blotlægge vores refleksioner bag de valg der er truffet, således at

troværdigheden af undersøgelserne kan vurderes og resultaterne reproducere. Vi har i det resterende afsnit søgt at tilpasse vores metodiske overvejelser til det diskursteoretiske aspekt.

Metodiske overvejelser

Grundet specialets undren over, at flertallet af vælgerne ikke fulgte folketingsflertallets og erhvervslivets anbefalinger under valget om retsforbeholdet, har specialet til formål at undersøge de diskurser, som fremgik i mediebildet, for at kunne gengive et øjebliksbillede af den daværende meningsfiksering.

For at udfolde denne undersøgelse, ønskede vi at forfølge de diskursive kampe om meningsdannelser i mediebildet, hvorfor vi valgte at tage udgangspunkt i en arbitrær del af diskursen, som omhandlede folkeafstemningen om retsforbeholdet. I udvælgelsen af empirien, valgte vi derfor at opsætte en søgemetode der fik indflydelse på hvilke dele af diskursen der skulle inddrages.

Derfor startede vi med en kvantitativ tilgang, som skulle determinere hvilket materiale samt hvilke dele af diskursen, som vi skulle rette blikket mod og analysere med de teoretiske begreber. Formålet med den kvantitative analyse er, at give et øjebliksbillede af hvad nyhedsmedierne var centreret om i debatten op til folkeafstemningen om retsforbeholdet. Det er ikke formålet at vise forskelligheden mellem medierne, men derimod at vise det generelle mønster af hvad nyhedsmedierne, som en samlet masse, var centreret om. Dette skal bidrage til en forståelse af hvilke problematikker og emner der primært blev fokuseret på, for at komme et svar nærmere på vores problemformulering ved en analyse baseret på kvalitative metoder. De kvalitative metoder består i en anvendelse af både Ernesto Laclau og Chantal Mouffes begrebsapparat samt Michel Foucaults Governmentality-analyse. De kvalitative undersøgelser der bliver foretaget skal bidrage til at sætte de generelle tendenser fra den kvantitative analyse i kontekst (Justesen & Mik-Meyer 2012: 17). Dette skal danne baggrund for at vi med dette speciale kan bidrage til en forståelse af diskrepansen mellem Folketingsflertallets meningskonstruktioner og vælgernes agens. Vores refleksioner omkring udvælgelsen af dokumenter og behandlingen af det empiriske materiale til specialets analyser, vil blive nærmere uddybet i det nedenstående.

3.4.1. Den kvantitative Infomedia analyse til empiri udvælgelsen

Følgende afsnit vil beskrive vores fremgangsmåde samt refleksionerne bag de valg, som vi foretog i processen da den kvantitative Infomedia analyse blev udført. Inspirationen til behandlingen af empirien er især fundet hos Koen Van Bommel og Andre Spicer's artikel (2011) ved navn "*Hail the Snail: Hegemonic Struggles in the Slow Food Movement*".

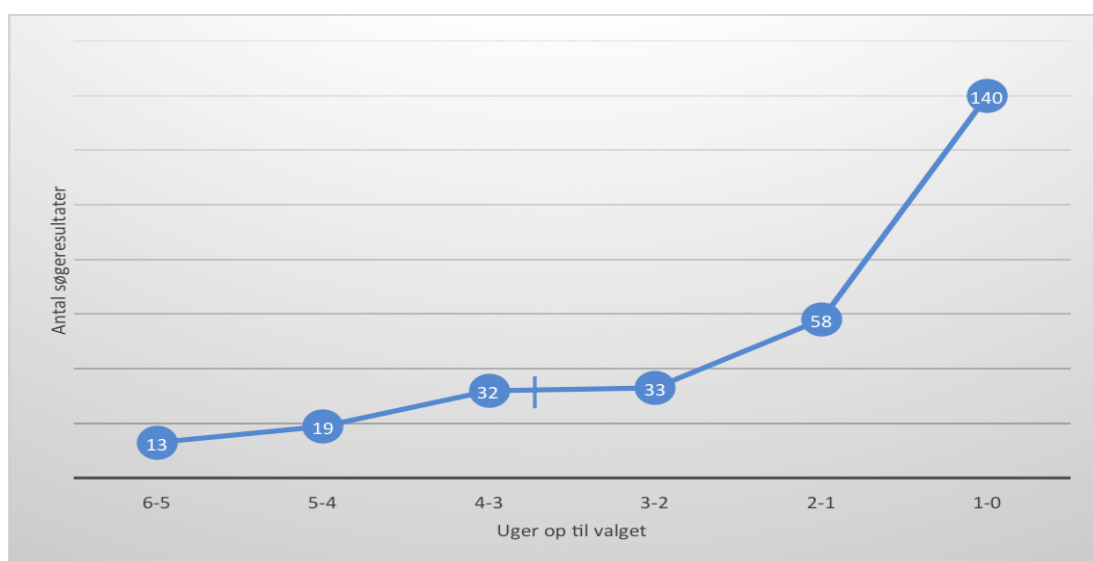
I specialets første analysedel har vi været særligt optaget af at undersøge, hvordan der i mediebildet blev kæmpet om at fiksere særlige meningskonstruktioner om folkeafstemningen om retsforbeholdet. For at få et overblik over de diskursive kampe i medierne har vi med den kvantitative metode indsamlet specialets empiriske materiale ud fra et bredt udvalg af kilder, som omfattede en gennemgang af artikler, kronikker- og debatindlæg i nyhedsmedierne (Howarth 2005: 198). Efter indsamlingen af dette, har vi foretaget en systematisk optælling samt kategorisering af de emneområder eller sågar nøgleord, som var særligt fremtrædende i nyhedsmedierne, hvilket ligeledes determinerede udgangspunktet for den kvalitative analyse.

For at kunne gengive et stringent øjebliksbillede af diskursen som prægede mediebildet, udvalgte vi de 9 mest læste nationale aviser i Danmark, som minimum havde 100.000 læsere. Det drejede sig derfor om følgende: Politiken (301.000 læsere), Jyllands-Posten (238.000 læsere), Weekendavisen (214.000 læsere), Berlingske (182.000 læsere), BT (148.000 læsere), Børsen (145.000 læsere), Ekstra Bladet (134.000 læsere), Kristeligt Dagblad (105.000 læsere) og Information (102.000 læsere) (TNS Gallup 2016).

Vi benyttede os af Infomedia til indsamlingen af det empiriske materiale, som er en online database der samler alle udgivne avisartikler i sine arkiver. På trods af den teknologiske udvikling, får de fleste vælgere under en valgkamp stadig deres primære information og oplysning fra de traditionelle massemedier som aviser, hvorfor vi har valgt at tage udgangspunkt i disse (Pedersen 2016: 128; Van Bommel & Spicer 2011: 1724). Det betyder ligeledes at vi potentielt kunne have inddraget digitale såvel sociale medier, men valgte at undlade disse medier, for at fokusere på vælgernes primære informationskilder under den

pågældende valgdækning. Ydermere kan det pointeres, at 48% af danskerne i 2015 læste dagspressen hver dag eller næsten hver dag, imens 73% af danskerne læste dagspressen mindst én gang om ugen (Europa-Kommissionen 2015). Derfor kan det antages, at den traditionelle dagspresse i høj grad stadig fremstod toneangivende i den politiske meningsdannelse.

Endvidere afgrænsede vi os til en tidsperiode fra den 8/11 til 3/12 2015, hvilket er perioden lige op til folkeafstemningen, som fandt sted den 3. december, hvor debatten kan siges at have opnået sit kvantitative højdepunkt. For at illustrere hvorledes debatten omkring folkeafstemningen om retsforbeholdet udviklede sig i medierne, har vi lavet en tabel over udviklingen af antal artikler som indeholdte nøgleordet 'retsforbehold'. Tabellen viser hvor mange artikler der blev udgivet i hver uge op til folkeafstemningen, samt hvor skæringsdatoen er sat.

Tabellen viser en markant forøgning af artikler, der omhandlede folkeafstemningen fra omtrent 3 uger før valget. Det vil altså sige, at jo tættere vi kom på folkeafstemningen, desto mere blev debatten intensiveret. Når skæringsdatoen blev sat til den 8/11 2015, hvilket er 25 dage inden folkeafstemningen, skyldes det at vi gerne ville inkludere kernen samt bevare mangfoldigheden og flerstemmigheden i denne debat. Dette skulle medføre at den udvalgte empiri ikke blev ensporet. Vi valgte bevidst en længere tidshorisont for at bevare flere

nuancer i debatten, men fravalgte at inkludere ældre artikler, da der kunne iagttages et stigende fokus på de specifikke emneområder i den valgte tidsperiode.

I vores søgning på Infomedia valgte vi at søge på nøgleordet 'retsforbehold' grundet specialets undersøgelsesinteresse. Vi valgte ligeledes at sortere denne søgning ud fra *relevans*, hvormed vi fik fremvist en søgning på 250 artikler fra de udvalgte kilder. På Infomedia får artiklerne en relevansscore⁴, der indikerer hvor relevant en given artikel er i forhold til den foretagne søgning. Vi valgte derfor denne sorteringsmetode for at kunne afgrænse os til de artikler, der havde det største fokus på folkeafstemningen om retsforbeholdet.

Efter en kronologisk gennemlæsning af de første mange artikler og en diskussion på baggrund af det læste materiale, vurderede vi, at der ikke ville ske nævneværdige ændringer i avisernes debatterede emner, hvis vi gennemgik resten af artiklerne. Med den kronologiske tilgang og relevanssorteringen, blev artiklerne samtidigt kortere og mindre relevant for analysen jo flere vi gennemgik. Desuden fandt vi i det analytiske arbejde at empirien begyndte at gentage sig selv desto flere artikler vi analyserede, hvorfor vi foretog en afgrænsning til 50 artikler. Ved en videre gennemlæsning, samt flere stikprøver, så vi at der ikke ville ske nævneværdige ændringer, hvis vi inkluderede flere artikler i det analytiske arbejde. Derfor kunne feltet antages at have opnået et væsentligt mætningsniveau, hvorfor vi valgte at inkludere 50 artikler af de i alt 250 resultater, som søgningen fremviste.

Artiklerne menes derfor at udgøre et nøgternt udsnit af de diskursive kampe og processer i medierne. Vi er dog ikke interesseret i at fremvise bestemte 'sandheder', som kan be- eller afkræfte teser. Derimod er vi interesserede i at fremvise hvordan forskellige aktører kæmpede om at dominere mediebilledet med deres særlige meningsfuldhed, hvorfor vores ledemodus retter sig mod polyfoni og flerstemmighed.

Specialet søger ikke at opnå en ligelig fordeling af artikler fra hver avis, men lader den samlede mængde af artikler fra hver kilde afspejle sig i udvælgelsen af empirien. Dette

⁴ I vægtningen medtages en beregning af, hvor mange gange søgeordet eller søgeordene er medtaget i artiklen – men også hvor hyppigt ordet forekommer i det valgte søgeunivers. Hvis søgeordet forekommer i overskriften eller i underrubrikken, tæller det mere end en forekomst i brødteksten. Relevansscoren er en maskinel vurdering af artiklen, og skal derfor ses som ledetråd til at få sorteret mindre relevante artikler fra og få fremhævet de mest spændende. (Skolernes Databaseservice (a)).

betyder blandt andet, at vi har mere indhold fra nogle kilder, da de også har distribueret flere artikler end andre. Denne fremgangsmåde er med til at sikre, at vi beskæftiger os med de artikler som har størst fokus på retsforbeholdet qua den kvantitative mængde af nævninger.

I gennemlæsningen af de udvalgte artikler søgte specialet at identificere de gennemgående temaer, som omhandlede folkeafstemningen om retsforbeholdet. På baggrund af dette foretog vi en optælling af, hvor mange gange disse temaer blev eksplicit og implicit nævnt i artiklerne. Temaerne som blev identificeret skal senere benyttes som nodalpunkter i det videre arbejde med Laclau & Mouffes diskursteori.

I behandlingen af empirien fokuserede vi på hvordan de diskursive kampe og strategier udfoldede sig i de udvalgte nyhedsmedier. Dette gav et værdifuldt indblik i den diskursive kamp samt hvilke nøglebegreber denne var tyngtet af. De resultater som undersøgelsen bragte frem vil blive brugt til en kvalitative undersøgelse af, hvordan der blev søgt at skabe meningsdannelser om folkeafstemningerne i nyhedsmedierne. Dette skal bidrage til en mulig forståelsen af diskrepansen mellem anbefalingerne fra størstedelen af Folketinget og vælgernes agens.

3.4.2. Den kvalitative analyse af diskursen

Dokumentanalyse

Den kvalitative undersøgelse vil blive udformet som en dokumentanalyse. Dokumenter er en bestemt kilde af data bestående af ord og billeder, som er blevet nedfældet uden forskerens intervention (Justesen & Mik-Meyer 2012: 123). Dokumentanalysen tilbyder derfor muligheden for at undersøge, hvordan aktørerne i mediebilledet formulerede sig med henblik på at skabe meningsindhold om det givne emne.

Dokumentanalysen har dog også sine svage punkter, da vi ikke kan få indblik i hvordan subjekter oplever emnet eller empiriens kommunikation. Dette skyldes at dokumentanalysen er rettet mod dokumenternes indhold, stil eller struktur, og ikke er fokuseret på dokumentets tilblivelsesproces eller andres senere modtagelse af dem (Justesen & Mik-Meyer 2012: 127). Derfor ønsker vi også at udbygge specialets analyser med to fokusgruppeinterviews med

formålet om at undersøge, hvordan individer forholder sig til de konstruerede meningsdannelser.

I dokumentstudier rejses der også en række mere praktiske spørgsmål, som skal overvejes i forbindelse med undersøgelsesernes overordnede spørgsmål og vinkel. Det første spørgsmål forholder sig til udvælgelse og afgrænsning af relevant tekstmateriale. Empirien er udvalgt efter de kriterier som er ekspliciteret i afsnit 3.4.1, som dog kræver yderligere refleksioner. Grunden til at vi udvalgte 50 ud af de 250 resultater som dukkede op i søgningen, skyldes at de samme problematikker gentog sig, hvorfor det ikke havde gjort en betydelig forskel hvis vi havde inkluderet alle 250 artikler til den kvantitative analyse. Det kunne blot have nuanceret den kvalitative analyse i højere grad, men det er vores vurdering, at der i de 50 artikler er tilstrækkeligt materiale til at få en forståelse for vores undren.

Det næste spørgsmål forholder sig til hvilke kilder samt hvilke typer af tekster som er inddraget. Infomedia er Danmarks største informationssystem, som indsamler indhold fra samtlige landsdækkende og mange regionale dagblade samt ugeaviser, tidsskrifter, fagblade og nyhedsbureauer. Det afspejler alle væsentlige emner og begivenheder i det danske og internationale samfund inden for arbejdsmarked, politik, erhvervsliv mm. (Skolernes Databaseservice (b)). Vi anser derfor Infomedia som en ideel kilde til indsamling af empirisk data fra de landsdækkende medier, som kan give et tilstrækkeligt indblik i debatten omkring retsforbeholdet.

Socialkonstruktivistisk dokumentanalyse

Selvom den udvalgte empiri anses for at være repræsentativ for den overordnede diskurs, spiller dette imidlertid ikke en afgørende rolle i udvælgelsen af empiri i en socialkonstruktivistisk dokumentanalyse. I en sådan dokumentanalyse er der en mere løs og pragmatisk tilgang, hvor teksternes velegnethed vurderes i forhold til om de kan *“kaste lys på problemstillingen på en sådan måde, at den afsluttende analyse genererer ny, overbevisende og interessant viden”* (Justesen & Mik-Meyer 2012: 133). De interessante tekster i en socialkonstruktivistisk dokumentanalyse skal derfor være eksemplariske fremfor nøgterne, da disse tekster vil belyse et emne på en særlig måde og derved skabe en særlig mening. Teksterne skal ikke bruges som evidens eller underbygge vores egne pointer, men hellere være refleksive og fremhæve en bestemt normativ position. Derved bliver de eksemplariske

tekster interessante for vores analyse, da de dermed også aktivt søger at forme forståelsen af et emne for læseren (Justesen & Mik-Meyer 2012: 133). Dette er også grunden til at vi i empiri udvælgelsen ikke skelner mellem journalistiske artikler, debatindlæg, kommentarer eller lignende, da disse alle i varierende grad både er refleksive og indtager en normativ position i forhold til diskursen. De eksemplariske dokumenter er dermed mere interessante i forhold til at kunne undersøge hvilken særlig mening, der blev konstrueret i diskursen. Samtidigt vil disse også nærmere fremvise hvordan de omdiskuterede betegnelser er kontingente, hvilket vil sige at de kunne have været anderledes (Justesen & Mik-Meyer 2012: 134).

Fokusgruppeinterviewet - ud fra et socialkonstruktivistisk perspektiv

I specialets tredje og sidste analysedel vil der blive fokuseret på en række individers iagttagelser af de meningsstrukturer, herunder subjektformer, som har præget mediebilledet frem til folkeafstemningen. For at komme et svar nærmere dette, vil to fokusgruppeinterviews blive foretaget. Det følgende afsnit vil klarlægge de metodiske overvejelser bag den valgte forskningsmetode.

Et fokusgruppeinterview kan karakteriseres ved at en række individer samles for at diskutere en række temaer, hvorfor sådanne interviews snarere kan betragtes som en gruppediskussion frem for et decideret interview i form af en samtale (Justesen & Mik-Meyer 2012: 76-77).

Dog har fokusgruppemetoden ligheder med andre interviewformer, da vi som forskere i begge henseender ville samle individer med formålet om, at fremkalde deres svar på de stillede spørgsmål. Disse svar vil dermed udgøre det kvalitative materiale, som danner grundlaget for specialets tredje analysedel. Grundet specialets socialkonstruktivistiske udgangspunkt har det udførte fokusgruppeinterview også ligheder med metoden fra observationsstudier, da henholdsvis den interne interaktion og gruppediskussion kommer til at udgøre nøglekomponenterne (ibid.). Her er det altså ikke bare hensigten at analysere hvad fokusgruppedeltagerne konkret siger, men også hvordan de relaterer til hinanden og reagerer på hvad de andre deltagere ytrer.

Det empiriske materiale, som skabes ud fra denne gruppedynamik, udgør derfor mere end summen af en række simple ytringer (ibid.). Det skyldes at deltagerne i sådanne gruppediskussioner oftest vil argumentere og muligvis forsvare deres synspunkter i dialog med de andre deltagere. Dermed får deltagerne mulighed for at udtrykke antagelser og

normer, som kan sammenholdes med konklusionerne fra vores forrige analyser.

Fokusgruppeinterviewet kan derfor give et indblik i, hvordan særlige normer fremstår acceptable og legitime af gruppen, som desuden også kan styre retningen for diskussionen af de omdiskuterede spørgsmål (Justesen & Mik-Meyer 2012: 78). Dette skal bidrage med en forståelse for hvordan deltagerne knytter an til særlige tendenser og meningsstrukturer, som har været mulige at iagttage i medie billedet frem til folkeafstemningen om retsforbeholdet. Et fokusgruppeinterview kan altså fremstå som en metode, der indsamler data gennem fokusgruppens interaktion og gruppedynamik omkring et bestemt tema, som udvælges af os som forskere (ibid.) Denne gruppedynamik samt interaktion igangsættes af de spørgsmål, som vi på forhånd har udformet.

Inden selve eksekveringen af gruppeinterviewet, har vi diskuteret og gennemgået en række overvejelser, som fik betydning for udformningen såvel eksekveringen af interviewet. Da formålet har været at fremkalde mange forskellige iagttagelser af de meningsstrukturer, der er blevet konstrueret i medie billedet, har det være relevant at have et større antal af deltagere. Omvendt har vi også overvejet, hvordan en lille skare af deltagere kan være i stand til at overveje temaer såvel problematikker mere dybdegående (Justesen & Mik-Meyer 2012: 80). Vi valgte derfor at lave to fokusgrupper af 4 personer, da vi mente at vi derudfra kunne opnå tilstrækkeligt med differentierede iagttagelser. Disse iagttagelser ville være velegnede til specialets tredje analyse, hvor deltagernes iagttagelser, tilknytninger og meningsstrukturer udgør fundamentet for udformningen af analysen. Derudover mente vi, at vi dermed kunne skabe en mere fokuseret gruppe, hvor der var plads til at alle kunne komme til orde. For netop at sikre adgang til flere forskellige iagttagelser såvel vidensformer, men stadig fastholde en form for mere dybdegående diskussion, har vi valgt at dele de i alt otte deltagere op i to grupper. Derfor mener vi, at vi formår at skabe et flerstemmigt grundlag for at kunne fremanalysere og udfolde, hvordan de iagttagede deltagere forholder sig til den daværende meningsdannelse som fandt sted i medierne frem til folkeafstemningen. Vi er bevidste om, at deltagernes iagttagelser ikke udgør et endegyldigt svar på vores undersøgelsesformål, men at de blot bidrager med et indblik i et lille udsnit af netop deres erkendelse af den meningsdannelse som har fyldt i medie billedet.

Endvidere har udvalgt gruppedeltagerne med en formodning om at de havde forskelligartede iagttagelser såvel erkendelser, som ville komme i spil under samtalen, hvilket blev vores

forsøg på at sikre flerstemmighed i gruppesamtalen. Begge fokusgruppeinterviews blev eksekveret indenfor hjemlige rammer hos os hver især, da det muliggjorde at alle gruppedeltagere nemt og hurtigt kunne samles.

Ydermere har vi også været særligt fokuseret på hvilken rolle vi som forskere såvel facilitatorer skulle have. Det har i høj grad været vores ambition at producere viden i forhold til specialets undersøgelsesformål, men vi har dog samtidig forsøgt at være fleksible og forfølge den retning, som deltagerne ønskede at bevæge sig i (Staunæs & Søndergaard 2005: 56).

Endvidere har vi diskuteret hvordan spørgsmålene skulle forberedes samt vores egen funktion under interviewet. Da formålet med fokusgruppeinterviewet var at give deltagerne mulighed for at styre diskussionen uden for meget indblanding fra vores side, var spørgsmålene blot vejledende (Staunæs & Søndergaard 2005: 83). Derfor havde vi formuleret såkaldte grand tour-spørgsmål, så vi kunne forfølge de retninger, som deltagerne ønskede at betræde. Disse type spørgsmål kan endvidere føre til mere dybdegående beskrivelser fra de interviewede (ibid.). Dette har ligeledes betydet, at vores funktion som facilitatorer var at sikre at gruppediskussionen forblev forholdsvis centreret de vejledende spørgsmål (Justesen & Mik-Meyer 2012: 79).

Analysen af den iagttagede gruppedynamik- og diskussion får en særlig karakter qua det socialkonstruktivistiske udgangspunkt. Vi anser nemlig deltagernes ytringer og holdninger, som noget der skabes og påvirkes i den pågældende fokusgruppe. Modsat forskeren med rødder i realismen, som vil anse deltagernes holdninger og handlinger som repræsentative, vil vi derimod fokusere på selve processerne og interaktionen i fokusgruppen. Det skyldes at det er interaktionen samt de diskursive processer som er med til at bidrage til konsensus i den pågældende situation (Justesen & Mik-Meyer 2012:92).

Vi har nærmere været fokuseret på den form for forhandling, som har fundet sted inden for gruppen, hvilket kan være med til bestemme hvilke meningskonstruktioner som fremstår legitime. Den mulige enighed, omkring hvad der kan betragtes som legitime meningskonstruktioner, er et resultat af samspillet og interaktionen deltagerne imellem. Der er den opnåede konsensus omkring de acceptable meningskonstruktioner snarere noget, som vi kan forklare ved hjælp af analysen. Derfor har vi været optagede af at undersøge, hvordan denne konsensus etableres inden for gruppen, og om hvorvidt deltagerne formår at opbygge

et fællesskab såvel identitet indenfor det diskursive rum, som vi som forskere har været været med til at etablere (Justesen & Mik-Meyer 2012: 93). Hvorledes vi har endt med at operationalisere det teoretiske perspektiv til grand tour-spørgsmål, er illustreret i interviewguiden (Bilag B), hvorudfra vores fokusgruppeinterviews blev udfoldet (Bilag C & D).

Kapitel 4. Den diskursive kamp om meningsdannelser

Dette kapitel har til formål at åbne op for de politiske kampe, der kommer til udtryk via nyhedsmediernes, hvorigennem forskellige aktører artikulerede deres konstruktioner samt meningsfuldhed omkring folkeafstemningen om retsforbeholdet i deres forsøg på at dominere diskursen. Aktørernes konstruktioner samt krav og interesser varierede vidt i deres forsøg på at forme Danmarks forhold til det europæiske samarbejde. Laclau og Mouffes diskursteori og begrebsapparat vil udgøre det teoretiske udgangspunkt for denne analyse, da dette kan bidrage til undersøgelsen af, hvordan aktørerne på forskellig vis søgte at tilskrive meningsindhold til diskursen samt fremvise hvori kampen om hegemoniet bestod.

I behandlingen af det empiriske materiale var det muligt at iagttage et fremtrædende fokus på fem forskellige nodalpunkter i nyhedsmediernes dækning af folkeafstemningen om retsforbeholdet, hvorfor denne diskursanalyse vil blive struktureret omkring disse. Heri vil der blive fokuseret på aktørernes iagttagelser samt hvordan disse søgte at fiksere en særlig meningshorisont om retsforbeholdet. Disse iagttagelser vil gøre det muligt at få et blik for hvilke meningshorisonter der fremstod dominerende. De dominerende meningskonstruktioner vil danne grundlaget for en efterfølgende analyse, som vil søge at fremvise hvorledes disse aktører gjorde brug af den sedimenterede mening, som er integreret i deres kommunikationsstrategier, hvorigennem moderne styring blev praktiseret.

Dislokation

Det som har skabt baggrunden for at de iagttagede aktører søgte at reartikulere Danmarks forhold til EU i forbindelse med folkeafstemningen om retsforbeholdet, kan hævdes at have sit udspring allerede i Lissabontraktatens ikrafttrædelse den 1. december 2009. Traktaten formodes at blive årsagen til at Danmarks EU-medlemskab kom tilbage på den politiske dagsorden i 2014.

Formålet med Lissabontraktaten var at justere de grundlæggende spilleregler for EU's medlemsstater, hvorfor traktaten havde en række mål for øje, hvor et af disse var at lette beslutningsproceduren i EU (EU-oplysningen F). Dette betød at det retslige område, som

tidligere havde været et mellemstatsligt anliggende, var blevet overstatsligt med Lissabontraktatens ikrafttrædelse (EU-oplysningen G). Danmark har siden 1993 haft fire forbehold, hvoraf et af disse gjaldt Danmarks deltagelse i overstatsligt samarbejde om retlige og indre anliggender (ibid.). Da Lissabontraktaten blev indført, fik det danske retsforbehold langt større rækkevidde end hidtil.

For at forstå baggrunden for at det danske EU-medlemskab samt retsforbeholdet kom på den politiske dagsorden tilbage i 2014, kræver det en forklaring af EU's tidligere strukturelle opbygning, også kaldt EU's tre søjler (EU-oplysningen H). Hver søjle indeholdt forskellige politikområder, hvor søjle tre dækkede over politi- og retssamarbejdet – altså retslige og indre anliggender (RIA). Den væsentligste forskel mellem de tre søjler var, om de pågældende politikområder blev løst på et mellemstatsligt eller overstatsligt niveau. De regler som blev vedtaget på et mellemstatsligt niveau, forpligter kun staterne såfremt de ønsker det, hvilket betegner den mere traditionelle form for internationalt samarbejde mellem medlemsstaterne. Derimod betegner det overstatslige niveau, at de regler som vedtages i EU institutionerne per automatik får direkte virkning i medlemsstaterne (EU-oplysningen I).

Med Lissabontraktaten overgik søjle tre fra mellemstatsligt til overstatsligt niveau, hvilket medførte at Danmark stod uden for samarbejdet om RIA, grundet retsforbeholdet. Som et resultat af traktatændringerne blev Danmark udelukket af samarbejdsområder, som blandt andet omfatter det europæiske politisamarbejde - Europol (EU-oplysningen G). Dette kan hævdes at have medført til en svækkelse af Danmarks muligheder for bekæmpelsen af grænseoverskridende kriminalitet, hvilket resulterede i at det danske retsforbehold blev sat på den politiske dagsorden i 2014.

Retsforbeholdet forblev ikke blot et punkt på dagsordenen, som politikere internt skulle tage stilling til, tværtimod blev hele Danmarks befolkning involveret. For ottende gang skulle danskerne til stemmeboksene og tage stilling til Danmark i det europæiske samarbejde (EU-Oplysningen B). Dette skyldtes at Danmark fik mulighed for at ændre sit retsforbehold til en tilvalgsordning som følge af Lissabontraktaten, hvilket dog ville kræve enten 5/6 flertal i Folketinget eller en folkeafstemning i kraft af Grundloven, som beskriver dette ved suverænitetsafgivelse (Zahle 1999: 108).

Socialdemokraterne, Det Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti, Venstre og Det Konservative Folkeparti, var partierne som fremlagde en politisk aftale om omdannelsen af retsforbeholdet til en tilvalgsordning den 10. december 2014. Med denne forpligtede aftalepartierne sig til at afholde en folkeafstemning senest i marts 2016, da Danmark ellers ville overskride traktatens ikrafttrædelse og dermed blive udelukket fra det politimæssige og strafferetlige samarbejde (Tænk tanken Europa 2015). Gennem dette politiske løfte om folkeafstemningen, blev debatten om retsforbeholdet aktualiseret i folkelige kredse samt i mediebildet, hvilket åbnede op for en diskursiv kamp om at definere Danmarks forhold til EU endnu engang.

Som redegjort for i teoriafsnittet, består samfundet af hegemoniske og politiske kampe, som også kan karakterisere en diskursiv kamp (Hansen 2005: 178-180). Enhver form for kamp er tilknyttet en dislokation, som er kendetegnet ved svækkede begivenheder eller rystede situationer, der medfører et behov for ny eller anden meningstilføjelse for at genetablere stabilitet.

Som tidligere påpeget, medførte Lissabontraktaten nye spilleregler og rammevilkår for medlemsstaterne i EU, hvilket fik særlig stor politisk indflydelse på det danske EU-medlemskab. Lissabontraktaten kan derfor hævdes at igangsætte rystelser for den relativt stabile position, som diskursen om Danmark i EU-samarbejdet havde haft i en længere årrække. Denne forholdsvis stabile position blev yderligere svækket efter aftalepartierne indgik en politisk aftale om, at udskrive valg om omdannelsen af retsforbeholdet til en tilvalgsordning. Derfor kan udskrivelsen af folkeafstemningen hævdes at være central i iagttagelsen af en dislokation, da valget muliggjorde en redefinering af Danmarks politiske ståsted i EU. Udskrivelsen af folkeafstemningen blev ledsaget af Lissabontraktatens ikrafttrædelse, hvorfor denne traktat kan hævdes at være en af de tungtvejende årsager til at dislokationen fandt sted.

Det er dog væsentligt hertil at påpege, at hverken lovændringer eller politiske aftaler per definition kan betragtes som dislokationer. Når dette anses som et centralt dislokerende element, skyldes det at Danmarks afholdende forhold til EU blev rystet gennem yderligere integration af de retlige anliggender i resten af EU. Sammen med udskrivelsen af endnu en

folkeafstemning, åbnede dette i høj grad op for en redefinering af Danmarks position i det europæiske samarbejde.

Derfor kan Fortalerne med deres indgåede politiske aftale om folkeafstemningen i høj grad hævdes at have medført til en dislokation. Udskrivelsen af valget lagde op til folkelig debat ved at beslutningen blev placeret hos folket, der netop skulle afgøre Danmarks fremtidige politiske position i EU-samarbejdet.

Valgkampen i perioden frem til folkeafstemningen blev dermed slagmarken, hvor en diskursiv kamp om at redefinere Danmarks forhold til EU, fandt sted. Dette skabte ydermere forudsætningerne for at nye hegemoniske projekter opstod. I aftalen om tilvalg af retsakter på området for retlige og indre anliggender, blev følgende konstateret:

” Med aftalen om Danmark i Europol besluttede regeringen (Socialdemokraterne og Det Radikale Venstre), Venstre, Socialistisk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti, at der skal afholdes en folkeafstemning om at omdanne retsforbeholdet til en tilvalgsordning. Danmark bør fortsat være med i det europæiske politisamarbejde. Det er vigtigt for alle danskeres sikkerhed og tryghed. (...) Aftalepartierne har på baggrund af analysen besluttet at arbejde for tilvalg af konkret lovgivning, der – ligesom Europol – bidrager til danskernes tryghed. Først og fremmest i forhold til bekæmpelse af alvorlig kriminalitet på tværs af grænserne.” (EU-oplysningen J)

Dette citat eksemplificerer hvordan Danmarks sikkerhed i høj grad blev iagttaget som udfordret, da det danske retsforbehold formåede at blokere Danmark fra sikkerhedsmæssige samarbejdsområder, som følge af EU's politiske udvikling. Dette medførte et øget behov for at reartikulere Danmarks forhold til EU. I sammenhæng med udskrivelsen af valget kan det iagttages, at regeringen samt resten af aftalepartierne allerede påbegyndte reartikulationsprocessen omkring hvordan danskerne burde forholde sig til afstemningen.

Følgende analyse vil søge at påvise, hvordan forskellige aktører søgte at sedimentere sig som nye hegemoniske projekter. I sammenhæng med folkeafstemningens karakter, at man enten kan stemme ja eller nej, iagttages en formning af primært to hegemoniske projekter, der enten

advokerede for et ja eller et nej til tilvalgsordningen. Det er dog vigtigt at understrege, at de to sider indeholder flere nuancer og interesser end blot et simpelt ja eller nej. De to modstridende sider vil henholdsvis blive benævnt som enten 'Modstandere' af eller 'Fortalere' for tilvalgsordningen.

I empirien kunne det samtidigt iagttages at der var fem fremtrædende nodalpunkter, som søgte at meningsudfylde diskursen om folkeafstemningen om retsforbeholdet. Derfor er aktørernes iagttagelser samt artikulationer inddelt i fem delanalyser, som er centreret omkring nodalpunkterne. Slutteligt vil en opsamling opsummere den diskursive kamp mellem de hegemoniske projekter, og hvori hegemoniet bestod.

4.1. Suverænitet

I debatten om hvorvidt Danmark skulle omdanne retsforbeholdet til en tilvalgsordning, har spørgsmålet om suverænitetsafgivelse vist sig at være et særligt omdiskuteret emne (Bilag A). I følgende delanalyse vil det blive undersøgt, hvordan en række aktører søgte at tilskrive nodalpunktet 'suverænitet' indhold og med hvilke dertilhørende ækvivalenskæder. Dette analyseafsnit er struktureret omkring to modstridende meningskonstruktioner, som illustrerer hvordan disse aktører på hver deres måde søgte at dominere meningsindholdet for dette nodalpunkt.

Bevarelsen af suverænitet

I et læserbrev i Information (Johansson 2015), delte borgeren Per-Olof Johansson sit besyv om folkeafstemningen samt spørgsmålet om, hvorvidt Folketinget skulle have beføjelser til at afgive fremtidig suverænitet, som et resultat af den eventuelle indførelse af tilvalgsordningen. Johansson artikulerede følgende:

"Paragraf 20 i Grundloven er den sikkerhedsventil, man i sin tid følte var nødvendigt at få med i Grundloven da et almindeligt folketingsflertal ikke skulle være nok til afgivelse af suverænitet. (...) Skal Grundloven laves om, er der rigide regler for dette, som denne folkeafstemning ikke lever op til. Afstemningen er et simpelt baghold på Grundlovens paragraf 20."

Johansson kan iagttages at kæde folkeafstemningen og den suverænitetssafgivelse, som denne måtte medføre, sammen med et overgreb på den danske Grundlovs §20, hvormed folkeafstemningen i høj grad blev fremstillet som krænkende over for dansk retspolitik. Disse artikulationer konstruerede et billede af, at folkeafstemningen havde en skadende karakter, som ville svække manifestet i dansk retspolitik. Ifølge Laclau og Mouffe betegner artikulationer den relation som søges etableret mellem elementer, således disse tilsammen skaber en anden meningsforståelse af det italesatte (Laclau & Mouffe 2002: 52-53).

Johansson kan hævdes at ville skabe en ganske særlig meningshorisont om folkeafstemningen, idet han diskursivt konstruerede et modsætningsforhold mellem Grundloven og den suverænitetssafgivelse, som afstemningen kunne medføre. Dermed bliver tilvalgsordningen gjort uforenelig med Grundloven, som anses for at være en ubestridt del af Danmark (Zahle 1999: 108). I gennemgangen af empirien blev meningen og forståelsen af Grundlovens §20 ej anfægtet, hvormed dette kan iagttages som et relativt sedimenteret udtryk. Dette beskriver imidlertid hvordan Grundloven præsenterer forestillingen om retten til selv at bestemme indenfor landets grænser, hvilket kan gøre Grundloven til en universel betegnelse som kan repræsentere andre partikulariteter (Laclau & Mouffe 2002: 130, 273). Som eksemplificeret i dette citat samt den frekvente fremhævelse af Grundloven gennem empirien (Bonde 2015; Hansen 2015a; Allarp 2015), kommer Grundloven til at være central for Johanssons ytringer såvel som for nodalpunktet 'suverænitet'. Grundloven kan med dens tilknytning til nodalpunktet 'suverænitet', anskues at udgøre et moment, som kan bidrage til en særlig forståelse af det italesatte. Derudover kan artikulationerne omkring Grundloven samtidigt være en måde, hvorpå der søges tilslutning til Johanssons artikulationer, som qua dens universelle funktion er i stand til at repræsentere flere identiteter og interesser (Husted & Hansen 2017: 5).

Derudover blev folkeafstemningen også iagttaget som et spørgsmål om Danmarks fremtidige magtposition. Dette kommer til udtryk i et debatindlæg i Jyllands-Posten af Bjørn Hebsgaard Nielsen, som var medlem af LA Ungdom:

"Den [folkeafstemningen] handler i langt højere grad om, hvorvidt Danmark også i fremtiden skal være herre i eget hus i forhold til retspolitikken. (..) Et ja vil dermed afgive

vores sidste sikkerhed for, at retslovgivningen bestemmes i Danmark og af den danske befolkning.” (Nielsen, 2015)

Heri blev folkeafstemningen kædet sammen med spørgsmålet om hvorvidt Danmark selv skulle 'beholde magten' over dansk retspolitik og lovgivning. Både Johansson og Hebsgaard Nielsen formåede at fremhæve at folkeafstemningen, herunder suverænitetsafgivelsen, ikke kun omhandlede Danmarks deltagelse i EU-samarbejdet om retlige og indre anliggender. Derimod fik folkeafstemningen tilskrevet langt større indflydelse ved at den blev italesat som en reel trussel for dansk retssikkerhed såvel demokrati, da et potentielt 'ja' til folkeafstemningen iagttages at medføre til en udlicitering af retslovgivningen til EU. Dette kom i høj grad til udtryk hos Hebsgaard Nielsen der fremhævede, at hvis danskerne stemte 'ja' til folkeafstemningen, ville der blive givet afkald på sikkerheden for at retslovgivningen ville blive bestemt i Danmark såvel af den danske befolkning. Dermed formåede begge nævnte aktører at trække en skarp linje og opstille et enten-eller-forhold - med bevarelse overfor fuld overgivelse af suverænitet på det retslige område. Disse artikulationer lagde sig tæt op ad beskrivelserne af Grundloven, der sammen med momenterne 'sikkerhed' og det at være "herre i eget hus" blev tilknyttet nodalpunktet 'suverænitet'. Dog er det spørgsmålet om 'suverænitet' der blev omdrejningspunktet for deres italesættelser, hvormed suverænitet blev overdetermineret og dermed kom til at repræsentere den mening der blev tilknyttet (Laclau & Mouffe 2002: 270).

Da det kan iagttages at et 'ja' til folkeafstemningen vil være uforeneligt med kontrollen over og sikkerheden med dansk retspolitik, kan det hævdes, at disse aktører formåede at opstille et antagonistisk forhold. Det skyldes at folkeafstemningen i høj blev konstrueret som en trussel, og dens fortalere som fjendene og ansvarlige for svigten af den danske retspolitiske sikkerhed, som forhindrede de iagttagede aktører i at værne om den danske demokratitradition. Derved opstod et antagonistisk forhold, hvor aktørerne ikke accepterede hinandens identitet og interesser, hvormed en kamp opstod om hvad der skal være dominerende (Laclau & Mouffe 2002: 264).

En bredere tendens har altså været mulig af iagttage i nyhedsmedierne. Det skyldes at den logik, som henholdsvis Johansson og Hebsgaard Nielsen knyttede an til i fremhævelsen af

deres meningsfuldhed omkring suverænitetsafgivelsen, også har været mulig at iagttage blandt andre aktører (Wilhelm 2015; Broch 2015; Dahl 2015; Svensson 2015).

Dette understreger blot at disse Modstandere formåede at forene de ovenstående momenter i en ækvivalenskæde i kampen mod et fælles mål, hvilket betegner en universalisme.

Suverænitetsafgivelse

Overgivelsen af suverænitet blev dog ikke kun søgt meningsudfyldt med frygt og usikkerhed for dansk retssikkerhed. I modsatte lejr knyttede Fortalerne 'suverænitetsafgivelse' og tilvalgsordningen sammen med større international indflydelse for Danmark. Dette var muligt at iagttage i en kronik i Berlingske, som en række partiformænd stod bag: *"Et ja på torsdag vil betyde mere dansk selvbestemmelse - ikke mindre. Alternativet til et ja er ikke et nej. Alternativet til et ja er usikkerhed"* (Rasmussen et. al., 2015). Hvor et 'ja' til

tilvalgsordningen førhen blev knyttet sammen med mindre dansk selvbestemmelse af Modstanderne, blev modsætningsforholdet til dette artikuleret her. Dette kom til udtryk i følgende: *"Danmark har muligheden for selv at bestemme, hvis vi omdanner vores nuværende retsforbehold til en tilvalgsordning"* (ibid.). Denne artikulerede praksis søgte altså at modificere en anden opfattelse af folkeafstemningens betydning for Danmark (Laclau & Mouffe 2002: 52-53). Partiformændene søgte at tilknytte tilvalgsordningen med mere selvbestemmelse og større indflydelse, hvilket stod i kontrast til Modstanderne, der i stedet fremhævede de risici som de iagttog at være forbundet med tilvalgsordningen. I forlængelse af dette iagttages det, at Fortalerne for tilvalgsordningen forholdt sig til Modstandernes artikulationer, idet de nævnte at tilvalgsordningen gav *"mere dansk selvbestemmelse - ikke mindre"*. Dermed iagttages en vis anerkendelse af Modstandernes relativt sedimenterede mening, som fortalerne søgte at opløse gennem reartikulationsforsøg.

Således eksemplificerede aktørernes reartikulationsforsøg, hvordan der blev kæmpet om at skabe en entydig forståelse af folkeafstemningens implikationer for dermed at fiksere og stabilisere diskursen igen (Hansen 2005: 180).

Det iagttages at partiformændene understregede, at de ikke havde tænkt sig at give flere beføjelser end højst nødvendigt til det europæiske samarbejde: *"Men en tilvalgsordning handler ikke kun om at vælge til. Den handler i lige så høj grad om at vælge fra."*

(Rasmussen et al. 2015). Partiformændene kan iagttages at omfavne det forhold, at Danmark

med en tilvalgsordning selv ville bestemme Danmarks position i EU. Dette afspejler imidlertid en uenighed mellem Fortalerne om, i hvilken grad man burde være ‘solidarisk’ og afgive noget til fællesskabet. Dette vil yderligere komme til udtryk i følgende eksempel.

EU-bevægelsens formand, Stine Bosse, italesatte i en kronik i Berlingske, at folkeafstemningen ikke omhandlede afgivelsen af retten til selv at bestemme. I stedet søgte hun at påpege, at suverænitetsafgivelsen var et spørgsmål om, hvorvidt Danmark skulle gøre deres indflydelse gældende internationalt:

“Vi kan jo ikke lovgive i Danmark alene for aktiviteter, der i deres natur er grænseoverskridende og involverer borgere i andre lande. Det ville de nok have sig frabedt – ligesom vi ville det i Danmark. Men sammen kan vi naturligvis. (...) For mig er det uomtvisteligt, at Danmark naturligvis skal gøre sin indflydelse gældende i det europæiske samarbejde.” (Bosse 2015)

Bosse søgte altså at illustrere, at Danmark ikke burde have fuld suverænitet på de aktiviteter, der i deres natur er grænseoverskridende. I stedet blev der opfordret til mere samarbejde, hvor endemålet samtidigt iagttages at være, at Danmark burde gøre sin indflydelse gældende. Samtidig blev der også henvist til at man måtte afgive noget, hvis Danmark skulle have indflydelse på fælles europæiske spørgsmål (ibid). Derudover tilskrev Bosse sig den del af Fortalerne som mente, at man burde træde ind i EU-samarbejdet på godt og ondt: *“Og relationen er netop den Europæiske Union, hvor Danmark handler med, gifter sig med og lever med resten af EU. På godt og på ondt.”* (Bosse 2015). Herved iagttages en kritisk uenighed mellem Fortalerne, hvori der opstod flere niveauer af hvor meget man ønskede at indtræde i EU-fællesskabet. Hvor partiformændene før talte for at tilvalgsordningen betød, at man både skulle sige til og fra i forhold til EU, så søgte Bosse at konstruere mening om at man burde indtræde i EU på både godt og ondt. Dette betyder at meningen og momenterne, som Fortalerne søgte at sedimentere, står i differens til hinanden, hvilket vil øge kompleksiteten i nodalpunktets mening (Laclau & Mouffe 1985: 131). Det kan derudfra iagttages, at der mellem Fortalerne af tilvalgsordningen opstod en kamp om at definere, i hvilken grad man burde afgive suverænitet, hvorfor disse vil kunne få svært ved at forenes om et fælles mål.

Hvor de førstnævnte aktører artikulerede, at suverænitetsafgivelsen var til skade for dansk demokrati og retspolitik, da magten placeres hos EU frem for Folketinget, iagttog andre aktører det modsatte. Fortalerne anskuede derimod at suverænitetsafgivelsen ville betyde mere indflydelse for Danmark. Omend Fortalerne var enige om at tilvalgsordningen ville betyde mere medbestemmelse, så blev der iagttaget en uenighed omkring endemålet. Dette illustrerer samlet set nodalpunktets forholdsvis ustabile fiksering, qua striden om at definere suverænitet såvel folkeafstemningens mulige konsekvenser for Danmark.

I denne kamp søgte aktørerne altså at centrere spørgsmålet om suverænitet i debatten om retsforbeholdet. Folkeafstemningen formåede dermed at blive et stridspunkt qua aktørernes modstridende måder at definere folkeafstemningens fremtidige betydning for Danmark. I kampen om at definere dette, var spørgsmålet om 'suverænitet' et emne som delte vandene, og de iagttagede aktører søgte i den forbindelse at kæde forskelligartet indhold til nodalpunktet. De modstridende artikulationer kan anskues at have skabt to forskellige ækvivalenskæder omkring spørgsmålet om 'suverænitet'.

Hvor den ene kæde definerede suverænitetsspørgsmålet som et "*overgreb på Grundloven*" og gjorde status quo til den "*sidste sikkerhed for dansk selvbestemmelse*", bestod den anden kæde af italesættelser som "*mere selvbestemmelse*" og "*muligheden for selv at bestemme*". Dermed kan disse anskues som hinandens konstitutive modsætninger og dermed hinandens ydre sider (Jørgensen & Phillips 1999: 37).

De iagttagede aktører søgte altså hver især at sedimentere deres artikulationer samt meningskonstruktioner om nodalpunktet på hver deres måde. Usikkerhed og frygt kan anskues at blive fremhævet i Modstandernes meningskonstruktioner, som et forsøg på at skabe tilknytning til deres opfattelse af folkeafstemningen. Modsat hertil, benyttede Fortalerne momenterne som medbestemmelse og international indflydelse. Dermed kan to forskelligartede kommunikationsstrategier iagttages, idet der appelleres til forskellige forståelser af nodalpunktet. Samtidigt søgte disse modstridende bevægelser at sedimentere de diskursive ressourcer, som kunne skabe rammerne for hvordan folkeafstemningen burde iagttages.

På trods af modstridende italesættelser søgte begge lejre hver især at konstruere entydige opfattelser af folkeafstemningens konsekvenser for Danmark, hvor der samtidigt iagttages et forsøg fra Fortalerne om at reformulere Modstandernes relativt sedimenterede mening. Det iagttages at Modstandere søgte at skabe tilslutning ved blandet andet at inddrage Grundloven, som qua dens uanfægtede særstatus og universelle funktion kunne virke særligt legitimerende og tiltrækkende for andre partikulariteter.

4.2. Usikkerhed

I mediernes dækning af forskellige aktørers artikulationer om folkeafstemningen, har det ligeledes være muligt at iagttage, at debatten i høj grad var præget af tvivl, usikkerhed og forvirring. I følgende vil det blive undersøgt, hvordan de iagttagede aktører søgte at fiksere indhold til nodalpunktet 'usikkerhed' samt med hvilke momenter og ækvivalenskæder tilknyttet.

Forvirring frem for oplysning

Valgkampen frem til folkeafstemningen havde i store træk ført til fortvivlelse og forvirring. Sådan lød det fra borgeren Annette Hansen, som italesatte følgende da hun blev interviewet til en artikel i Berlingske (Ostrynski 2015):

”Jeg har læst artikler og set debatter, men det er stadig ret uforståeligt. Det er svært at gennemskue, hvad der er på spil. Jeg er nærmest blevet mere forvirret af at høre på politikerne. Det er især de 22 retsakter, der har forvirret mig.”

Det kan med udgangspunkt i Hansens iagttagelser hævdes, at det ikke er lykkedes politikere eller andre interessenter at oplyse klart og tydeligt om det politiske indhold, som tilvalgsordningen omfattede. Samme fortvivlelse over politikernes uklare videreformidling kan ligeledes iagttages at komme til udtryk hos tv-redaktør, Henrik Palle, i et debatindlæg i Politiken:

“Inden kom Pia Olsen Dyhr med alskens politikerformuleret mumbo-jumbo, der krævede en ekstra kop espresso fra husets maskine. For hold da helt ferie i Horsens, hvor var det teknikalitet med teknikalitet på, og hvor var det dog vanskeligt at finde et ord, der rimede ordentligt på tilvalgsordning og parallelaftale.” (Palle 2015)

Folkeafstemningen og dens indhold bliver hermed besværliggjort, hvilket distancerede den iagttagede fra den politiske debat. Palle søgte dermed at udfordre og negere de argumenter og meningskonstruktioner, som en af Fortalerne havde italesat i debatten, ved at tilskrive Fortalerne kommunikation med en lang række af ækvivalente betegnelser som “mumbo-jumbo” og “teknikalitet med teknikalitet på” (ibid.). Folkeafstemningens kompleksitet blev ligeledes italesat i et debatindlæg i Information af professor Palle Svensson (Svensson 2015), hvormed der blev sat spørgsmålstejn ved de åbenlyse grunde til at implementere de retsakter, som tilvalgsordningen ville omfatte:

“Der kan være gode grunde for hver enkelt af disse retsakter, men selvindlysende er disse grunde ikke i alle tilfælde. Det kræver begrundelser og forklaringer og ikke blot stikord og floskler. Og det er ganske vanskeligt stof at læse og forstå. Desuden er konsekvenserne i mange tilfælde uoverskuelige.”

Når momenter bindes sammen i en ækvivalenskæde, skaber disse tilsammen en fælles forståelsesramme for hinanden såvel nodalpunktet (Laclau & Mouffe 2001: 127). Udtryk som ’tvivl’, ’uforståeligt’, ’forvirring’, ’vrede’, ’floskler’ og ’uoverskueligt’ fremstår alle som elementer, der qua deres relation til nodalpunktet, bliver gjort til momenter som skaber en særlig fælles mening. Der sker altså en struktureret sammenkædning af elementerne, hvormed disses identitet modificeres og kommer til at få indflydelse på den meningsdannelse, der blev søgt sedimenteret i nodalpunktet (Laclau & Mouffe 2002: 52-53). Ækvivalenskæden formår at have en svækkende og underminerende effekt på den meningsdannelse, som Fortalerne har forsøgt at konstruere om tilvalgsordningen og retsakterne. Disse elementer forstyrrede og stillede altså spørgsmålstejn ved det indhold, som andre aktører forsøgte at tilknytte nodalpunktet. Dette eksemplificerer blot sprogets dynamiske og ustabile karakter, som umuliggør en lukning af meningstilføjelse af det pågældende tegn (Jørgensen & Phillips 1999: 15).

Oplysning mod skræmmekampagner

Samme fortvivelse har ligeledes været mulig at iagttage i en artikel i Jyllands-Posten af økonomiredaktør Bo Nielsen og journalist Rasmus Bendtsen (Bendtsen & Nielsen 2015). Heri artikulerede Dansk Industris adm. direktør, Karsten Dybvad, at *“retsakter, retsforbehold og tilvalg er åbenbart så komplicerede emner, at mange virksomhedsledere heller ikke ved, hvad der er op og ned i debatten”*. Disse artikulationer tilknyttedes ‘komplicerede emner’ med udtrykkene ‘retsakter’, ‘retsforbehold’ og ‘tilvalg’, hvormed der tilføjes yderligere indhold til en emergerende usikkerhed. Ifølge Laclau og Mouffe medfører en ækvivalenskæde en fælles identifikation for de repræsenterede momenter, som dermed kommer til at skabe en fælles kontekst (Laclau & Mouffe 2014: 113f). Det kan hævdes at der blev sat lighedstegn mellem de tre momenter, hvorfor disse kom til at udgøre en samlet ækvivalenskæde og repræsenterede dermed en samlet masse af forvirring.

De fremhævede momenter tilkoblede sig den ækvivalente kæde, som de forrige aktører formåede at etablere, hvilket indeholdte udtryk som ‘tvivl’, ‘uforståeligt’, ‘forvirring’ samt ‘vrede’. Ækvivalenskæden har den effekt, at den skaber en form for ensartethed for momenterne, der får tilføjet mening grundet disses fælles reference til diskursen om folkeafstemningen om omdannelsen af retsforbeholdet. Momenterne kom ligeledes til udtryk i artiklen gennem påpegelsen af at *“folkeafstemningen forvirrer mange virksomhedsledere”* (Bendtsen & Nielsen 2015). Heri blev der gennemgået en rundspørge der blandt andet illustrerede andelen af ledere, som enten var i tvivl eller ville stemme ‘nej’ til at erstatte retsforbeholdet med en tilvalgsordning. Resultatet af rundspørgen udkom efter at nogle af landets største erhvervsorganisationer havde ført en landsdækkende ja-kampagne. Dette resultat blev forklaret med at de erhvervsrelaterede emner var blevet debatteret i et begrænset omfang, samt at det var *“kompliceret stof”*. Dermed iagttages det i artiklen, at lederne altså ville stemme anderledes, hvis området var blevet formidlet lige så. Hertil tilføjede Dybvad følgende:

“Det er åbenbart ikke lykkedes i tilstrækkeligt omfang at få sagt og forstået, at det at sige ja er at fortsætte med noget, som man kender og i øvrigt ønsker, og det at sige nej, det er at bevæge sig ind i et usikkert rum” (Kilde)

Dybvad søgte altså at reartikulere den usikkerhed, som hidtil var blevet søgt tilskrevet folkeafstemningen, herunder tilvalgsordningen, og knyttede dette til følgerne af retsforbeholdets bevaring. Dermed formåede han at konstruere et skræmmescenarie for at stemme nej.

Politikeren Søren Pind kunne også iagttages at have delt samme opfattelse om, at en klar formidling af folkeafstemningens indhold ville resultere i et andet stemmeresultat. Dette blev fremhævet i et interview i Berlingske (Haslund 2015):

“Hårde meldinger, skærpet retorik og anklager flyger frem og tilbage mellem nej-fløjen og ja-fløjen. Men meget af det er uvedkommende støj. (...) Støj, der bare dækker over den substans og konkrete viden, som i hans optik vil få flere til at stemme ja.”

Pind søgte at reartikulere usikkerheden og knyttede den til “uvedkommende støj” for derigennem at fremhæve, at denne støj dækkede over den ‘viden’, som gjorde at man ville blive mere positivt stemt overfor tilvalgsordningen. Budskabet heri anses at være, at man ikke burde lytte til denne ‘støj’, som kom fra Modstanderne af tilvalgsordningen. Dermed iagttages det at Pind tog del i den diskursive kamp omkring nodalpunktet ‘usikkerhed’, hvori han søgte at overtrumfe det hegemoniske projekt, som Modstanderne kunne iagttages at have domineret. Når hegemoniet anses at ligge hos Modstanderne, skyldes det, at de har været markant mere fremtrædende i empirien (se evt. Bech & Dandanell 2015; Brøndum & Winther 2015), modsat den modstridende mening som var mindre fremtrædende (se evt. Pind 2015).

Den usikkerhed som opstod på baggrund af forskellige aktørers meningskonstruktioner, skabte ydermere en konstitutiv ydreside til den mening, der blev tilknyttet nodalpunktet ‘suverænitet’, som fremvist i forrige delanalyse. Begge meningskonstruktioner cirkulerede omkring folkeafstemningen om retsforbeholdet, men på baggrund af begge disse meningsdannelsers gensidige mål om at skabe én entydig og fælles forståelse af folkeafstemningen, opstod der et antagonistisk forhold mellem de to nodalpunkter. Der blev søgt konstitueret en særlig meningsdannelse om spørgsmålet om ‘suverænitet’, som stod i modsætning til den mening der blev søgt fikseret om nodalpunktet ‘usikkerhed’.

Nodalpunkterne får blandt andet betydning af deres konstitutive yderside såvel de ækvivalente betegnere, men samtidigt formår nodalpunkternes mål såvel identiteter at udelukke hinanden (Laclau & Mouffe 2002: 264). Når aktører fra samme bevægelse kæmpede om flere nodalpunkter i samme diskurs, vil modsigelser ofte være mulige at spore. Dette skyldes at aktørerne både vil søge at fiksere en struktur omkring nodalpunktet 'suverænitet', men samtidigt vil søge at forvirre og sløre hele diskursen gennem nodalpunktet 'usikkerhed'. Dermed kan det iagttages at Modstanderne, som politisk bevægelse, på samme tid kæmpede om forskellige mål - hvilket blot kunne skabe yderligere forvirring og usikkerhed omkring tilslutningen hertil.

Aktørerne søgte på hver deres måde at fiksere en ensartethed omkring folkeafstemningen og dens indhold. Som fremhævet i ovenstående, blev folkeafstemningen associeret med svært kompliceret indhold, som besværliggjorde forståelsen af denne. Den konstruerede usikkerhed syntes at skabe en sløret tilstand samt et skræmmescenarie af afstemningens politiske indhold og betydning, hvilket muligvis kan være en del af modstandernes strategi for at opretholde status quo og dermed at opfordre til at stemme nej. Fremhævelsen af usikkerheden, som blev understøttet af en omfattende kæde af ækvivalente betegnere, kan hævdes at være Modstandernes måde at legitimere og opnå tilslutning til deres iagttagelser af folkeafstemningen om retsforbeholdet og de politiske konsekvenser til følge.

4.3. Mistillid

Et andet emne som har været mulig at iagttage, omhandlede hvordan dele af befolkningen følte sig vildledt af politikerne i EU-relaterede spørgsmål. I dette afsnit vil det blive undersøgt, hvordan 'mistillid' blev søgt meningsudfyldt og hvorvidt denne mening opstod som følge af den usikkerhed, som selve folkeafstemningen blev tilknyttet. Ydermere vil det blive undersøgt, hvordan politikere samt borgere fik tilskrevet subjektpositioner i diskursen. Denne delanalyse er ikke struktureret ud fra to hegemoniske projekter, tværtimod er det primært Modstandernes iagttagelser af 'mistillid' som har præget mediebildet.

Mistillid og manglende troværdighed

I en artikel i Information (Abrahamsen & Stræde 2015) blev en manglende opbakning til omdannelsen af retsforbeholdet anset som et udtryk for en kløft, der blev konstrueret mellem vælgere og politikere. Dette fremsættes af Palle Svensson, professor emeritus på Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet: *“Store dele af befolkningen føler sig vildledt, forført eller manipuleret af eliten i de europæiske spørgsmål”*. En manglende tillid til de politiske institutioner og disses repræsentanter blev forklaret med at *“politikkerne er ikke helt i sync med befolkningen, når det kommer til EU-spørgsmål”*. I forlængelse af disse italesættelser blev subjektpositionerne ‘elite’ overfor ‘borger’ såvel ‘menigmand’ introduceret, hvilke ligeledes blev italesat som hinandens modsætninger:

“Menigmand føler sig truet. Den politiske og den økonomiske elite er generelt mere globalt sindede og tilhører en del af samfundet, der kan se mange fordele ved dybere europæisk harmonisering. Omvendt forholder det sig med de mindre privilegerede grupper i samfundet.”

Forfatter og journalist, Erik Meier Carlsen, formåede at tilknytte ‘eliten’ til de mere EU-positive, der omfavnede globaliseringen. Heroverfor var de ‘mindre privilegerede’ grupper såsom menigmanden, hos hvem det forholdt sig omvendt, hvor globaliseringen blev italesat som en trussel. Endvidere bliver denne gruppe af befolkningen også iagttaget som ‘tabere’ i følgende: *“Den mindre privilegerede del af befolkningen føler sig med god grund truet af yderligere integration og harmonisering i Europa. Det er dem, der er globaliseringens tabere”*. Disse subjektpositioner, som blev tilskrevet henholdsvis politikere og elite overfor almene borgere, er alle prædikater såvel diskursive positioneringer som det hegemoniske projekt formåede at producere og tildele disse subjekter (Hansen 2005: 181-183). Hertil er det nævneværdigt at fremhæve den primære dislokation, som blandt andet har muliggjort italesættelsen af visse subjektpositioner. Dislokationen forårsagede en diskursiv kamp, hvori nye meningskonstruktioner søgte at genskabe en stabilitet i diskursen. Måden, hvorpå denne stabilisering blev søgt opnået, kan endvidere siges at influere subjektet til at agere på de politiske projekter, som var i færd med at blive konstrueret (Howarth 2005:158). Hvordan individer kan forholde sig til de diskursive positioneringer, vil blive yderligere diskuteret i specialet to efterfølgende delanalyser (afsnit 5.4 og kapitel 6).

De iagttagede aktører, Meier Carlsen og Svensson, formåede diskursivt at konstruere en kløft, og dermed en konflikt mellem disse subjekter, hvormed disse blev hinandens konstitutive modsætninger. Ydermere formåede Julie Hassing, europapolitisk chefanalytiker for Kraka, at fremhæve en skepsis som blev tilknyttet den almene borger:

“Der er nogle, der føler, at man fra politisk hold vil trække noget ned over hovedet på dem. Det er nok deri skepsissen ligger. Det er altså også en form for eliteskepsis, hvor man ikke tager alt, der kommer fra politisk hold om europæisk integration, for gode varer”.

(Abrahamsen & Stræde 2015)

Hassing søgte at forklare en iagttagede modstand mod den dybere europæiske integration med politiske tiltag uden yderligere involvering af borgerne. Meier Carlsen delte samme iagttagelsesperspektiv med følgende påpegelse:

“Den danske skepsis bunder i en utryghed og mistillid over for hele det europæiske projekt som sådan. (..) Der foregår en diskurs, som er fremmed for meget store dele af befolkningen. (..) Grundmodellen i den her skepsis er en bekymring for globalisering. (..)”

Begge iagttagede formåede at artikulere, at den del af befolkningen som var modstandere af omdannelsen af retsforbeholdet var ‘skeptikere’, hvormed endnu en subjektposition blev konstrueret. Dette medførte yderligere karakteristika til det subjekt, der blev søgt konstrueret om Modstanderne. På samme måde som der aldrig opnås en komplet fiksering af sprogets struktur, sker der ej en fastlæggelse af hverken samfund eller identitet, da disse også agerer flydende og i flertydige størrelser (Laclau 2002: 43; Jørgensen & Phillips 1999: 44). De artikulerede subjektpositioner er derfor kun det, som de bliver tilskrevet gennem de diskursive positioneringer, da subjektet ikke besidder nogen indre essens (Laclau & Mouffe 2002: 43).

Det kan hævdes at mistilliden til politikere såvel det europæiske projekt blev søgt forklaret med en manglende viden og usikkerhed som herskede hos menigmanden, der repræsenterede den befolkningsgruppe der blev iagttaget at være Modstandere af tilvalgsordningen såvel EU-samarbejdet. Dermed bliver ‘tilvalgsordningen’ tilknyttet ‘EU’, ‘globalisering’ og

‘eliten’, som dannede en ækvivalenskæde overfor ‘menigmanden’, ‘modstand’ og ‘skepsis’, der ligeledes blev kædet sammen. Disse to forskellige ækvivalenskæder refererede til hver deres subjektposition, hvor førstnævnte var centreret om ‘politikere’, og den anden om ‘borgere’. Atter kan konstitutive modsætninger iagttages at blive konstrueret i de iagttagedes italesættelser, da meningen om begge subjektpositioner blev konstitueret i forhold til deres ydersider (Jørgensen & Phillips 1999: 37). Det iagttages altså at en manglende indsigt samt usikkerhed forårsagede en eksisterende mistillid over for folkeafstemningen og dens indhold.

Elitens projekt

Folkeafstemningen om retsforbeholdet blev ligeledes konstrueret som politikernes eller sågar ‘elitens’ projekt, hvorfor modstanden og mistilliden til yderligere europæisk integration også kom til at omfatte en modstand mod politikerne såvel folkeafstemningen i dens helhed.

Denne konstruerede mistillid som blev rettet mod politikerne og deres projekt blev også artikuleret af debatredaktør, Thomas Bernt Henriksen, i en artikel i Børsen, hvor han kritiserede Fortalerne for at undvige de demokratiske rettigheder: *“Herfra skal der lyde en advarsel til Folketinget om at udvande folkeafstemningerne og samtidigt svække det repræsentative demokrati”* (Henriksen 2015). Dette eksemplificerer hvordan der atter blev tildelt et prædikat til ‘politikerne’ ved at subjektivere dem som ‘utroværdige’ og til skade for dansk demokrati. Disse italesættelser kan også anskues at tilføje yderligere indhold til den emergerende meningskonstruktion om mistilliden. Olav Skaaning Andersen, chefredaktør på BT, formåede ligeledes at fremhæve en skepsis til politikerne såvel erhvervsliv, eksperter, fagforeninger samt toneangivende kommentatorer og betegnet også disse som ‘eliten’ (Andersen 2015). I forlængelse af dette, konstruerede han ligeledes et antagonistisk forhold gennem hans italesættelse af den danske befolkning som modstandere såvel skeptikere overfor eliten. Her repræsenterede befolkningen ‘Danmark’ og altså ikke den omtalte elite. Han formede dermed et misforhold mellem politikerne, der er blevet valgt til at præsentere befolkningen, og den holdning som han iagttog at eksistere blandt flertallet af den danske befolkning.

I forlængelse af dette, blev resultatet fra de tidligere danske EU-folkeafstemninger fremhævet for at understrege, at det som ‘eliten’ ønskede for Danmark ikke afspejlede befolkningens ønsker. Folkeafstemningen blev dermed fremstillet som et projekt eller tiltag fra elitens side,

som befolkningen ikke kunne gennemskue grundet manglende viden og forståelse. Dette iagttages derfor at have skabt en mistillid til eliten såvel alt hvad de repræsenterede. Folkeafstemningen blev altså konstrueret som politikernes eller elitens projekt, hvorfor afstemningen kom til at repræsentere denne befolkningsgruppe. Dermed kom den mistillid, som kunne iagttages at eksisterer til netop denne befolkningsgruppe, også til at omfatte de politiske tiltag, såsom folkeafstemningen. Mistilliden kom derfor ikke kun til at rumme politikerne, men også alt hvad de repræsenterede.

De iagttagede aktører kan ligeledes hævdes at have formet en kløft mellem henholdsvis 'eliten' og 'den almene borger' og formåede med de forskellige prædikater, som diskursen tildelte disse, at fremprovokere en konflikt mellem de to identiteter. Dermed konstruerede de iagttagede aktører et antagonistisk forhold mellem eliten og den danske befolkning. Disse identiteter blev ligeledes resultatet af kontingente diskursive processer, og blev dermed også en del af den diskursive kamp (Jørgensen & Phillips 1999: 45). Aktørerne inddrog ligeledes denne usikkerhed, som også blev søgt konstrueret i relation til den diskursive kamp om folkeafstemningen om retsforbeholdet. Dermed blev der etableret en særlig meningskonstruktion om 'mistillid', som blev yderligere fikseret som følge af den usikkerhed der samtidigt blev tilknyttet folkeafstemningen og dens indhold.

Nodalpunktet 'mistillid' blev i høj grad domineret af Modstanderne, som kan hævdes at have sedimenteret mistillid i diskursen om retsforbeholdet og endvidere konstrueret en relativ uanfægtet mening om at tilvalgsordningen var politikernes og dermed Fortalernes projekt.

4.4. Asyl og integration

Asyl og integration viste sig også at være et omdiskuteret emne i debatten og blev særligt artikuleret i sammenhæng med flygtningekrise, grænseoverskridende kriminalitet og immigranter. I denne delanalyse vil det blive undersøgt, hvilken mening der blev søgt tilknyttet nodalpunktet 'asyl og integration', og hvorvidt dette kom til at udgøre et centrum for en række ækvivalente betegnelser. Ydermere vil det blive undersøgt hvilke krav som blev fremsat herigennem.

Kriminalitet og indvandring som trussel for danske interesser

Henrik Hoffmann Hansen, skribent for Kristeligt Dagblad, beskrev de iboende problematikker i sin konstruktion af 'grænseoverskridende kriminalitet', som han senere tilkoblede nodalpunktet asyl og integration. Henrik Hoffmann Hansen artikulerede følgende:

“Terrorisme, narkohandel, menneskehandel, hvidvask af penge, it-kriminalitet, miljøforbrydelser og mafiavirksomhed. Moderne forbrydere krydser grænser, og et af de centrale formål med EU's fælles retspolitik er at løse problemer med grænseoverskridende kriminalitet.” (Hansen 2015a)

Det kan iagttages at de artikulerede problemer omhandlede grænseoverskridende kriminalitet, som får tilført mening fra de tilkoblede elementer 'terrorisme', 'narkohandel', 'menneskehandel' etc. Disse elementer kom derved til at udgøre momenter i den ækvivalente kæde omkring 'grænseoverskridende kriminalitet'. Disse momenter iagttages at blive forenet i et universelt krav, idet de repræsenterede en fælles interesse i at bekæmpe kriminalitet og sikre hele Danmarks interesser (Laclau & Mouffe 2002: 273). Den iagttagede aktør, Hoffmann Hansen, formåede ydermere at pointere, at disse forbrydelser begås af moderne forbrydere, der krydser grænser. Herefter inddrages asyl- og integrationsområdet, som også iagttages at være et grænseoverskridende problem: *“For slet ikke at tale om hele asyl-og integrationsområdet, der pr. definition er grænseoverskridende”* (Hansen 2015a). Således tilknyttede Hoffmann Hansen meningsindholdet fra grænseoverskridende kriminalitet til asyl- og integrationsområdet, hvormed dette blev omdrejningspunktet for hans artikulationer, hvilket Hoffmann Hansen konstruerede som årsagen til de iagttagede problematikker. Det kan derfor hævdes, at grænseoverskridende kriminalitet kom til at udgøre et moment i artikulationen om 'Asyl og integration'. I forlængelse af dette, søgte Hoffmann Hansen at artikulere en ny meningsstruktur for nodalpunktet ved at tilknytte ovenstående problematikker samt udlændingepolitik og indvandringsområdet hertil, som ækvivalente betegnere. Dette kommer til udtryk i det følgende:

“Folkeafstemningen handler derfor formelt set (set, red.) ikke om udlændingepolitik, men.. Danmark følger allerede en hel del EU-lovgivning på asyl-og indvandringsområdet.

Jens-Peter Bonde mener, at vi har tilsluttet os al den EU-lovgivning, der kan "holde flygtninge og immigranter ude og nede". Den bløde del - alle de regler, der kunne give udlændinge flere rettigheder - vil man ikke følge, er et bredt flertal i Folketinget enige om."

(ibid.)

Citatet eksemplificerer yderligere hvordan asyl og integration blev gjort til centrum for Hoffmann Hansens artikulationer, i hans forsøg på at skabe en meningsstruktur om, at Folketinget ikke ville give udlændinge flere rettigheder. Kommunikationen lagde dermed op til at danskerne, i form af Folketinget, havde tilsluttet sig al den lovgivning som kunne holde flygtninge og immigranter "ude", hvilket kan iagttages som en målsætning for Folketinget. Dette blev understøttet af måden, hvorpå der blev søgt fikseret at et folketingsflertal var enige om at minimere rettighederne for udlændinge.

Det kan hævdes at artikulationerne omkring asyl og integration fungerede som en samlende ideologi, der agerede centrum for forskellige momenter (Laclau & Mouffe 2002: 267; Hansen 2017: 340-341), der tilsammen søgte at dominere nodalpunktet og dermed sedimentere at folkeafstemningen omhandlede asyl og integration. Samtidigt blev det søgt konstitueret, at dette er holdningen blandt et flertal i Folketinget. Der blev dermed også skabt et antagonistisk forhold til udlændinge, flygtninge og immigranter, som blev tilskrevet skylden for terror, menneskehandel etc. Samtidigt blev det konstrueret at disse problemer bedst kunne løses ved at stemme nej for dermed at minimere asyl og indvandring til Danmark.

I meningsdannelsen blev den stramme asyl og integrationspolitik derfor den bærende identitet for nodalpunktet med hvilke interesser, der er fare for at miste, såfremt folkeafstemningen endte med et ja. Fjenden må derfor anses som tilvalgsordningens Fortalere, som i stedet ville åbne grænserne og bekæmpe den grænseoverskridende kriminalitet i fællesskab med EU. Disse to identiteter blev konstrueret på en sådan måde, at de ikke accepterede hinandens eksistens, hvorfor Modstanderne i ovenstående eksempler forsøgte at udelukke Fortalerne fra deres identitet og interesser og dermed dominere nodalpunktet 'Asyl og integration' (Laclau & Mouffe 2002: 264; Howarth 2005: 152-153)

Andre aktører involverede også flygtningekrisen til at aktualisere nodalpunktet. Heri lagde Jakob Ussing, skribent for Berlingske, fokus på hvordan flygtningekrisen fik skabt forvirring omkring folkeafstemningen ved at der muligvis også skulle stemmes om asyl og udlændingepolitikken på et senere tidspunkt:

“Desuden påpeges det, at flygtningekrisen har gjort billedet mudret, og at statsminister Lars Løkke Rasmussens (V) garanti om en ny folkeafstemning, før Danmark nogensinde kan tilslutte sig en fælles europæisk asyl-og udlændingepolitik, kun har gjort forvirringen større.”

(Ussing 2015a)

Det kan iagttages at Ussing søgte at skabe en konstruktion af folkeafstemningen som forvirrende og mudret, hvormed disse udtryk tilknyttedes ækvivalenskæden. Eksemplet viser samtidigt hvordan Ussing iagttog Lars Løkkes garanti om en ny folkeafstemning, angående de asyl og udlændingepolitiske aspekter, som forvirrende og usikker. Dermed undslippes forvirringen ej i denne konstruktion, som det ellers gjorde i andre aktørers eksempler (Hansen 2015a; Haslund 2015). Samtidigt kan det iagttages, at Ussing gennem flygtningekrisen og forvirringen søgte at forene nodalpunkterne ‘Asyl og integration’ og ‘Usikkerhed’ til at repræsentere Modstanderne af tilvalgsordningen. Dermed iagttages et forsøg på at skabe en alliance mellem Modstanderne på tværs af nodalpunkterne. Dette viser hvordan Modstanderne søgte at bygge bro mellem nodalpunkterne for yderligere at dominere disse, samtidigt med at et antagonistisk fjende forhold blev opsat mellem Modstandere og Fortalere af tilvalgsordningen, som hver især søgte at sikre deres identitet og interesser (Howarth 2005: 152).

Mere samarbejde vil løse problemerne

Selvom langt de fleste aktører konstruerede et negativt billede af integrationen, og dermed burde begrænse sine forpligtelser til EU, blev det dog også iagttaget fra få andre aktører at problemerne bedst løses ved mere samarbejde.

Erik Boel, tidligere landsformand for europabevægelsen, iagttog også problemerne fra flygtningekrisen og hævdede netop at disse problemer bedst kunne løses ved mere internationalt samarbejde:

“Baggrunden er barsk: Syrien står i brand, kaos hersker i Irak og Afghanistan, og vi står over for den største flygtningekrise i Europa siden krigen. Flygtningestrømmene er i dobbelt forstand grænseoverskridende udfordringer, som kun kan håndteres effektivt i et internationalt samarbejde.” (Boel 2015)

Boel tilskrev ovenstående problematikker til flygtningekrisen, samtidigt med at hans artikulationer indeholdte en vis form for påtrængende nødvendighed, som bedst eksemplificeres gennem hans brug af nutidsformen: *“Syrien står i brand, kaos hersker i Irak og Afganistan, og vi står over for den største flygtningekrise i Europa siden krigen”*. Derudover gøres ‘krigen’ også til ækvivalenskædens konstitutive yderside, som stod i relation til ækvivalenskædens indhold. På denne måde kan det iagttages, at Erik Boel søgte at øge betydningen af sin konstruktion af flygtningekrisen.

Konstruktionen af flygtningekrisen og den iagttagede nødvendighed for hurtig og effektiv håndtering, kan hævdes at være et forsøg på at reducere mulighederne for potentielle alternative betydninger af flygtningekrisen og løsningen herpå (Jørgensen & Phillips 1999: 37). Boel brugte denne konstruktion til at fastslå at disse udfordringer kun kunne løses effektivt via internationalt samarbejde - i form af et ja til tilvalgsordningen. Forfølgelsen af denne interesse kan iagttages at være partikulær, idet en tilvalgsordning kan iagttages at vedrøre noget særligt til forskel fra en almen interesse som repræsenterer hele landet (Laclau & Mouffe 2002: 171).

Selvom meningskonstruktionerne varierede, iagttages nodalpunktet at have været præget af negative konstruktioner, som på radikal vis formede en fælles fjende i grænseoverskridende kriminalitet, flygtninge, immigranter etc. Dette kan netop anses at udgøre en ‘andethed’ i forhold til de danske interesser. Hvor Modstanderne benyttede sig af universelle krav, som søgte at varetage helhedens interesser, benyttede Fortalerne sig ofte af mere partikulære krav. Dette kan specificeres og iagttages ved at repræsentere visse interesser, såsom tilvalgsordninger og parallelaftaler (Palle 2015; Hansen 2015a) til fordel for andre interesser.

4.5. Europol

Debatten om det europæiske politisamarbejde Europol adskilte sig fra de andre nodalpunkter, ved at være det eneste konkrete punkt på dagsorden omkring folkeafstemningen om retsforbeholdet (EU-oplysningen J; EU-oplysningen K). Europol var fastlagt i det politiske forslag, men meningsstrukturen omkring Europol og dette politisamarbejdes betydning for Danmark var der imidlertid uenighed omkring. Denne analysedel vil derfor undersøge, hvordan flere aktører forsøgte at fiksere en entydig forståelse om Europol.

Selvbestemmelse og parallelaftale

I et debatindlæg i Politiken søgte Malin Björk og Fabio de Masi, hh. MEP for Vänsterpartiet i Sverige og MEP for Die Linke i Tyskland, særligt at artikulere udviklingen af Europol og hvilken betydning dette samarbejde kunne få for Danmark. De to aktører søgte her at reartikulere Europol, som en størrelse der har overskredet de beføjelser, som man ellers demokratisk havde besluttet til at starte med:

“Europol har udviklet sig til en magtfuld efterretningsorganisation uden for demokratisk rækkevidde. Siden Europol blev sat i verden, er det kun gået én vej. Langsomt, men sikkert har Europol fået flere beføjelser, mere magt og finansiering (Europol-budgettet er på 627 millioner kroner om året). Den udvikling er sket, uden at den demokratiske kontrol med Europol er vokset på tilsvarende vis.” (Björk & De Masi 2015)

Det kan iagttages at disse aktørere iagttog en diskrepans mellem Europols udvikling i forhold til dens magt og finansiering sammenlignet med den demokratiske kontrol. Der blev artikuleret et krav om at øge den demokratiske kontrol, hvis ikke mindske Europols magt og finansiering. Den mening der blev tilskrevet her, får en særlig betydning for hvordan diskursen om retsforbeholdet kan iagttages, da denne artikulation trækker på en anden diskurs om, hvorvidt selve EU-samarbejdet har et demokratisk underskud (Kitus 2008; Moravcsik 2002). Det demokratiske underskud kan antages at tilføje betydning i forhold til beslutningens karakter, som gennem inklusionen af det ‘demokratiske underskud’ i konstruktionen, søgte at indføre et ontologisk primat for den politiske vælger (Laclau &

Mouffe 2002: 162). Der iagttages ikke et direkte krav, om hvorvidt man burde stemme ja eller nej, men med installationen af det demokratiske underskud og momentliggørelsen af dette, kunne dette få stor betydning for meningsdannelsen af nodalpunktet.

Det kan iagttages at der herskede uenighed blandt flere aktører om vigtigheden af Europol's betydning for Danmark samt mulighederne for at være en del af samarbejdet til trods for folkeafstemningens udfald. En af aktørerne, Henrik Hoffmann Hansen, iagttog og gengav hvordan Modstanderne forsøgte at konstituere mening om, at det sagtens kan lade sig gøre at stemme nej og forblive en del af Europol. Dette samlede imidlertid de to relativt konstituerede positive momenter i Hoffmann Hansens italesættelser - 'selvbestemmelse' og 'samarbejde':

Modstandernes (af tilvalgsordningen, red.) hovedargument er, at de øvrige EU-lande har en interesse i, at Danmark fortsat er medlem af politisamarbejdet Europol, fordi de andre landes politi henter 10 gange så mange oplysninger hos dansk politi som omvendt. Derfor vil det blive let at få en aftale (paralellaftale, red.) med EU - hvordan aftalen så end skal udformes juridisk. (Hansen 2015a)

Da det konstrueres at Europol henter langt flere oplysninger hos dansk politi end omvendt, artikulerede Hoffmann Hansen, at det var i alles interesse at Danmark forblev i europol. Hermed ville det blive 'nemt' at få en parallelaftale på plads på trods af et nej ved folkeafstemningen. Samtidigt iagttages det, hvordan Modstanderne søgte at legitimere et nej til afstemningen ved at vise, at Danmark ikke ville miste muligheden for senere at sikre en parallelaftale omkring Europol-samarbejdet. Dette er en tendens der kan iagttages flere steder i empirien (Palle H 2015; Thuelsen Dahl 2015). Det kan samtidigt hævdes at Hoffmann Hansens fremhævelse af de andre landes "afhængighed" af dansk politi vil muliggøre den juridiske aftale, som andre aktører stillede sig kritisk over - fra et tidsmæssigt perspektiv.

Herudfra kan det iagttages, at Modstanderne søgte at momentliggøre 'Europol' i en ækvivalenskæde sammen med 'paralellaftalen', hvilket kendetegner en populistisk bevægelse, hvori Modstanderne søgte at udviske forskellen mellem de to elementer i kampen om at dominere Fortalerne (Hansen 2005: 182). Dette kan samtidigt iagttages som et forsøg

på at “afvæbne” Fortalerne, idet vigtigheden af Europol-samarbejdet i empirien kan anses for at være fikseret som en nødvendighed.

Samarbejde eller kaos

I modsatte lejr iagttog politikeren Søren Pind dog ikke samme mulighed for både at få ‘selvbestemmelse’ og ‘samarbejde’. Han beskriver derimod, hvordan processen om parallelaftalen kunne blive besværliggjort og udviste samtidig en skepsis overfor måden, hvorpå Modstanderne søgte at skabe mening om mulighederne for en parallelaftale:

Et nej vil sende os ud af Europol, men det er åbenbart let at fikse. På under et år vil han [Morten Messerschmidt] nå at få en parallelaftale på plads, selv om den både skal godkendes af Europakommissionen, ministerrådet og Europaparlamentet. Messerschmidt viser stor tillid til EU her. Min erfaring med Bruxelles er, at ting tager tid (...) Tværtimod risikerer vi et B-medlemskab, hvor danske politibetjente ikke længere vil have direkte adgang til Europol's databaser til at forfølge spor og krydstjekke informationer. (Pind 2015)

Pind artikulerede ironisk at “det er åbenbart let at fikse” med henvisning til at få en parallelaftale på plads indenfor tidsfristen den 1. maj 2017 - som var datoen hvor EU forordningen senest skulle træde i kraft (Tænketanken Europa 2015). Ifølge Pinds iagttagelser tager det længere tid end hvad Fortalerne søgte at sedimentere mening om. Det iagttages at Pind ikke viste tiltro til Modstanderne argumentation, vis iagttagelser viste større bekymring for hvorvidt et nej ville føre til et B-medlemsskab i EU, hvilket ville give danskerne mindre medbestemmelse og samarbejde. Heri iagttages samtidigt en etablering af et antagonistisk forhold (Howarth 2005: 152-153), ved at Pind søgte at sikre sine interesser som er det modsatte af et B-medlemsskab. Politikeren, Ulla Tørnæs, delte også dette besyv i et debatindlæg i Politiken:

“HVIS VI får et B-medlemskab af Europol (...) kan politiet ikke slå direkte op i databaserne. Så skal de tværtimod sende en anmodning til den centrale politimyndighed, som kan sende en anmodning til Europol, som sender svaret tilbage til den centrale politimyndighed, som så kan sende svaret til det lokale politi. I mellemtiden er biltyv, tyvebande, narkohandler eller

andre kriminelle over stok og sten. Hvis ikke Danmark er en fast og stærk del af Europol, vil vi blive Europas svage led i kampen mod grænseoverskridende kriminalitet.” (Tørnæs 2015)

Tørnæs konstruktioner fremviste besværligheden ved et B-medlemsskab, hvortil disse besværligheder blev knyttet til en bevarelse af retsforbeholdet. I følge konstruktionen af B-medlemskabet vil besværlighederne begrænse en effektiv forfølgelse af de kriminelle. Tørnæs’ artikulationer involverede også andre elementer i Europol’s ækvivalenskæde ved at trække på ‘grænseoverskridende kriminalitet’ samt besværlighederne ved mellemstatsligt samarbejde. Dermed lagde Tørnæs op til at Danmark kun kunne være en fast og stærk del af Europol, såfremt folkeafstemningen endte med et ja. Samtidigt blev det søgt konstitueret, at de negative effekter fra momentet ‘grænseoverskridende kriminalitet’ samt dets ækvivalenter kunne blive en realitet, såfremt at Danmark stemte nej og dermed blev Europas svage led.

4.6. Opsamling på den diskursive kamp

I den gennemgaaede diskursanalyse blev det fremanalyseret, hvordan der i nyhedsmedierne blev kæmpet om at fiksere særlige meningsdannelser såvel videnskonsruktioner om folkeafstemningen om omdannelsen af retsforbeholdet. Medierne distribuerede en række debatindlæg, kronikker, læserbreve og artikler, som blev artikuleret af en række almene borgere, chefredaktører, professorer, partiformænd, erhvervsmænd og politikere, som hver især bidrog til den diskursive kamp.

I mediernes videreformidling af aktørernes iagttagelser var der særligt fem nodalpunkter, der udgjorde centrum for det meningsindhold, som disse aktører søgte at sedimentere om folkeafstemningen om retsforbeholdet. Det indhold som blev søgt tilknyttet de forskellige nodalpunkter er alle med til at skabe en relativ fiksering af den overordnede diskurs. Disse nodalpunkter kan i deres egen selvstændige udformning også anses at udgøre deres egen diskurs. Dog vil disse kun blive behandlet i relation til den overordnede diskurs om folkeafstemningen om retsforbeholdet, som nodalpunkterne og de tilhørende ækvivalenskæder medvirkede til at konstruere mening omkring.

Suveræniteten viste sig at være et centralt nodalpunkt, hvor to fronter kunne iagttages at kæmpe omkring spørgsmålet om bevarelsen eller afgivelsen heraf. Et af de momenter, som var særligt fremtrædende heri, omhandlede hvordan Grundloven blev fremhævet som uforenelig med de suverænitetsafgivende elementer som folkeafstemningen kunne resultere i. Ifølge Modstanderne hævdes det, at suverænitetsafgivelsen ville være et overgreb på den danske Grundlov og dermed til skade for dansk retspolitik. Heroverfor tilknyttede Fortalerne retssikkerhed og medbestemmelse med suverænitetsafgivelsen. I iagttagelsen af de to modstridende sider var det særligt bemærkelsesværdigt, hvordan Fortalerne ofte forholdt sig til Modstandernes artikulationer, som de søgte at reartikulere. En anden central pointe var samtidigt hvordan Modstanderne af tilvalgsordningen gjorde mere brug af universelle betegnere med større mulighed for tilslutning, hvor Fortalerne oftere søgte mere partikulære interesser i blandt andet tilvalgsordningen og parallelaftalen. Indenfor dette nodalpunkt kan det være vanskeligt at fastslå et hegemoni, men gennem det analytiske arbejde fremstod Modstanderne som dominante, qua Modstanderne mere frekvente brug af universelle krav, samt at Fortalerne ofte forholdt sig til Modstandernes artikulationer.

En væsentlig del af diskursen knyttede sig også til nodalpunktet *usikkerhed*, som dækkede over en generel forvirring omkring de tekniske detaljer omkring folkeafstemningen, retsforbeholdet samt de følgende konsekvenser af både et nej og et ja. Der blev iagttaget at flere aktører især artikulerede en sammenhæng mellem usikkerhed og følgerne ved et ja til omdannelsen af retsforbeholdet, hvorfor det blev konstrueret som fordelagtigt at stemme nej og holde på et status quo, som karakteriserede den sikkerhed man allerede kendte. I analysen søgte Fortalerne at neddæmpe Modstandernes konstruktioner om forvirring og usikkerhed ved at italesætte det som "støj". Dermed søgte Fortalerne at skabe en anden mening omkring denne usikkerhed. Derimod søgte Modstanderne at reartikulere usikkerheden og udvide ækvivalenskæden i et forsøg på at sedimentere deres meningsstruktur og fastsætte sig som hegemonisk projekt ved at øge muligheden for tilslutning. Dette iagttages som en mulig strategi for Modstanderne, som kan have en samlende effekt for vælgere. Den primære meningsstruktur for dette nodalpunkt kom fra Modstanderne, som formåede at udvide ækvivalenskæden og sedimentere deres meningskonstruktioner i højere grad, hvilke Fortalerne også forholdt sig til og dermed søgte at negere gennem reartikulationsforsøg.

Usikkerheden kan endvidere siges at skille sig ud, idet dens primære mål var at gøre den samlede diskurs uklar og forvirrende, og hvor strukturen imidlertid virkede arbitrær. Dermed iagttages at dette nodalpunkt var i strid med de andre nodalpunkters mål om at sedimentere en fast struktur omkring diskursen. Derved iagttages en uenighed i Modstandernes bevægelse på trods af, at Modstanderne også i de resterende nodalpunkter søgte at sedimentere et meningsindhold som overvejende hældte mod et nej.

Et andet nodalpunkt som lagde sig tæt op ad usikkerhed var *mistillid*, hvor meningsstrukturen også blev centreret omkring uforstående elementer, selvom denne i højere grad formåede at hæfte sig mere ved den kløft, der blev søgt konstrueret mellem borgeren og eliten. Således blev der skabt to modstridende subjektpositioner, som blev indkapslet af nodalpunktet *mistillid*. Herved iagttages det, at en sammenkædning af partikulære identiteter såsom ‘privilegerede’, ‘globaltsindede’ og ‘politisk og økonomisk elite’ blev strategien for Modstanderne, som skulle skabe mindre tilknytning til eliten. Ifølge Laclaus teori forholder det sig sådan at tomme betegnelser muliggør mere tilknytning til en given subjektposition (Laclau & Mouffe 2002: 132; Husted & Hansen 2017: 4), men i og med at Modstanderne tilknyttede mere specifikke identiteter til Fortalerne eller eliten kunne selve identificeringen hertil blive besværliggjort.

Asyl og integration var samtidigt et af de nodalpunkter, som i høj grad blev artikulert i diskursen. Dette fik ofte sin relevans gennem andre temaer såsom grænseoverskridende kriminalitet eller flygtningekrisen, som dengang var aktuelle og omdebatterede emner (Hadfield & Zwitter 2015; Allum & Boer 2013). Dette nodalpunkt fremstod som et knudepunkt for mange ækvivalenter såsom immigranter, udlændinge, indvandrere etc., som tilsammen tilføjede mening til nodalpunktet. Derudover søgte Modstanderne at sedimentere, at der var bred enighed i Folketinget om at begrænse udlændinges rettigheder, samt at indvandring og flygtningekrisen havde forårsaget flere EU ordningers nedbrud. Dermed blev der konstrueret et antagonistisk forhold mellem Modstanderne overfor EU og Fortalerne af tilvalgsordningen.

Fortalerne søgte at sedimentere ‘mere samarbejde’ som den bedste løsning omkring asyl og integration, hvilket viste hvordan Fortalerne forfulgte mere partikulære interesser end

Modstanderne. Modstanderne benyttede sig af mere universelle krav, ofte igennem bekæmpelsen af grænseoverskridende kriminalitet samt flygtningekrisen, som iagttages at være i alles interesse på tværs af spørgsmålet om ‘mere eller mindre EU’.

I det sidste nodalpunkt iagttages især en kamp om at definere, hvad der skulle forstås ved *Europol* samt vigtigheden af dette samarbejde. I denne kamp kunne iagttages en enighed om hvorvidt dette samarbejde ville gavne Danmark trods få artikulationer fra Modstanderne, som søgte at koble EU's demokratiske underskud til Europol. Den primære kamp omkring dette nodalpunkt omhandlede hvorvidt det kunne være muligt at deltage i Europol uden at stemme ja til tilvalgsordningen. Modstanderne kæmpede om at konstruere at en parallelaftale var mulig, idet andre lande hentede flere oplysninger hos dansk politi end omvendt, hvorfor de også i højere grad skulle have behov for at Danmark forblev en del af Europol. Dermed søgte de at muliggøre de positive effekter ved Europol, samtidigt med at skære resten af lovforslagets negativt konstruerede meningsindhold fra. Fortalerne stillede sig dog mere kritiske overfor en mulig parallelaftale, da tidsvinduet blev anset som for smalt. Denne konstruktion blev udbygget af scenarier, der beskrev de værst tænkelige udfald af at blive ekskluderet fra Europol-samarbejdet, som blandt andet også dækkede over elementerne fra asyl og integrationsdebatten.

Det kan være vanskeligt at fastslå hvorvidt et hegemonisk projekt opnår hegemoni, idet signifikansen af nodalpunkterne kan være svær at indfange. Trods dette har det været muligt at iagttage, at Modstanderne formåede at sedimentere flere momenter i nodalpunkterne end Fortalerne, hvorfor det kan antages at Modstanderne, som hegemonisk projekt, dominerede de mest debatterede nodalpunkter i nyhedsmedierne. Fortalerne kunne dog iagttages at indtage en dominant position omkring Europol, hvor der blev taget ejerskab på konstruktionen om at Europol var centralt for Danmarks sikkerhed. Gennem Modstandernes dominans af nodalpunkterne kan det antages, at de præsenterede flere mulige differentierende meningskonstruktioner og dermed grunde til at stemme nej. Dermed kan det konstateres, at Modstanderne havde størst indflydelse på strukturen af diskursen om retsforbeholdet.

Kapitel 5. Governmentality-analyse

I dette kapitel vil det blive undersøgt, hvordan Modstanderne formåede at udøve moderne styring af individer mod Modstandernes krav og interesser ved hjælp af differentierede kommunikationsstrategier, hvorigennem deres dominerende meningskonstruktioner kom til udtryk.

I henhold til teorien har Foucault ikke en traditionel opfattelse af magten, men behandler den i højere grad som en produktiv størrelse, der er med til at strukturere subjekters adfærd såvel handlerum (Foucault 1982: 789-790). Den følgende analyse vil benytte Foucaults Governmentality begreb i forsøget på at fremvise, hvordan subjekters handlerum kunne blive struktureret som et resultat af den magtform, som prægede nyhedsmedierne. Derfor vil der blive fokuseret på, hvordan Modstanderne søgte at påvirke de danske vælgere til at handle på specifikke måder ud fra deres krav og interesser såvel meningsfuldhed, som i høj grad formede diskursen. Magten eller sågar den moderne styring anskues at udfolde sig gennem Modstandernes meningskonstruktioner såvel kommunikationsstrategier, der har været mulige at iagttage i medierne. Governmentality-analysen vil tage udgangspunkt i diskursanalysens fremanalyserede meningskonstruktioner for at undersøge, hvordan disse meningskonstruktioner resulterede i særlige sandheder, som kunne være med til at påvirke og strukturere vælgernes adfærd. De dominerende meningskonstruktioner udgjorde derfor grundlaget for den styring, som Modstanderne kan hævdes at have udøvet gennem nyhedsmedierne. Governmentality-analysen vil derfor søge at fremvise, hvordan diskursen om folkeafstemningen om retsforbeholdet blev synliggjort samt materialiseret og legitimeret gennem måden hvorpå moderne styring blev praktiseret.

Da Foucault aldrig har udformet en decideret analysemetode for hans Governmentality begreb, benyttes Deans (2006, 2010) operationalisering af Foucaults samtidssdiagnostiske overvejelser. Dean har formet fire dimensioner af begrebet, som alle vil blive inkluderet i dette afsnit. De forskellige dimensioner indeholder analytiske perspektiver som kan bidrage til identificeringen af en kommunikationsstrategi, rationalerne bag samt hvordan Modstandernes styringspraksis blev udformet. Mere specifikt vil denne delanalyse beskæftige

sig med hvordan de iagttagede problemer blev belyst, hvilke tekniske midler der blev taget i anvendelse, hvilke rationaler som formåede at legitimere aktørernes krav samt hvilke subjektpositioner der blev konstrueret. Undersøgelsen vil blive udfoldet med henblik på at klarlægge hvorledes kommunikationsstrategierne formåede at praktisere moderne styring.

5.1. Styringens synlighedsfelter

Formålet med den første dimension er at vise hvilke problemer som Modstandere af tilvalgsordningen belyste, hvilket lys de satte disse problemer i samt hvad der karakteriserede Modstanderne. Samtidigt vil dette afsnit søge at fremvise hvem der blev søgt styret samt hvilke mål der blev synliggjort gennem styringen (Dean 2010: 41).

De juridiske stridigheder

Modstanderne belyste hvordan især suverænitetsafgivelsen, som er forbundet med omdannelsen af retsforbeholdet, ville få stor betydning for Danmarks fremtidige retssikkerhed. I et af eksemplerne formåede Per-Olof Johansson at synliggøre Grundloven som danskernes 'sikkerhedsventil' samt tilvalgsordningen som retsstridig:

“Den kommende afstemning ønsker at krybe uden om disse krav ved med en såkaldt tilvalgsordning at give et almindeligt folketingsflertal adgang til suverænitetsafgivelser på retsområdet uden folkeafstemninger og uden at præcisere omfanget.”

(Johansson 2015)

Dette iagttages i høj grad som en kritik af folkeafstemningen i sig selv, da det blev synliggjort at Folketingsflertallet der foreslog tilvalgsordningen, forsøgte at “krybe uden om” Grundlovens krav om 5/6 flertal samtidig med at de ikke præciserede omfanget af suverænitetsafgivelsen. Johansson søgte altså at skabe og facilitere ‘viden’ omkring Grundloven ved at synliggøre sammenstødet mellem denne og tilvalgsordningens juridiske indhold. Dermed blev en usikkerhed ligeledes tilknyttet spørgsmålet om suverænitetsafgivelsens fremtidige konsekvenser. Johansson synliggjorde udelukkende de juridiske stridigheder såvel problematikker, som han iagttog at være forbundet hermed, men kastede ikke lys over de muligheder som kunne være forbundet med tilvalgsordningen. I

Johanssons synliggørelse omkring omdannelsen af retsforbeholdet, formåede han ligeledes at konstruere hvem og hvad der skulle styres (Dean 2010: 41). Gennem Johanssons protest samt belysning af disse problematikker, blev Fortalerne såvel vælgerne synliggjort som styringsobjekt. Dermed blev et antagonistisk forhold mellem Fortalerne og den demokratiske borger konstrueret, hvormed disse borgere burde opponere mod Fortalerne. Dermed søgte han at strukturere Fortalerne såvel vælgernes meningsfuldhed mod hans egen, hvorigennem moderne styring kan hævdes at komme i spil.

De juridiske konsekvenser som Modstanderne i høj grad iagttog at være forbundet med omdannelsen af retsforbeholdet, blev ligeledes belyst i Bjørn Hebsgaard Nielsens konstruktioner (Nielsen 2015). Her bliver problemet belyst ved at *“Danmark aldrig længere vil kunne bestemme egne regler”* og at *“løbet er kørt”* såfremt Danmark tilsluttede sig de 22 retsakter (ibid.). Det som blev synliggjort i Hebsgaard Nielsens iagttagelse, var den fare der lå bag at godtage de 22 retsakter, som han iagttog lå op af Danmarks allerede eksisterende love og regler. Måden hvorpå tilvalgsordningens 22 retsakter blev synliggjort, resulterede ligeledes i en visualisering af EU’s autoritære magt over Danmark, hvormed dette lagde op til at danskerne burde undgå denne relation.

Forvirring og usikkerhed

I usikkerhedsdebatten konstruerede Modstanderne ligeledes mening om at diskursen var forvirrende og knyttede en usikkerhed til det meste af indholdet. Modstanderne illuminerede denne usikkerhed som en besværlighed og gjorde det samtidigt uigennemskueligt hvad et ja kunne få af konsekvenser. Det var dertil især manglen på klar formidling og oplysning omkring folkeafstemningen og retsforbeholdet som blev problematiseret. Her blev folkeafstemningens indhold objektgjort, samtidig med at usikkerheden omkring tilvalgsordningens mulige konsekvenser blev synliggjort.

En af aktørerne som bidrog til debatten var Annette Hansen som iagttog, at både folkeafstemningen samt artikler og debatter var uforstående og svært at gennemskue (Ostrynski 2015): *“Jeg har læst artikler og set debatter, men det er stadig ret uforstående”*. Det iagttages at både artikler og debatter blev illumineret som uforstående samt at det var nyttesløst at søge en forståelse heraf. Samtidigt søgte Hansen at belyse hvordan et ja til

tilvalgsordningen også ville være omsonst: *“Altså der er noget med, at når man stemmer ja, gør det alligevel ikke den store gavn. Og så vil jeg hellere stemme nej.”* (ibid.). Måden hvorpå artikler og debatter blev synliggjort som uforstående, kaster samtidig en skygge over en eventuel afklaring af dette. Aktøren belyste altså ikke begge sider af sagen ligeligt, men satte derimod kun afstemningens indhold i et kompliceret lys, som kan hævdes at være en strategi i forsøget på at påvirke jævnbyrdige læsere mod hendes meningsfuldhed.

Det tekniske indhold

Ligeledes blev folkeafstemningen synliggjort som teknisk og kompliceret i sådanne en grad, at selv mange virksomhedsledere også mistede grebet på debatten (Nielsen & Bendtsen 2015). Dette synspunkt blev også delt internationalt og blev blandt andet bragt af Jakob Ussing fra Berlingske som skrev: *“Franske Le Monde bider især mærke i, at danskerne skal stemme om et spørgsmål, der er så teknisk, at politikerne ikke selv kan forklare præcist, hvad afstemningen går ud på”* (Ussing 2015a). Ussing inddrog et internationalt perspektiv på den danske folkeafstemning, som kan hævdes at udvide og bekræfte usikkerheden og tvivlen omkring afstemningen. Samtidigt postulerede han, at politikerne ej kunne forklare præcist, hvad afstemningen gik ud på. Dette iagttages at være i Modstandernes interesse og eventuelle strategi, at fremstille afstemningen på en måde, således at almene vælgere forblev uforstående og dermed kunne have svært ved at stemme ja til noget, som de ikke kendte til. Samtidigt iagttages det, at Modstanderne ikke fokuserede på at bringe detaljerne eller forklaringerne frem i lyset, men reproducerede og uddybede i stedet forvirringen i deres egen interesse.

Menigmand overfor Eliten

En anden problematik som også blev synliggjort i den valgkampspolitiske debat omhandlede hvorvidt der eksisterede mistillid til politikerne. Den traditionelle magttænkning kan hævdes at komme til udtryk hos Modstanderne, da folkeafstemningen og dens indhold blev fremstillet som påtvunget og som elitens projekt. Som fremvist i den forrige diskursanalyse, blev mistillid et punkt på dagsordenen, som forårsagede en kløft mellem borgere og elite. Professoren Palle Sørensen og journalisten Erik Meier Carlsen konstruerede et billede af at befolkningen og politikerne blev belyst på hver deres måde, således at de fremstod vidt forskelligt. Modstanderne kastede lys på eliten som den del af samfundet som er

privilegerede, globalt-sindede, økonomisk elitære, hvorefter befolkningen blev belyst som mindre privilegeret og globaliseringens tabere, som følte sig vildledt, forført eller manipuleret af eliten (Abrahamsen & Stræde 2015). Dermed var den sandhed der blev konstrueret om borgere såvel politikere ligeledes med til at objektgøre disse. Derudover belyste Derek Beach, lektor på Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet, at det er *“Menigmand, der er udsat for konkurrence på grund af fri bevægelighed”* og formåede dermed at synliggøre problematikken ved det europæiske projekt for menigmanden (ibid.), hvortil dette kunne undviges ved en bevarelse af retsforbeholdet. De to sider blev fremstillet på hver deres måde, hvoraf borgerne blev illumineret som den forulempede part. Samtidigt blev det pointeret, at de to parter ikke var i ‘sync’, hvilket også understreger hvordan aktørerne søgte at visualisere kløften mellem disse to. Det iagttages at aktørerne søgte at skabe en subjektposition til den almene befolkning i skikkelsen af ‘menigmanden’, hos hvem de installerede en mistillid, som kunne påvirke og motivere disse til at gå imod elitens anbefalinger.

Asyl og integration

Ydermere formåede en række modstandere af tilvalgsordningen også at objektgøre asyl og integration som et problem i forbindelse med folkeafstemningen. Jens-Peter Bonde synliggjorde blandt andet hvordan *“vi har tilsluttet os al den EU-lovgivning, der kan "holde flygtninge og immigranter ude og nede”* (Hansen 2015a), hvor han søgte at fremvise hvilken historik danskerne har haft med hensyn til afgrænsning af flygtninge og immigranter. Dermed fremgik dette som belæg for hans argument omkring en fortsættelse heraf. Samtidigt gjorde Bonde opmærksom på at *“alle de regler, der kunne give udlændinge flere rettigheder - vil man ikke følge, er et bredt flertal i Folketinget enige om”* (ibid.). Folketingets enighed omkring udlændinge og asylpolitikken blev søgt synliggjort for yderligere at bekræfte kravet om, at begrænse udlændinge og immigranter ved at stemme nej, hvilket blev løsningen herpå.

Endvidere blev der kastet lys over flygtningekrisen, som blev objektgjort som et dertilhørende problem, der var tilknyttet asyl og integrationsområdet. Henrik Hoffmann Hansen nævner Danmarks tilslutning til en række europæiske samarbejdsaftaler⁵, der regulerer behandlingen af asylansøgere inden for EU - som alle *“mere eller mindre (er) brudt*

⁵ Schengen-samarbejdet, Eurodac-aftalen (fingeraftryksregister over illegale indvandrere) samt Dublin III-forordningen

sammen under den aktuelle flygtningekrise.” (Hansen 2015a). Med dette formåede han at synliggøre, at tiden ikke var ret til mere samarbejde grundet flygtningekrisen i EU.

Det iagttages at disse ovenstående argumenter er heterogene i deres mening og problematisering, men derimod homogene i deres løsning om at stemme nej, hvorfor de kan hævdes at tilskrive sig samme regime til trods for en identificering af differentierede belysninger (Dean 2010: 40).

Europol

I debatten om Europol bestod kampen i, hvorvidt denne organisation var vokset ud af demokratisk kontrol samt om Danmark kunne få en parallelaftale fremfor tilvalgsordningen. Objektet som Modstanderne belyste gennem deres iagttagelser og meningskonstruktioner var Europol som organisation samt udformningen af en parallelaftale som alternativ. Som tidligere fremvist blev Europol problematiseret med hensyn til den manglende demokratiske kontrol, hvor Malin Björk og Fabio de Masi konstruerede et narrativ om Europol som en *“magtfuld efterretningsorganisation uden for demokratisk kontrol”*, som var udviklet *“uden at den demokratiske kontrol med Europol er vokset på tilsvarende vis”* (Björk & De Masi 2015). De to aktører synliggjorde i den forbindelse Europols budget og belyste hvorledes Folketinget eller politiklagemyndigheden er uden autoritet, såfremt Europol overtrådte retssikkerheden (ibid.). Synliggørelsen af budgettet og Folketingets magtesløshed overfor Europol kan iagttages som et forsøg på at skabe et negativt syn på Europol. Anses budgettet for at være unødvendigt højt eller genkendes Europol som en magtfuld organisation uden for demokratisk kontrol, kunne dette bidrage til hvorfor man burde stemme nej til Europol. I Modstandernes synliggørelse af Europol blev det ligeledes belyst hvordan de andre EU-lande er afhængige af Danmarks Europol-medlemskab, samt at det kun er teknikaliteter som skilte Danmark fra at få en parallelaftale. (Hansen 2015a).

Således blev Europol synliggjort som afhængig af dansk deltagelse, samtidigt med at parallelaftalen blev fremstillet som en nem løsning, trods Fortalerne som belyste besværligheden af denne (Hansen 2015a; Brøndum & Winther 2015). Dermed blev de øvrige Europol-medlemmer synliggjort som ivrige efter dansk deltagelse, samtidigt med at den efterfølgende forhandling om parallelaftalen blev fremstillet som en nem mulighed. Dermed kan det iagttages, at aktørerne søgte at påvirke vælgerne til at stemme nej for at undgå de

problematiserede elementer, som blev sammenknyttet med Europol og i stedet støtte op om parallelaftalen.

5.2. Styrings tekniske aspekt

Med formålet om at undersøge hvordan Modstanderne formåede at udøve moderne styring og hvorledes denne udfoldede sig i sin konkrete form, tager følgende analyseafsnit afsæt i Mitchell Deans anden dimension om *styrings tekniske aspekt*. I dette afsnit er fokus rettet mod hvordan Modstandernes styring blev udformet samt hvilke tekniske midler der blev gjort brug af. Med styrings tekniske aspekt menes der med hvilke midler, taktikker, teknikker eller teknologier blev styringen eksekveret gennem (Dean 2010: 42).

Ifølge Foucault stod Governmentality i kontrast til den traditionelle magttænkning og styring, som netop blev erstattet af de styrings- eller ledelsesrationaler som havde til formål at lede og ændre befolkningens adfærd (Foucault 1978: 99). Den moderne styringstænkning kan hævdes at blive eksemplificeret qua forskellige aktørers videreformidling samt oplysning af deres meningskonstruktioner gennem medierne om folkeafstemningens mulige konsekvenser, hvilket blev en måde at influere vælgernes forståelsesramme og sågar adfærd. Medierne tilbyder en platform gennem de forskellige nyhedstyper som eksempelvis kan udarte sig på skrift som et debatindlæg, læserbrev, artikel eller interview. Disse anses som forskellige teknikker for Modstanderne til at viderebringe information og holdninger, der kunne virke influerende på læsernes meningshorisont. Derfor kan samlingen af disse nyhedstyper tilsammen udgøre en såkaldt magtteknologi. En magtteknologi defineres som når “*specifikke teknikker over tid ‘intensiveres’, forbindes og multiplicerer sig, indtil de begynder at mætte det sociale rum*” (Villadsen 2013b: 59). De forskellige teknikker anses tilsammen at overgå ‘teknikkens tærskel’, hvilket vil sige at medierne som praksisform anses som rationaliseret i en sådan grad, at dets politiske virke ikke anfægtes, men derimod åbenlyst benyttes i forskellige praksisser til at udøve en moderne styring (Villadsen 2013b: 60). Derigennem søges subjektets meningshorisont influeret.

Modstanderne formåede altså at operere gennem mediernes forskelligartede nyhedstyper i det mulige forsøg på at opnå tilslutning og legitimitet omkring deres forståelsesramme og sandhed. Dermed kan det understreges at brugen af medierne såvel

disse nyhedstyper er en måde, hvorigennem intervention samt styring blev muliggjort. Styring skal her forstås ved struktureringen af vælgernes handlingsfelt (Dean 2006: 49), hvilket en række aktører i høj grad kunne hævdes at forsøge at opnå, qua deres oplysning samt videreformidling af deres iagttagede sandheder og meningshorisonter. Det er dog ikke selve anvendelsen af nyhedstyperne som fremstod som løsningen på det iagttagede problem, men det er netop ved hjælp af disse styringsmidler at Modstanderne fik mulighed for at forklare og godtgøre hvorfor et *nej* til folkeafstemningen var til Danmarks bedste.

Modstandernes gentagende fremhævelser af særlige sandheder kan hævdes at få en anbefalende effekt, hvilket blot eksemplificere hvordan den moderne styringstænkning udfoldede sig i sin konkrete form. Disse styringsrationaler kan ligeledes defineres som liberale styreformer qua styringens virke gennem de styredes frihed eller kapaciteter (Dean 2006: 50). I forlængelse af dette, er det nævneværdigt at understrege, hvordan vælgernes handlefrihed ligeledes blev et teknisk middel i sig selv til at realisere styringens mål (ibid.). Dette kan være en årsag til at forskellige kommunikationsstrategier blev søgt eksekveret gennem medierne qua deres virke som hovedleverandør af politisk information (Hjarvard 2016: 38). Når mediernes differentierede nyhedstyper anses at fungere på multiple niveauer for formalitet og forståelse, kan denne gentagende strategi spredes og fastsætte sig på forskellige niveauer og derved øge indflydelsen på den samlede masse af læsere. Ved at samme forståelsesramme blev fremstillet flere gange, men på forskellige vis, kan dette antages at være en måde hvorigennem der blev søgt at opnå opbakning såvel tilslutning. Det kan samtidigt fremstå som Modstandernes taktik at gentage nodalpunkter og de tilhørende ækvivalens kæder i forsøget på at opnå en fiksering af e.g. asyl og integration eller mistillid i debatten. Denne taktik anses som et forsøg på at konstituere en form for autoritet og styring af subjekterne gennem synliggørelsen og udvidelsen af diskursen om retsforbeholdet (Dean 2010: 42). Anvendelsen af de forskellige nyhedstyper gjorde det samtidigt muligt for Modstanderne at appellere deres sandheder og meningsfuldheder til en bred skare af vælgere.

I Modstandernes meningskonstruktioner iagttages en form for styring af hvordan subjekter burde forholde sig til kommunikationen fra Fortalerne af tilvalgsordningen. Modstanderne forsøgte således at knytte 'skræmmekampagne' til Fortalerne meningskonstruktioner i flere tilfælde (se bl.a. Jørgensen & Kern-Jespersen 2015; Olsen 2015), som iagttages at være et

taktisk og teknisk middel til at skabe negative associationer (Westen 2008: 31-37). Dette kan dermed hævdes at være et forsøg på at modificere subjektets adfærd og handlen. Dette kan ydermere anskues som et led i deres kommunikationsstrategi til at konstituere en styring, der kunne få subjekter til at fatte mistro til Fortalernes meningskonstruktioner. Samtidigt kunne skræmmekampagnerne samt de dertilhørende reartikulationer anses som et forsøg på at konstituere et autoritetsforhold, hvor Modstanderne ville iagttages som de 'sandfærdige' i diskursen (Dean 2010: 42).

Modstanderne formåede ikke kun selv at bidrage med særlige meningskonstruktioner. De formåede også at trække på allerede eksisterende emner, som eksempelvis flygtningekrisen og EU's demokratiske underskud (Moravcsik 2002; Kitus 2008; Hadfield & Zwitter 2015), vis forholdsvis fikserede indhold blev reproduceret i en anden hensigt. Dette kan hævdes at være en måde hvorpå der blev søgt opnået legitimitet omkring deres egne italesættelser. Denne legitimering kan antages at være særlig værdifuld for Modstanderne i deres forsøg på at opnå opbakning omkring det politiske projekt, som de søgte at sedimentere.

Som tidligere pointeret, er de politiske valgkampe i mediernes søgelys og det er ligeledes de traditionelle nyhedsmedier, hvorigennem vælgerne får deres primære oplysning om de politiske tiltag der kæmpes om (Olesen 2016: 28). Nyhedsmedierne formåede at agere platform for Modstandernes kommunikationsstrategier, som især udmøntede sig gennem gentagelser af bestemte artikulationer, som var med til at skabe en bestemt orden af de diskursive formationer samt udfoldelsesmulighederne herefter (Heede 2004: 79). Dertil søgte Modstanderne at udvide debatten i kampen om bestemte 'sandheder', hvortil 'skræmmebilleder' også blev benyttet for at forringe modsatrettede meninger. Disse strategier antages at have medvirket til den dominerende position i diskursen, hvor brugen af flere nyhedstyper som redskab kan tilskrives som en medvirkende faktor til at appellere til flere typer af menneskelig agens.

5.3. Styringens rationaler og vidensformer

De første to dimensioner har fastslået hvordan Modstanderne synliggjorde særlige problematikker samt hvorledes de udøvede moderne styring gennem medierne. I styringens

tredje dimension vil det blive undersøgt, hvilke former for viden som blev skabt af og ligeledes informerede Modstandernes form for styringsforsøg (Dean 2006: 74). Som tidligere beskrevet anses de forskellige nyhedstyper for at være forskellige teknikker, vis funktion var at informere og overbevise subjekterne om de multiple holdninger og kan derfor anses at udgøre *“et konglomerat eller en serie af teknikker, som er systematisk forbundne og investeret med en særlig rationalitet”* (Du Plessis 2014: 57; Villadsen 2013: 62; Dean 2010: 42). I dette afsnit vil vi derfor undersøge de særlige rationaliteter eller former for viden som informerede den styring, der blev udøvet gennem medierne af Modstanderne.

Loven som rationale

Det første gennemgående rationale i Modstanderne konstruktioner samt krav var det juridiske eller “loven”, som Foucault også beskrev det (Foucault 1978: 14). Således blev Grundlovens §20 blandt andet fremstillet som en uomtvistelig og fastcementeret lov, som skulle afholde et almindeligt folketingsflertal fra at afgive suveræniteten (Johansson 2015). Samme eksempel kaldte afstemningen for *“et simpelt baghold på Grundlovens paragraf 20”*, som illustrerer at afstemningen blev anset for at være en overtrædelse af eksisterende lovgivning. Hermed iagttages hvordan den juridiske rationalitet kom i spil gennem suveræniteten. Det juridiske rationale forstås som *“systemet med en binær kobling mellem det tilladte og det forbudte og en kobling mellem lovovertrædelser med bestemte straffe”* (Du Plessis 2014: 57). Det kan dermed iagttages, at afstemningen eller rettere forslaget om tilvalgsordningen blev anset som ‘forbudt’ eller ‘lovovertrædende’, som følge af brugen af loven som rationale. Dette fik ydermere en legitimerende effekt for denne iagttagelse. Dette eksemplificeres yderligere i samme eksempel: *“Skal grundloven laves om, er der rigide regler for dette, som denne folkeafstemning ikke lever op til”* (Johansson 2015). Heri blev det tydeliggjort hvordan folkeafstemningen blev placeret på den lovovertrædende side af den binære kobling, hvorfor det fremstod rationelt at forkaste afstemningen helt eller stemme nej til dens indhold ifølge det lovmæssige rationale. Grundloven samt de juridiske tvister blev ligeledes benyttet som rationale af flere modstandere i empirien (se også Allarp 2015; Bonde 2015).

Disciplin

Derudover blev loven som rationale også suppleret i form af den disciplinære magtform, som har indflydelse på hvordan individualitet skabes samt er et rationale som fremelsker en

bestemt ønsket adfærd gennem konformiteten, som indeholder de dominerende moralske kodeks og normer i samfundet (Richter 2011: 419). Disciplinen som rationale søger at forhindre det uønskede og uproduktive ved at korrigere og forme det menneskelige materiale ud fra en skelnen mellem normalitet og afvigelse (Villadsen 2013b: 16-17).

Konformiteten og dens styrende virke kom især til udtryk i empirien ved at rationalisere danskerne som suveræne, retsbevidste og skeptiske overfor EU's udvikling. Dette kom til udtryk i konstruktionen, at den danske befolkning ikke længere kunne siges at være "herre i eget hus" i forhold til retspolitikken, samt at man med tilvalgsordningen ville *"afgive vores sidste sikkerhed for, at retslovgivningen bestemmes i Danmark og af den danske befolkning"* (Nielsen 2015). Hermed blev der trukket på det retslige rationale samt de individuelle rettigheder, som den enkelte borger er tildelt gennem den danske retspolitik, såvel som befolkningens demokratiske rettigheder. Samtidigt kom en skepsis også i spil gennem det disciplinære imperativ ved gentagende gange at bekræfte individers eventuelle skepsis, som blandt andet kan eksemplificeres ved Erik Meier Carlsens udtalelser: *"Den mindre privilegerede del af befolkningen føler sig med god grund truet af yderligere integration og harmonisering i Europa. Det er dem, der er globaliseringens tabere"* (Abrahamsen & Stræde 2015). Carlsen henvendte sig til de enkelte borgere i eksemplet ved at italesætte, at der er god grund til denne skepsis, hvorfor denne ikke måtte forkastes. Samtidigt blev individerne konstrueret som tabere, såfremt at de ikke forholdt sig skeptisk til EU's yderligere integration. Dette kan iagttages som et forsøg på en omformning af individerne eller en intervention i den individuelle selvregulering qua fremsættelsen af dominerende normer i det danske samfund. Normdannelsen af denne skepsis kan yderligere eksemplificeres gennem de fire retsforbehold, som Danmark har haft til EU siden 1992 (EU-Oplysningen L).

Derudover kan det disciplinære rationale iagttages gennem måden, hvorpå Modstanderne søgte at fremelske og rationalisere en præventiv holdning til EU-afstemningen, såfremt den individuelle borger ikke havde fuld forståelse for det politiske indhold. Dette kan iagttages ved følgende eksempel, som henviste til hvordan den yngre befolkningsdel burde stemme nej, hvis de ikke forstod indholdet: *"Hvis man interesserer sig relativt lidt for politik, går der ikke lang tid, inden man oplever diskussion om retsforbeholdet som noget langhåret noget. Så siger man, at det gider jeg bare ikke, og så stemmer jeg da bare nej"* (Brøndum & Winther

2015). Dette eksempel viser hvordan aktøren, som advokerede for Modstanderne af tilvalgsordningen, søgte en bestemt adfærd og samtidigt at normanvise de borgere, som ikke interesserede sig for politik. Herigennem vises hvordan disciplinen intervenserer i den daglige eksistens af de individuelle objekter og former dem, således at de kan forventes at fungere efter den ønskede adfærd for fremtiden (Raffnsøe et. al. 2014: 280).

Dette betegner hvordan den enkelte burde forholde sig til afstemningens spørgsmål i et disciplinært perspektiv, som fremviser hvordan konformiteten søgte at skabe det 'normale' og rationalisere, omforme eller tilpasse individets holdninger gennem dominerende normer og moralske kodeks (Richter 2011: 419; Du Plessis 2014: 57; Villadsen 2013b: 60). Flere aktører trak ligeledes på den disciplinære magtform, når de omtalte den enkelte borger samt det 'normale' og dermed søgte at forme individers handlerum og holdninger (Bærendtsen 2015; Nielsen 2015, Ostrynski 2015).

Sikkerhed

Det mest markante rationale som lå bag Modstandernes argumenter var sikkerheden for Danmark, som selvsagt har sikkerheden i fokus, men som er orienteret mod samfundet som helhed modsat disciplinen, som har den enkelte krop som sit styringsobjekt (Du Plessis 2014: 57). Førnævnte eksempel (Nielsen 2015) viste hvordan sikkerhedsrationalet kom i spil gennem Modstandernes fokus på Danmark som helhed samt den danske retslovgivnings sikkerhed for fremtiden. Dette kan illustreres hos Bjørn Hebsgaard Nielsen som udtalte: *“Problemet er bare, at Danmark så aldrig længere vil kunne bestemme egne regler på disse områder”* (ibid.). Herigennem blev truslen for retssikkerhedens fremtid fremstillet, samt at denne trussel gjaldt for hele Danmark, hvilket samtidigt illustrerer hvordan flere rationaler kan være til stede og supplere hinanden i deres krav eller påstande (Du Plessis 2014: 58). Modsat disciplinen har sikkerhedsrationalet dog ingen ambition om at eliminere den uønskede adfærd helt, men søger snarere at forekomme fremtidige processer og derigennem maksimere de positive elementer samt minimere de negative og risikable (Du Plessis 2014: 57). En stor del af Modstandernes protester mod tilvalgsordningen lændede sig ikke nødvendigvis op ad suverænitetsafgivelsen i sig selv, men lige vidt omkring at processen herom kunne blive gjort lettere. Dette kan blandt andet iagttages fra protesterne der involverede Grundlovens §20 samt i meldingerne om at et ja ville betyde, *“at fremtidige*

suverænitetsafgivelser kun behøver at have et simpelt flertal i Europaudvalget” (Nielsen 2015). Disse argumenter kan anses som et forsøg på at aktivere den danske tradition for demokrati og selvbestemmelse for derigennem at værne om landets generelle sikkerhed over for omverdenen - heriblandt EU. Modstanderne kan netop iagttages at have skabt en trussel ud af tilvalgsordningen, som blev søgt minimeret gennem fremhævelsen af denne trussel samt det risikable ved at afgive suverænitet på det retslige område.

Rationaliteten er det element der giver påstande og krav sin legitimitet og tilslutning, hvilket samtidigt muliggjorde Modstandernes styring. Dette gøres ved at trække på samfundets iboende tanker, moderne viden, ekspertise, strategier etc. som tilsammen danner grundlag for den nutidige styringspraksis og muliggør endvidere en konstruktion af en given form for sandhed (Dean 2010: 42). Dette har været muligt at iagttage gennem flere aktører, som gengav konstruktioner af de tanker, der kunne være rationaliserende for samfundet. Dette kom blandt andet også til udtryk i Erik Meier Carlsens iagttagelser (Abrahamsen & Stræde 2015), hvorigennem han rationaliserede sine argumenter ved at inkludere og trække på hans egne tanker, viden og ekspertise, som journalist og forfatter til flere bøger om befolkningens bekymring for globalisering. Den pågældende artikel benyttede samtidigt opbyggende udtalelser fra Derek Beach, lektor på Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet samt Julie Hassing Nielsen, der er postdoc ved Center for Europæisk Politik på Københavns Universitet og europapolitisk chefanalytiker ved tænketanken Kraka.

På denne måde blev de givne påstande rationaliseret ved hjælp af eksisterende ekspertise og viden, som bidrog til skabelsen af en specifik form for sandhed, for at muliggøre styring samt potentielt opbakning i dennes krav. Sikkerhedsdispositivet iagttages på lige vis at være til stede igennem flere af empiriens artikler, som ofte omhandlede fremtidig retssikkerhed og suverænitet, men lige vidt om at sikre flygtningekvoter og demokratisk kontrol (se bl.a. Dandanell & Bech 2015; Hansen 2015a; Björk & De Masi 2015).

Disse tre rationaler skal ikke forstås som adskilte, hvor der kun findes ét rationale bag en given styringsidé, eller hvor det ene rationale afløser et andet. De skal derimod forstås som supplement til hinanden, hvor både sikkerheds- og disciplineringsmekanismer kan spille sammen såvel med de juridisk-retslige mekanismer (Du Plessis 2014: 57). De forskellige rationaler kan derfor siges at *“supplerer, overlapper og væve sig ind i hinanden”* (Du Plessis

2014: 58). Det skal i denne forbindelse dog nævnes, at denne sammenvævning kan forekomme i alle Deans fire dimensioner, hvor eksempelvis teknikker både kan afløse, modarbejde eller supplerer hinanden såvel som rationaler ville kunne. Dette kan medføre til en overdetermination af rationaler, som Foucault også betegner som et overudbud af kausalvirkninger (Villadsen 2013b: 66). Hvorvidt disse overdeterminerede rationaler influerer subjektet er ikke muligt at fastsætte, hvorfor en videre undersøgelse af styringens subjektivering kan bidrage til forståelsen af styringens hensigt og sammenvævning.

5.4. Styringens subjektivering

Det følgende analyseafsnit tager afsæt i Deans fjerde dimension *subjektivering* med formålet om at fremanalysere de identitetsformer såvel handlingsdispositioner som blev konstrueret i nyhedsmediernes dækning af den valgkamppolitiske debat. I forlængelse af dette, ønsker vi at undersøge hvordan moderne styring eksekveres ud fra måden hvorpå forskellige aktører tilskrev vælgerne identitetsformer. Mere konkret vil dette afsnit søge at fremvise, hvilke identitetsformer såvel adfærd som forudsættes i styringen (Dean 2006: 74-75).

Som fremhævet i ovenstående analyseafsnit, kan det i høj grad antages at forskellige aktører søgte at påvirke vælgerne meningsdannelse ud deres egen meningsfuldhed samt sandhed som blev distribueret i diverse medier. Disse aktører kæmpede for det samme mål på trods af at deres kommunikationsstrategier differentierede sig ud fra måden, hvorpå synlighedsfelterne blev skabt, de anvendte teknikker og fremhævede rationaler. I forlængelse heraf blev forskellige subjektformer og identiteter konstrueret, som tilskrev danskerne kvaliteter og egenskaber i forsøget på at styre disse mod det fælles formål. Disse subjektiveringer prægede ligeledes diskursen om folkeafstemningen om retsforbeholdet.

I et blogindlæg af BT's chefredaktør Olav Skanning Andersen, har det blandt andet været muligt at iagttage særlige identitetsformer (Andersen 2015). Heri blev den danske befolkning subjektiveret som modpart og opponent til det danske etablissement, der betegnede den kreds af fortalere af omdannelsen af retsforbeholdet. Den danske befolkning som i høj grad var karakteriserende for vælgerne, der desuden blev søgt påvirket gennem aktørernes

videreformidling af deres egne iagttagelser, blev gjort til Modstanderne af det såkaldte europæiske projekt. Dette skyldes i høj grad chefredaktørens karakterisering af vælgerne som 'lige glade' og fremhævelsen af handlingsdispositionen om at 'sige fra'. Det kan hævdes at en disciplinering af danskerne blev søgt fæstet i form af måden, hvorpå en særlig adfærd af vælgerne blev fordret (Villadsen 2003a: 347-348). Skaaning Andersen formåede at italesætte hvad han iagttog som normstandard, hvorudfra formningen af individet som modstandere af det europæiske projekt kan hævdes at blive effektueret (ibid.). Ligeledes fremstillede han at danskerne som skeptiske over for hele EU-samarbejdet, hvorfor den danske befolkning blev promoveret som EU-modstandere (Andersen 2015). Derudover fremhævede Skaaning Andersen et *“rungende misforhold mellem de politikere, som vi vælger til at repræsentere os, og så holdningen hos flertallet ude i det ganske land.”* (ibid.). Hermed blev danskerne såvel flertallet gjort til opponenter til de politikere, der støttede det europæiske projekt, hvilket kan antages at blive yderligere forstærket af chefredaktørens iagttagelse af et misforhold mellem disse to interessenters interesser. Andersen formåede netop at forme flertallet af danskerne som skeptikere og EU modstandere, hvilket er i kontrast til Fortalerne af det europæiske projekt, som kom til at betegne det danske etablissement. Dette blev yderligere eksemplificeret ved identificeringen af Danmark som *“EU's outsider”* (ibid.). Som Dean fremsætter det, er styring en aktivitet hvorigennem individets handlingsfelt søges formet, således friheden gives form (Dean 2006: 48). Dermed er de styrede som udgangspunkt frie, hvilket muliggør at disse kan handle og tænke frit. Dog formår de fremhævede tekstcitater at eksemplificere hvordan styring, ud fra en governmentality optik, blev et forsøg på at forme menneskelige adfærd og dermed at regulere disses handlingsfelt (ibid.). Det skyldtes især den pågældende aktørs konstituerende af danskerne som skeptiske, hvilket ligeledes var med til at genstandsgøre den danske befolkning. Det er qua denne genstandsgørelse at identitet såvel selvforståelse kan struktureres (Richter 2011: 422), hvorfor handlingsfeltet ligeledes kan tage form. Det omtalte misforhold mellem politikere og borgere blev ligeledes fremhævet i en artikel i Information (Abrahamsen & Stræde 2015). Heri blev et gab konstrueret mellem hvad samfundets elite anbefalede og hvad befolkningen ønskede (ibid.), hvilket også kan styrke subjektiveringen af flertallet af danskerne som EU-modstandere samt opponenter til eliten. Dette bliver eksemplificeret i følgende: *“Men uanset hvilke argumenter ja-partierne finder*

frem, viser befolkningen sig stort set altid at være langt mindre EU-begejstrede end den politiske og økonomiske elite". Det er væsentligt at påpege, at disse identitetsformer som blev fremsat ikke skal forveksles med reel subjektivitet. Tværtimod søgte dette styringspraksis at promovere, facilitere og konstruere egenskaber og karaktertræk til en særlig gruppe af aktører (Dean, 2006: 75), hvilket citatet formår at fremvise. Ifølge Foucault er det snarere kontingente historiske rationalitetsformer som konstruerer bestemte subjektiviteter for individet (Villadsen 2002: 83). Dette betyder ligeledes, at individet som udgangspunkt ikke er 'noget' udover de ydre strukturer som individet netop indlejres i. Subjektiviteten som konstrueres i citatet illustrerer hvordan den etablerede konformitet såvel sikkerhed inddrages for at rationalisere denne identitetsform, vis iboende normer og værdier også kan udledes af de kontingente historiske rammer som ligger til grund for de gennemgåede rationaler. Som fremvist i specialets forrige diskursanalyse, var forskelligartede ækvivalenskæder centreret om hvert deres subjektposition. Det kan antages at desto bredere og mere omfattende disse ækvivalenskæder var, desto flere subjekter kunne disse kæder repræsentere.

Det er særligt identitetsformen 'menigmand' som blev sidestillet med de mindre privilegerede grupper i samfundet og subjektiveret som de bekymrede for globaliseringens udvikling:

"Menigmand føler sig truet. Den politiske og den økonomiske elite er generelt mere globalt sindede og tilhører en del af samfundet, der kan se mange fordele ved dybere europæisk harmonisering. Omvendt forholder det sig med de mindre privilegerede grupper i samfundet"
(Abrahamsen & Stræde 2015).

Dette formåede forfatter Erik Meier Carlsen at påpege, som ydermere fremstillede eliten som de globalsindede. Heroverfor stod netop menigmanden, som blev italesat som vildtledt, forført og manipuleret af eliten, hvilket resulterede i både i en EU- såvel eliteskepsis (ibid.). Formningen af danskerne kan ydermere iagttages i et debatindlæg, hvor suverænitet og dansk retssikkerhed var på dagsorden. Danskerne blev her formet som autoritære og retsbevidste af Bjørn Hebsgaard Nielsen, hvoriblandt myndigheden blev placeret:

”Den [folkeafstemningen] handler i langt højere grad om, hvorvidt Danmark også i fremtiden skal være herre i eget hus i forhold til retspolitikken. (...) Et ja vil dermed afgive vores sidste sikkerhed for, at retslovgivningen bestemmes i Danmark og af den danske befolkning.” (Nielsen 2015)

Hebsgaard Nielsen kan altså hævdes at konstruere rettigheder som blev tildelt danskerne, hvilket ligeledes tilskrev dem særlige egenskaber og kvaliteter som frie og magtfulde individer. Aktøren formåede også at referere til dansk demokratitradition qua fremhævelsen af at danskerne skal være *“herre i eget hus”* såvel *“retslovgivningen bestemmes i Danmark og af den danske befolkning”*. Dette kan fungere normanvisende for danskernes adfærd og ligeledes betydningsfuld for subjektiveringen af danskerne, der heraf blev karakteriseret som en befolkning der ikke ønskede at overlade dansk suverænitet til andre instanser.

Som påpeget i ovenstående analyseafsnit, har det disciplinære rationale indvirkning på formningen af individualitet og skaber dermed også en særlig konformitet i samfundet samt normanvisende kategoriseringer, som kan findes heri (Richter 2011: 419-420). Det er netop det konforme samfund som kan hævdes at fastsætte retningslinjerne for hvad der fremstår som ganske normalt, og som samtidig definerer det unormale (ibid.). Sidstnævnte citat illustrerer hvordan Hebsgaard Nielsen søgte at fremhæve særlige normer, som kan hævdes at udgøre dele af konformiteten i det danske samfund, for at etablere en given sandhed om at retslovgivningen er en indlejret del af de danske normer og at suveræniteten beror hos danskerne. Med dette formåede han at skabe en særlig individualitet for danskerne, som kan antages at blive påvirket og influeret qua den iagttagede trussel mod samfundets konformitet.

Den moderne styringstænkning bliver atter eksemplificeret i følgende iagttagelser af tidligere landsformand for Europa, Erik Boel:

”Baggrunden er barsk: Syrien står i brand, kaos hersker i Irak og Afghanistan, og vi står over for den største flygtningekrise i Europa siden krigen. Flygtningestrømmene er i dobbelt

forstand grænseoverskridende udfordringer, som kun kan håndteres effektivt i et internationalt samarbejde.” (Boel 2015).

Ifølge Dean, sker styring af os selv og andre ud fra hvad der bliver taget for sandheden om vores eksistens og egenskaber, hvilket ligeledes muliggøre opkomsten af nye sandhedskonstruktioner (Dean 2006: 50f). Erik Boels fremhævelse af hans sandhed om flygtningekrisen, kan antages at være medvirkende til at forme andres adfærd i henhold til denne. Dette kan illustrere Foucaults samtidsdiagnostiske overvejelse om, at det er i de sociale relationer, hvori magten er installeret, og at den magtede er en fri aktør, der leder sig selv ud fra særlige værdier samt idealer. (Villadsen 2013a: 342-343; Foucault 1982: 786-790).

Ifølge Dean betegner styring ethvert forsøg på *“at forme aspekter ved vores adfærd i overensstemmelse med bestemte normsæt og med bestemte mål for øje.”* (Dean 2006: 43). Konformiteten og de normer, som Modstanderne knyttede an til og tog i anvendelse i forsøget på at regulere befolkningens adfærd såvel handlerum, kom til udtryk gennem de subjektpositioner og individualitet som blev fremsat. Befolkningen kan derfor hævdes at kunne knytte an til *skeptikere* samt *EU-modstandere*.

5.5. Opsamling på Governmentality-analysen

I den gennemgåede Governmentality-analyse fremstod det, hvordan Modstanderne formåede at praktisere moderne styring gennem anvendelsen af særlige synlighedsfelter, teknikker, rationaler samt subjektformer, hvilke tilsammen kan karakterisere Modstandernes kommunikationsstrategier. Med udgangspunkt i diskursanalysens fremanalyserede meningskonstruktioner, åbnede Foucaults samtidsdiagnostiske overvejelser samt Deans Governmentality-analytik op for nye aspekter, som gjorde det muligt at fremvise hvordan Modstanderne benyttede de relativt sedimenterede meningskonstruktioner til at influere subjekter. Disse meningskonstruktioner og den indlejrede styring kan i høj grad hævdes at

blive udspaltet ved måden hvorpå Modstanderne skabte særlige synlighedsfelter og subjektformer samt benyttede sig af bestemte teknikker og rationaler.

I den første dimension blev de juridiske stridigheder især belyst, hvor Fortalerne blev fremstillet som nogle der søgte at krybe uden om den allerede fastsatte lov og dermed tage medbestemmelsen fra den demokratiske borger. Ydermere blev suverænitetssafgivelse fremstillet som et 'skræmmescenarie', hvor tilbagetrækning af suverænitet blev umuliggjort, såfremt der blev stemt ja til folkeafstemningen. Derudover kunne det iagttages, at Modstanderne fremstillede det politiske indhold samt dens konsekvenser som forvirrende og uforståeligt, samtidig med at det udelukkende var de negative elementer af et potentielt ja til folkeafstemningen, som blev belyst. Dette kom blandt andet til udtryk gennem Modstandernes kommunikation, hvori deres overteknikalisering af det politiske indhold kunne medvirke til en svækket forståelse, som kunne virke forstærkende blandt subjekter uden fikserede meningshorisonter. Heri blev en kløft mellem eliten og borgerne fremstillet, hvori deres identiteter og interesser ikke var i 'sync'. Endnu et underliggende skræmmescenarie blev hertil belyst med formningen af borgerne som den svage part, der blev vildledt af eliten. Denne belysning kunne være med til at fremvise misforholdet mellem identiteterne og interesserne fra de EU-positive, som de globale og elitære, og EU-negative, som den almene borger. Herigennem søgte Modstanderne samtidigt at sætte Fortalerne eller eliten i et særligt lys, som kunne svække flertallets identificering hermed.

Et andet aspekt i Modstandernes kommunikation var, hvordan de fremhævede historikken omkring asyl- og integrationspolitikken, som hævdede en konservativ tankegang. Hertil søgte Modstanderne at forene borgerne ved at trække på Folketingets enighed omkring den stramme indvandringspolitik. Flygtningekrisen blev også skyldiggjort for sammenbruddet af flere samarbejdsaftaler mellem EU-landene, som blot illuminerede hvordan endnu en samarbejdsaftale kunne mislykkes. Dertil blev Europol belyst som en magtfuld organisation uden for demokratisk kontrol gennem synliggørelsen af budgettet samt fremhævelsen af dets overstatslige funktion. Gennem miskrediteringen af Europol blev et fuldbyrdigt samarbejde problematiseret, hvorimod en parallelaftale med Europol blev gjort mindre indviklet, hvilket derefter fremstod mere fordelagtigt. Måden hvorpå Modstanderne

fremstillede parallelaftalen anses samtidigt som et forsøg på at forene Fortalere og Modstandere gennem interessen i Europol, hvorved man både kunne stemme nej og søge en mellemstatslig aftale efterfølgende. Formningen af særlige synlighedsfelter kan illustrere den moderne styring, da illuminationen af problematikker kan influere subjekternes iagttagelser samt erkendelse af de fremstillede udsnit af Modstandernes etablerede sandheder.

Det tekniske aspekt i styringen fremgik gennem medierne med det mulige formål om at udbrede Modstandernes meningskonstruktioner, rationaler samt sandheder. Samtidigt blev de forskellige nyhedstyper benyttet til at udpensle de forskellige meningskonstruktioner på mangfoldige måder, som en mulig metode til at indfange et bredere publikum. De forskellige tekniske midler kan antages at blive udnyttet i strategisk øjemed for at benytte flere ‘stemmer’ til at etablere sig som en autoritet. På denne måde kunne Modstanderne etablere sig som en autoritet ved at henvende sig til borgerne således. Der blev samtidigt iagttaget en strategi om gentagelser, som kan anses som et forsøg på at selvfølgeliggøre bestemte meningskonstruktioner. Ligeledes kunne en strategi om “skræmmekampagner” iagttages, der kan karakteriseres som et forsøg på at tilknytte negative elementer og associationer til det omtalte (Westen 2008: 31-37). De anvendte teknikker blev dermed redskaber til at udbrede Modstandernes sandheder og meningskonstruktioner for at influere såvel forme subjekters erkendelser og adfærd derefter.

De tre overordnede rationaler, som blev iagttaget i Modstandernes meningskonstruktioner, var henholdsvis loven, disciplinen samt sikkerheden, som også er karakteriserende for Michel Foucaults ‘dispositiver’. Disse tre rationaler udgjorde det basale grundlag for legitimiteten i Modstandernes ræsonnement, selvom der findes et væld af alternative rationaliteter såsom den økonomiske eller sågar ‘velfærdsstaten’ (se bl.a. Abrahamsen & Stræde 2015).

Modstanderne brugte loven som rationale ved at præsentere sine iagttagelser på en sådan måde, at det virkede lovovertrædende eller forbudt at afholde folkeafstemningen eller afgive bestemmelser. Dette fandt blandt andet sin hjemmel gennem fremhævelsen af Grundloven. Dertil blev den disciplinære magtform også benyttet til at afrette individer gennem normaliteten. Her fremgik den EU skeptiske historik samt værdier som retsbevidsthed,

suverænitet og skepsis som de normaliseringer, der udgjorde konformiteten. Fremhævelsen af dette kunne virke adfærdsregulerende for individer og deres selvstyring herefter. Det er samtidigt bemærkelsesværdigt, hvordan Modstanderne søgte at statuere en konservativ holdning til EU, såfremt individet ikke havde en sedimenteret forståelse for det politiske indhold eller de efterfølgende konsekvenser. Det sidste gennemgående rationale som var mest fremtrædende var 'sikkerheden', som kom til udtryk gennem Modstandernes øgede fokus på hele befolkningens sikkerhed og borgernes demokratiske rettigheder. Modstanderne benyttede sikkerhedsrationalet til at legitimere sine iagttagelser samt "skræmmekampagner", hvor deres konstruktioner især bestod i at minimere de risici, som kunne være forbundet med yderligere integration i EU. Modstanderne trak hermed også på førende eksperter, som delte samme forståelse og anvendte samme rationaler, hvilke også kan hævdes at få en legitimerende effekt af deres egne iagttagelser.

Gennem disse rationaler formåede Modstanderne at strukturere deres iagttagelser og meningskonstruktioner så de fremstod legitime og rationaliseret, således disse tilsammen formede særlige sandheder. Denne strukturering anses at udgøre fundamentet for styringspotentialitet, som derefter står eller falder ved opfattelsen af disse rationaler og struktureringen herom. I sammenhæng med rationalerne er det væsentlige, at disse altid har en strategisk funktion og er lokaliseret i en relation mellem magt og viden (Agamben 2009: 2-3), hvorfor anvendelsen af disse kan anses at udgøre et bærende element, som en del af Modstandernes kommunikationsstrategier. Såfremt Modstanderne formåede at legitimere deres erkendelser qua implementeringen af forskellige rationaler, kan dette have en mulig indflydelse på subjekters iagttagelser af meningskonstruktionerne såvel deres ageren derefter. Dermed bliver denne dimension central for udøvelsen af moderne styring.

I mediernes dækning af valgkampen formåede en række aktører ligeledes at tilskrive den danske befolkning såvel vælgerne særlige egenskaber, som blev konstrueret ud fra disse aktørers særlige meningsfuldhed. Her blev den danske befolkning blandt andet italesat som modstandere af det europæiske projekt såvel opponenter til det danske etablisement, som blev tilknyttet Fortalerne. Ved at aktørerne søgte at fremhæve samfundets konformitet, og tilknytte særlige identitetsformer samt egenskaber til den danske befolkning, blev en

normstandard konstrueret, hvorudfra subjekternes adfærd blev fordret. Fremhævelsen af særlige normer kan være medvirkende til at disciplinere subjekterne i henhold til denne normstandard. Ydermere var aktørernes karakterisering af danskerne også med til at genstandsgøre disse, hvilket også kunne påvirke formningen af subjekters selvforståelse samt struktureringen af deres handlingsfelt. En særlig handling sågar adfærd kan hævdes at blive fremmet ved at de forholdsvis samme meningsstrukturer om danskerne kontinuerligt blev fremhævet i medie billedet. Når de iagttagede aktører fremhævede deres meningskonstruktioner, kan dette ligeledes medvirke til at være adfærdsregulerende for subjekter, som kan agere ud fra hvad der bliver taget for sandt. Dermed kan individernes adfærd hævdes at blive betinget af de iagttagede aktørers meningsfuldhed. Måden hvorpå Modstanderne udspaltede deres relativt sedimenterede meningskonstruktioner i fire differentierede dimensioner kan hævdes at være central for praktiseringen af moderne styring. Såfremt Modstanderne formåede at give subjekterne blik for deres dominerende meningskonstruktioner og etablerede sandheder, kunne dette afføde en mulig erkendelse hos subjekterne, hvilket kan virke struktureringen for deres selvstyring derefter. Hvordan subjekterne konkret iagttager de fremanalyserede meningskonstruktioner, vil endvidere blive undersøgt i specialets sidste analysedel.

Kapitel 6. Subjektiveringsanalyse

Dette kapitel har til formål at fremvise hvordan deltagerne fra de to fokusgruppeinterviews forholder sig til de daværende meningsdannelser, som dominerede mediebilledet i perioden frem til folkeafstemningen i december 2015. Det teoretiske afsæt i henholdsvis Matt Alvesson og Hugh Willmott (2002) samt Holmer-Nadesan (1996) vil bidrage til undersøgelsen af hvorvidt gruppedeltagerne formår at knytte an til de sedimenterede meningsstrukturer, samt hvorledes dette får indvirkning på deres identitetsregulering. For at komme dette svar nærmere, ændres iagttagelsespunktet i denne analysedel, da det er gruppedeltagernes iagttagelser såvel meningsfuldhed som vil blive iagttaget, hvilket samtidigt udgør det empiriske grundlag. Denne analyse vil blive udfoldet med henblik på slutteligt at kunne vurdere hvorledes subjekterne forholder sig til Modstandernes kommunikationsstrategier samt den moderne styring, som er indlejret deri.

6.1. Identificering med de dominerende meningskonstruktioner

Gruppedeltagerne blev blandt andet spurgt ind til de fem nodalpunkter som dominerende mediebilledet. Da samtalen gik på spørgsmålet omkring suverænitet, og hvordan man burde forholde sig til dette, var en forholdsvis homogen opfattelse mulig at iagttage blandt deltagerne:

”Jeg synes man skal bevare det i Danmark, altså suveræniteten skal man bevare nationalt synes jeg. Det tror jeg bare... At succesen for de EU forandringer der er, er større hvis folk de stadig føler at de stadigvæk har deres egen suverænitet som land og nation. At man ikke føler, at det bliver for fjernt, hvis det er EU.”(Dorte, Bilag C)

”Ja, hvorfor skal EU sidde og bestemme hvad vi skal gøre her?”(Asger, Bilag C)

I mediebilledet formåede forskellige Modstandere blandt andet at skabe en særlig meningsstruktur omkring suverænitetsafgivelse og formåede dermed at definere rammerne for den kontekst, hvori gruppedeltagerne har skulle agere og finde fodfæste, hvilket i høj grad

kan påvirke identitetsformningen (Alvesson & Willmott, 2002:630). Ovenstående iagttagelser eksemplificerer at der i høj grad knyttes an til Modstandernes meningsdannelse omkring suverænitetsafgivelse til EU, hvorfor gruppedeltagerne kan hævdes at tillægge sig Modstandernes meningsfuldhed. Dermed kan identifikationsstrategien *identification* anses at komme i spil qua tilknytningen til den sedimenterende mening omkring suverænitetsafgivelsens konsekvenser samt en afstandstagen til EU, som Modstanderne i høj grad har formet. Følgende citater fra den anden fokusgruppe eksemplificerer ligeledes en tilknytning til samme sedimenterede meningsstruktur:

”Jamen jeg mener at vi bør bevare den, og det er på trods at jeg egentligt er pro EU. Så vil jeg ret gerne bevare den og ikke give den til EU..”(Claes, Bilag D)

”Men jeg tror på nogle områder, så har Norge mere ud af det end andre lande. Altså fordi de ikke har afgivet deres suverænitet til EU.” (Gert, Bilag D)

På trods af at de sidste citerede gruppedeltagere ikke konkret udtrykker samme meningsfuldhed, som eksemplificeret i ovenstående citater, formår de begge stadig at påpege, at suverænitetsbevarelsen er mere fordelagtigt. Hos Gert kommer *identification* strategien dog også i spil gennem hans iagttagelse af den norske model, hvormed han knytter an til Modstandernes meningskonstruktioner. Til forskel fra tidligere identifikationsstrategi, kommer *counter-identification* strategien til udtryk hos Claes. Det skyldes at han formår at afvise den identitetstype, som kan være associeret med holdningen om at bevare suverænitet, gennem fremhævelsen af sig selv som ‘pro EU’, på trods af at han deler samme meningsfuldhed. Denne afvigelse muliggør det såkaldte *space of action*, hvilket betegner et handlerum som gruppedeltageren formår at skabe, hvori han har plads til at identificere sig med andre egenskaber (Holmer-Nadesan 1996: 58). Begrebet implicerer et bevidst valg fra et subjekt, til forskel fra et objekt som styres direkte, hvor subjektet vil træffe sine valg baseret på sin stræben efter frihed, autonomi og personlige interesser (Holmer-Nadesan 1996: 59). Trods Claes’ afvigelse, accepterer flertallet af deltagerne Modstandernes dominerende meningsstrukturer, hvilket legitimerer disse og får dermed betydning for deres selvregulering.

Gruppesamtalen bevægede sig derefter ind på spørgsmålet omkring usikkerhed, forvirring og den såkaldte ‘støj’, som også blev forbundet til folkeafstemningens indhold. Her blev

gruppedeltagerne spurgt ind til hvordan de iagttog at danskerne oplevede EU-relaterede folkeafstemninger, hvor nogle af svarene lød som følgende:

”Jeg synes sidste gang der var lidt forvirring, hvor man sidder og tænker, de danske politikere, det kan godt være de ikke er enige om konsekvensen som sådan, fordi det har man nogle forskellige holdninger til, men man burde være ret enige om hvad er det vi stemmer om altså.. og det var det ikke. Så der synes jeg der var noget forvirring.”(Neel, Bilag C)

”Det er rigtig rigtig nemt at blive bange for EU og hvordan det sådan kan påvirke os i Danmark, og derfor er det også lige så nemt at stemme nej.” (Karoline, Bilag D)

Disse gruppedeltagere hæftede sig ligeledes ved den forvirring, som i høj grad prægede debatten omkring folkeafstemningen, og fremhævede dermed en etableret meningskonstruktion som ‘sandhed’, hvorudfra deres egen meningsfuldhed kan blive struktureret. Som Alvesson og Willmott pointerer, kan diskussioner bidrage til konstruktionen af situationer, som rationaliserer og normaliserer særlige handlinger (Alvesson & Willmott 2002: 632). Med udgangspunkt i gruppedeltagernes iagttagelser kan de politiske debatter omkring usikkerhed og forvirring hævdes at have medført til en situation, hvor uvished bliver rationaliseret i sådanne en grad at selv tvivl, uklarhed og vaklende handlinger bliver legitime. De politiske debatter kan være med til at skabe arketyper, som naturliggøre usikre handlinger i et diskursivt konstruerede spændingsfelt, hvori disse aktører skal agere. Dette kan i høj grad hævdes at regulere gruppedeltagerne til netop at agere usikkert og tvivlsomt. Herigennem kan identifikationsstrategien *identification* ligeledes iagttages qua tilknytningen til den dominerende meningsstruktur om folkeafstemningens komplicerede indhold. Når Modstanderne gennem medie billedet enerådigt har fremmet og formet denne mening i diskursen skabes en unik mulighed for styring. Dette betyder at de vil kunne udnytte det styringspotentiale, som ligger i dette nodalpunkt, hvorfra de kan forme handlings- og identitetsformer, som i sidste ende kan benyttes til at forme de diskursive rammer, hvori individet kan agere (Heede 2004: 79; Villadsen 2003a: 351). Modstanderne har gennem deres meningskonstruktioner også formet de diskursive ressourcer, som individerne hæfter sig ved og dermed selv har til rådighed, som er med til at sætte rammerne for hvordan diskursen meningsfuldt kan italesættes.

Ydermere har det været muligt at iagttage en anden reguleringsform hos en af gruppedeltagerne, idet han direkte definerer det omtalte ved at henvise til særlige karakteristika. Nedenstående citater udtrykker hvorledes styring såvel regulering bliver udfoldet i relationerne mellem gruppedeltagerne samt disses gruppedynamik:

”De fleste politikere lukker for meget varm luft ud. Altså de meler deres egen kage og kommer med argumenter som måske er relevante for at fremme det de mener.” (Asger, Bilag C)

”Ja det er rigtigt. Det er svært at stille det op, så det bliver neutralt. Hvad er konsekvensen af det hvis vi nu siger ja. Hvis vi har et regnestykke kan man bedre se det. Men det godt nok noget svært noget at forholde sig til.” (Steffen, Bilag C)

”Altså det også fordi det blive meget svært tilgængeligt stof, så de fleste mennesker kobler af.” (Asger, Bilag C)

”De giver op.” (Dorte, Bilag C)

Som eksemplificeret deler Asger hans besyv om politikerne i hans forklaring af folkeafstemningens kompliceret indhold, hvilket de andre gruppedeltagere legitimerer med deres tilknytning dertil. Igennem hans definerings af ’de andre’ i form af politikerne, kan det ligeledes være med til at regulere hans egen selvforståelse, hvilket placerer ham i kontrast til de omtalte politikere. Dette knytter de to andre gruppedeltagere an til gennem måden, hvorpå de udtrykker deres enighed. Dette eksemplificerer blot hvordan styring er indlejret i de sociale relationer (Villadsen 2013a: 342), samt hvordan politikerne bliver ekskluderet fra systemet som det “radikale andet”. Når gruppedeltagerne imidlertid placerer politikere i modsætning til dem selv eller systemet bestående af “de fleste mennesker”, opstår et antagonistisk forhold mellem disse. Ifølge Laclau og Mouffe kan etableringen af dette system, også kaldet en tom betegner, få særlig betydning for den politiske kamp. Denne afgrænsning mellem “de fleste danskere” og “politikere” muliggør da en sammenkædning af en næsten uendelig kæde af ækvivalente politiske identiteter, som opponerer mod politikere (Husted & Hansen 2017: 462-463; Laclau & Mouffe 2002: 136-137).

6.2. De grundlæggende rationaler i Modstandernes styring

For at få et indblik i hvorledes gruppedeltagerne iagttager deres egen adfærd i henhold til de politiske debatter om EU, bevægede gruppesamtalen sig ind på hvordan de forholdt sig til de EU-politiske anbefalinger fra det parti, som de normalvis associerer sig selv med. Som redegjort for i forrige delanalyse, formår det disciplinære rationale at fremme særlige normanvisninger i samfundet, som ligeledes kan skabe rammerne for henholdsvis acceptable og uacceptable handlinger, adfærd eller holdninger (Richter, 2011:419). Dette er også en pointe som Alvesson og Willmott har fremhævet i deres akademiske arbejde med henvisning til hvorledes socialt konstruerede sandheder kan forme diskursive rammer for rationelle handlinger (Alvesson & Willmott 2002: 632). Modstanderne kan hævdes at have formet dominerende moralske kodekser og normer qua deres meningsstrukturer, der ydermere intensiveres grundet de systematiske gentagelser af deres særlige meningsfuldhed i mediebildet. Det var muligt at iagttage endnu en overensstemmelse mellem gruppedeltagerne, som ikke handlede ud fra hvad deres partier anbefalede:

”Jeg afviger. Jeg tænker ikke over om det er det ene eller andet parti.”(Neel, Bilag C)

”Men det er generelt, der er jeg ikke særlig partifokuseret og slet ikke i EU. Jeg tænker mere over hvem siger noget som jeg sympatiserer med.” – ”Der kan være nogen man ikke sympatiserer med i dansk politik, men som egentlig har nogen udmærket holdninger i forhold til EU.”(Asger, Bilag C)

”Det vil jeg give dig ret i. Sådan har jeg det også.” (Dorte, Bilag C)

Det kan iagttages at gruppedeltagerne ikke lader sig regulere ud fra deres vanlige partiers anbefalinger og normaliseringer i EU-politiske spørgsmål, hvilket skaber et større space of action, som muliggør at gruppedeltagerne kan identificere, agere og ytre sig ud fra alternative diskursive ressourcer. Selvom gruppedeltagerne ikke eksplicit identificerer sig med Modstanderne, formår ovenstående analytiske pointer at illustrere, at Modstandernes meningsstrukturer samt kommunikationsstrategier med brug af universelle betegnere, specifikke synlighedsfelter og differentierede rationaler kan have haft en indvirkning på

deltagerne. Det skyldes netop gruppedeltagernes brug af de diskursive ressourcer, som Modstanderne har formået at sedimentere.

Det kan hævdes at der i gruppedynamikken opstår styringsrelationer, hvor gruppedeltagernes ytringer og iagttagelser ligeledes virker regulerende såvel skabende, som kan sætte rammerne for deltagernes handlingsudfoldelse. Gruppedeltagernes tilknytning til hinandens iagttagelser eksemplificerer hvordan ”*magten er produktiv*” (Foucault 1982: 788) ved at subjektformer defineres og konstrueres indenfor rammerne af gruppesamtalen. I forlængelse af dette, er det væsentligt at fremhæve udviklingen af sociale tilhørsforhold, som en måde hvorpå identitetsdannelser reguleres (Alvesson & Willmott 2002: 630). Gennem gruppedeltagernes tilknytning til hinandens ytringer og iagttagelser, kan skabelsen af tilhørsforhold hævdes at blive fostret, hvilket ligeledes kan medføre til særlige handlingsudfoldelser som kan påvirke resten af gruppen. Ovenstående citater fra de tre gruppedeltagere kan ligeledes eksemplificere, hvordan deres enighed om deres ageren kan medføre til en særlig morale, som blot stimulerer dem yderligere til at agere i overensstemmelse med hinanden. Dermed formår skabelsen af en fælles morale at virke regulerende på deres adfærd, hvilket samtidigt understreger meningsdannelsers kontingens.

Igennem gruppesamtalens udvikling formår de tilsammen at skabe en selvstændighed ved at de aktivt forholder sig til debatten, hvorfor et fællesskab indenfor det diskursive rum kan hævdes at blive skabt. Denne selvstændighed kan også hævdes at komme særligt til udtryk hos følgende gruppedeltager, der formår at skabe et rum for handlingsudfoldelse via identifikationsstrategien *counter-identification*:

”Så der populisterne som Dansk Folkeparti som sætter skræmmebilleder op, så hvis i stemmer ja til det her, så vælter det ind over grænsen. Og derfor kan det være rigtigt nok at de siger vi skal hjælpe dem i nærområderne, det synes jeg da også, det lyder som en god ide, men når det generer mig at det kommer fra DF, så er det fordi jeg tror på at når de siger det, så er det fordi de ikke vil have flygtningene her og de skal holdes væk.” (Asger, Bilag C)

Denne strategi kommer til syne ved, at Asger ikke direkte afviser omtalte politikeres holdninger, men derimod hvad disse repræsenterer. Identitetsregulering kan samtidigt opstå

ved at “definere en person ved at definere andre” (Alvesson & Willmott 2002: 632), hvorfor Asger formår at regulere og definere sig selv ud fra måden hvorpå han netop iagttager og karakteriserer de omtalte politikere. Asger definerer dermed sig selv ved at blive modsætningen til det som han definerede (Holmer-Nadesan 1996: 58; Husted & Hansen 2017: 462-463; Laclau & Mouffe 2002: 136-137).

Da gruppedeltagerne blev spurgt til dualismen mellem dansk lov og EU, blev der identificeret et større tilhørsforhold til dansk lov samt en modvilje mod at gå på kompromis med EU lov.

“Det skal kunne gå begge veje. Vi skal have mulighed for ligesom at afvise at følge en eller anden ny europæisk lov, hvis ikke vi føler at den passer ind under de danske rammer og den danske lovgivning. Det skal spille sammen med en masse andre ting på et eller andet plan, for det går bare ikke at acceptere noget fordi at så..” (Claes, Bilag D)

“Nej det er også rigtigt.” (Karoline, Bilag D)

Trods begge deltagere i ovenstående eksempel identificerer sig som ‘pro EU’ borgere, tilskriver de sig hverken den solidariske diskurs, eller knytter an til den mening, som Fortalerne søgte at skabe for tilvalgsordningen. Det kan derimod iagttages at disse gruppedeltagere identificerer sig mere med Modstandernes artikulationer, som tidligere vist hentyder, at man skal kunne afvise europæiske tiltag, hvis de ikke udelukkende er til gode for de danske interesser. Dertil iagttages disse artikulationer som mere appellerende qua tilknytningen til danske værdier og lovgivning. Med udgangspunkt i dette, kan det hævdes at gruppedeltagerne er mere tilbøjelige til at acceptere subjektiveringer baseret på danske værdier i forhold til at acceptere europæiske eller fælles værdier og normer.

I forlængelse af dette, bevægede gruppesamtalen sig ydermere ind på hvordan gruppedeltagerne iagttog og definerede de danskere, som var forholdsvis for og imod EU:

”Hvis man ikke ser politisk på det, så tror jeg også det er, noget med ens uddannelsesniveau og ens job.” – “(..) jo længere nede man er på karrierestigen, jo sværere har man ved, jo mere afstand har man mod EU tror jeg,” (Dorte, Bilag C)

Her understreger Dorte sin tilknytning til den meningsstruktur, der omhandlede hvorvidt der eksisterede en kløft mellem politikere og borgere. Dette blev desuden søgt forklaret med at de mindre privilegerede i samfundet var usikre på globaliseringen i modsætning til den såkaldte elite. Her blev viden og kompetencer gjort til centrale elementer i gruppedeltagerens forklaring af særlig adfærd. Samme tilknytning til denne meningsdannelse kan ligeledes iagttages hos følgende deltager, som definerede EU-modstanderne således:

”Dem der er mere nationalistiske indstillet, som siger at de ikke skal bestemme noget dernede i EU, vi skal nok selv bestemme her. Og så vil vi selv bestemme om vi skal have krumme eller lige agurker.. Dem som hænger sig i bagatellerne.” (Asger, Bilag C)

Det kan derfor fastslås at de pågældende aktører, som bidrog til meningsdannelsen omkring mistilliden, har opnået at skabe en forholdsvis sedimenteret og stabil meningskonstruktion omkring hvem der er menigmanden og hvem der kan karakteriseres som eliten. Dette er ligeledes med at til at skabe det diskursive ressourcer, som udgør det vokabularium som gruppedeltagerne tager i anvendelse.

Samtalen bevægede sig derefter ind på hvorvidt gruppedeltagerne iagttog dem selv som EU-skeptikere, som ligeledes var karakteriserede for den danske befolkning i medie billedet. I følgende citater er forskelligartede reguleringsmåder såvel identifikationsstrategier mulige at iagttage:

”På nogen områder er jeg skeptiker. Jeg kan ikke se at alt er lige godt fordi man ikke har den her ramme for hvad man vil med det her. Så bliver vi overhalet af økonomi, flygtninge, miljøproblematikker, på mange områder tager det for lang tid. Så er der nogen gode ting som de fire friheder... fred, og sådan nogle ting.” (Steffen, Bilag C)

”Jeg er enig, men vil ikke kalde mig skeptikere af den grund. For jeg tror på at vi er nødt til at være med i EU og jeg tror ikke på at englænderne får noget godt ud af det, men så kan man sige, på den anden side, Norge har det jo fint.. men de har jo ikke været inde, så spørgsmålet er om man kan gå ud.” (Neel, Bilag C)

”Jeg er også for, jeg er absolut ikke skeptikere, jeg mener alternativet er værre, vi kan ikke stå alene som verden har udviklet sig.” (Asger, Bilag C)

Som fremhævet i ovenstående citater formår alle gruppedeltagere at definere og beskrive dem selv, hvilket kan få en regulerende effekt for måden hvorpå de iagttager deres handlingsudfoldelse såvel adfærd (Alvesson & Willmott 2002: 629). Deres definitioner bliver alle sammen understøttet af deres egne etablerede motiver, som fremstår som referencepunkter, hvorudfra de søger at naturliggøre eller sågar rationalisere deres svar. Naturliggørelsen eller rationaliseringen kan hævdes at være en metode til at godtgøre deres adfærd, hvorudfra de netop former dem selv. Endvidere er en kombination af identifikationsstrategier iagttagelig. Første gruppedeltager formår at acceptere meningskonstruktionen om den såkaldte 'EU-skeptiker' ved at definere sig selv således og fremhæver dermed sin opbakning til forskellige problematikker såsom flygtningeområdet, der har været dominerende for debatten under valgkampen. På trods af en identifikation med denne subjektposition, formår han ligeledes at afvige fra den relative sedimenterede diskurs qua fremhævelsen af de goder, som han iagttager at være forbundet med EU-samarbejdet. Dette illustrerer space of action qua måden, hvorpå Steffen bevidst giver udtryk for en anden erkendelse end den artikulerede. Modsat hertil kommer *counter-identification* til udtryk hos Neel, som eksplicit afviser en identifikation med den dominerende meningskonstruktion, men som samtidig udtrykker sin tvivl, der kan udfoldes qua skabelsen af hendes handlerum. Det kan hævdes at Neel ikke definerer sig selv ud fra indhold, som er tilknyttet identitetsformen 'skeptiker', hvorfor en alternativ identitetsform konstrueres i kraft af hvad hun ikke er. Hos sidstnævnte gruppedeltager kan strategien *dis-identification* iagttages, grundet komplet afvisning af den definition eller identitetsform, som er blevet tilskrevet danskerne i mediebildet. Derimod formår han at identificere sig med alternative diskurser eller meningskonstruktioner, som står i kontrast til den dominerende diskurs.

Gruppedeltagerne knytter i høj grad an til de sedimenterede meningsstrukturer som prægede mediebildet i perioden frem til folkeafstemningen, hvorfor det må antages, at Modstandernes kommunikationsstrategier i høj grad havde virkning. Dette illustrerer samtidigt Modstandernes hegemoni i kampen om at stabilisere diskursen omkring folkeafstemningen om retsforbeholdet. Dette kan ligeledes have en indvirkning på gruppedeltagernes identitetsregulering såvel formning af deres egen subjektivitet grundet deres tilknytning til dominerende meningsstrukturer. Disse meningsstrukturer er altså med til

at skabe de diskursive rammer eller sågar retningslinjer for hvordan gruppedeltagerne selv meningsfuldt kan udtrykke deres erkendelser. Dog formåede gruppedeltagerne at fremhæve en selvstændighed igennem deres afvigelse af adfærd, som var struktureret ud fra konformiteten, hvilket blot understreger hvorledes space of action kommer i spil. På trods af at flere af gruppedeltagerne fremhævede, at de ikke direkte accepterede og dermed legitimerede de dominerende meningsdannelser, kan det dog vurderes at Modstandernes kommunikationsstrategier stadig havde påvirket gruppedeltagerne og deres mulige handlingsudfoldelse. Dette skyldes deltagernes udtrykte enighed omkring de fleste af Modstandernes meningsdannelser. Gruppedeltagernes enighed kom samtidig til udtryk ved måden hvorpå de anvendte Modstandernes termer samt meningsstrukturer i deres egne erkendelser, hvilket understreger udøvelsen af moderne styring. I og med at Modstanderne skabte et ordforråd samt en diskurs, som blev rammerne hvorudfra gruppedeltagerne udtrykte sig, kan det hævdes at Modstanderne opnåede hegemoni og blev dominerende for debatten om retsforbeholdet.

Kapitel 7. Perspektiverende konklusion

Da specialet indeholder to omfattende opsamlinger, vil denne konklusion opsummere specialets centrale pointer samt inkludere nogle perspektiverende refleksioner. Dette skyldes at specialet og dets fremanalyserede pointer har vakt nye erkendelsesinteresser og derfor medført nye spørgsmål.

Dette speciale var drevet af en undren over at et flertal på 53 % stemte nej til omdannelsen af retsforbeholdet i 2015, trods et markant folketingsflertal samt store dele af erhvervslivet anbefalede det modsatte og støttede op om omdannelsen af retsforbeholdet. Denne diskrepans mellem flertallets anbefalinger og vælgernes stemmer ansporede til en undersøgelse af, hvordan meningsdannelser blev skabt i medierne, som den primære kilde for politisk information. Ambitionen med specialet har dermed været at klarlægge hvordan meningsdannelsen om folkeafstemningen om retsforbeholdet blev skabt i mediebildet, og hvorvidt styring kunne været indlejret i disse meningsdannelser. Derudover har specialet undersøgt hvilken betydning disse meningsdannelser, såvel den indlejrede styring, kunne få for det enkelte individ.

I den diskursive kamp i medierne forsøgte forskellige aktører at forme de diskursive rammer om retsforbeholdet gennem deres differentierede meningskonstruktioner, hvori de samtidigt blotlagde deres krav og interesser. Med udgangspunkt i Laclau og Mouffes diskursteori, blev det muligt at åbne op for hvordan et bredt udbud af forskellige aktører kæmpede om at fikseres deres meningskonstruktioner, og dermed dominere det diskursive rum omkring folkeafstemningen om retsforbeholdet. I disse meningskonstruktioner emergerede fem nodalpunkter, *suverænitæt, usikkerhed, mistillid, asyl og integration* samt *europol*, som blev knudepunkter for det indhold, som de iagttagede aktører søgte at tilknytte debatten. Specialet iagttog skabelsen af to hegemoniske projekter, som med hver deres fælles interesser og krav, kæmpede for et nej eller et ja til afstemningen. Den diskursive kamp bestod mellem disse to politiske bevægelser, som hver især søgte at strukturere meningsindholdet for de omtalte nodalpunkter for dermed at dominere diskursen. Specialets første diskursanalyse fremviste hvordan Modstanderne opnåede hegemoni på baggrund af deres brug af universelle krav samt

udvidelsen af ækvivalenskæderne, som muliggjorde en bredere tilslutning gennem udvidelsen af repræsentativitet. Derimod iagttog specialet at Fortalerne også skabte mere partikulære identiteter, som ikke kæmpede for samme endemål, hvorfor tilslutningen i højere grad kunne segmenteres. Ligeledes forholdt Fortalerne sig også oftere til Modstandernes artikulationer, som de søgte at omstrukturere gennem reartikulationsforsøg, som anslog hvilken mening der blev iagttaget som dominerende i diskursen på det givne tidspunkt. Derfor kan Modstanderne anses som det hegemoniske projekt der dominerende mediebilledet, hvor de formåede at skabe en relativ fiksering af strukturen i diskursen om retsforbeholdet.

Selvom disse erkendelser er forårsaget af måden hvorpå vi analysestrategisk har struktureret vores iagttagelser, har iagttagelsen af Modstanderne som dominerende vist sig at være en tendens i Danmarks historik samt danske demokratitradition (Baron & Herslund 2012; EU-Oplysningen B; Sørensen 2017). Dette vækker imidlertid en nysgerrighed omkring tilblivelsen af disse dominerende meningskonstruktioner og rationaler, som iagttages at præge danskernes forhold til EU. Som redegjort for indledningsvist, har Danmark historisk haft et distanceret forhold til EU, hvilket blandt andet kan understreges med valgresultaterne fra de tre foregående EU-afstemninger. For at øge forståelsen af Danmarks afholdende forhold til EU, finder vi det interessant yderligere at undersøge Danmarks historiske forudsætninger og deltagelse i det europæiske samarbejde. Dette kunne udfoldes med Foucaults genealogiske analysestrategi med henblik på at undersøge tilblivelsen af de nutidige diskursive formationer samt de bagvedliggende magtstrategier og logikker, som rationaliserede den iagttagede skepsis eller modstand til EU. Danmarks demokratitradition er som bekendt et flertalsdemokrati, hvor suveræniteten af Folketinget er blevet fastslået med udtalelsen: *“Ingen over og ingen ved siden af Folketinget”* (Friisberg 2007; Bendix 2004), som bruges til at beskrive den danske parlamentariske praksis og politiske kultur. Denne udtalelse kan antages at have opnået dogmatisk status, hvilket åbner op for en undren omkring hvorvidt den danske demokratitradition og politiske kultur har materialiseret sig i danskernes afholdende forhold til EU, som ligeledes har været med til at selvfølgeliggøre de nutidige diskursive formationer, som har været iagttagelige i nyhedsbilledet.

I specialets anden analysedel blev Michel Foucaults Governmentality-begreb inddraget for at åbne op for en undersøgelse af, hvorledes Modstanderne formåede at praktisere moderne

styring gennem de dominerende meningskonstruktioner. Gennem disse søgte Modstanderne at omforme de diskursive formationer, hvilke kunne få en selvregulerende effekt for de iagttagende subjekter.

Modstandernes kommunikationsstrategier kunne iagttages gennem fire forskellige dimensioner, der blev behandlet og udfoldet gennem de dominerende meningskonstruktioner på differentierede vis. Måden hvorpå meningskonstruktionerne blev udfoldet, eksemplificerer eksekveringen af moderne styring. Det skyldes at udfoldelsen og fremhævelsen af de dominerende meningskonstruktioner kunne have etableret særlige sandheder, som ligeledes affødte en ny erkendelse samt forståelsesramme for subjekterne, hvorudfra disses selvstyring kunne have taget form.

I visualiseringen af synlighedsfelter blev Grundloven blandt andet fremhævet for at belyse de juridiske stridigheder i debatten om tilvalgsordningen samt synliggørelsen af EU's autoritære magt over Danmark. Modstanderne belyste samtidigt en mistillid til etablisementet samt de forvirrede og usikre aspekter i forbindelse med tilvalgsordningen, hvor især den frekvente fremhævelse af denne forvirring kan antages at have haft en forstærkende effekt. Hertil lagde Modstanderne vægt på de fremtidige konsekvenser samt de tekniske detaljer, som kunne distancere folkeafstemningen yderligere fra vælgerne. Endvidere belyste Modstanderne problematikker såsom flygtningekrisen og indvandring, som skulle begrænses af Danmark og ikke nødvendigvis gennem EU-samarbejdet. Hertil belyste Modstanderne Europol som en magtfuld organisation udenfor demokratisk kontrol, samt at et eventuelt samarbejde også kunne forekomme gennem en efterfølgende parallelaftale. Disse visualiseringer kunne have påvirket de iagttagende subjekter til at få blik for bestemte problematikker.

Styringens tekniske aspekt fremviste hvordan Modstandernes styring udformede sig mere konkret gennem brugen af forskellige nyhedstyper som redskab. De tekniske værktøjer rettede sig især mod gentagelser af særlige meninger og problematikker, samt udvidelser af disse, hvortil også 'skræmmekampagner' skulle skabe negative associationer og holde de iagttagende subjekter fra at afvige fra deres styring. Disse tekniske værktøjer fremviser blot nogle af de taktikker som Modstanderne tog i brug.

De tre fremanalyserede rationaler kortlagde nogle af de centrale systemer, der alle indeholder binære koblinger mellem det positive og det negative, som Modstanderne inddrog i deres meningskonstruktioner. Modstandernes argumenter blev både rationaliseret gennem loven, disciplinen og sikkerheden, som fik betydning for selve argumenternes legitimitet. Da Modstanderne formåede at inddrage flere supplerende og overlappende rationaler, kan dette have medvirket til en øget tilknytning blandt subjekter. Samtidigt iagttages disse tre rationaler ikke som de eneste, men rettere som de mest centrale.

Deans styringsanalytik og gennemgangen af empirien affødte samtidigt en anden erkendelsesinteresse, nemlig hvorvidt velfærdsstaten og den socialdemokratiske logik kom i spil ud fra den binære kobling mellem solidaritet og kapitalisme. Dette kunne ligeledes være interessant i undersøgelsen af om velfærdsrationalet var særligt styrende for den danske meningsdannelse, og hvorvidt dette supplerer den danske demokratitraditions logikker. Hertil ville det samtidigt være interessant at undersøge hvilke særlige rationaler og selvfølgeligheder der materialiserer sig i andre EU-stater, som har andre institutionelle strukturer og politiske kulturer. Modsat Danmark, er Tyskland eksempelvis kendt for det konstitutionelle demokrati, hvor den øverste suveræne myndighed er folket (Baron & Herslund 2012). Forskellige demokratitraditioner og politiske kulturer kan derfor hævdes at mødes i EU-samarbejdet, hvilket kan medvirke til grundlæggende forskelle i meningsdannelserne. En komparativ analyse af hvordan diskursen struktureres i lyset af henholdsvis Danmarks og Tysklands demokratitraditioner, kunne bidrage til en dybere forståelse for præmisserne omkring landenes deltagelse i EU-samarbejdet og den relative diskursive fiksering som følge.

Som fremvist i specialet, formåede Modstanderne i forbindelse med deres styring samtidigt at forme subjektformer, hvor bestemte egenskaber og adfærd blev fremelsket, i deres forsøg på at forme subjekterne til at agere efter kommunikationsstrategiernes indhold. Den primære tendens heri var, at Modstanderne karakteriserede den danske befolkning som opponenter til EU og det danske etablissement, som kunne få en betydning for de iagttagende subjekters selvforståelse såvel selvregulering.

Det kan dermed hævdes, at modstanderne formåede at praktisere moderne styring gennem deres dominerende meningskonstruktioner som blev fremstillet på differentierede vis gennem deres kommunikationsstrategier. Måden hvorpå denne udfoldelse tog form, kunne influere subjekternes erkendelser og meningsfuldhed, hvorudfra deres adfærd ligeledes kunne struktureres.

Ambitionen med specialet har ligeledes været at undersøge, hvorvidt praktiseringen af den moderne styring gennem de dominerende meningskonstruktioner, fik indvirkning på individers selvregulering. Med udgangspunkt i Governmentality-analysens analytiske erkendelser, blev det undersøgt hvorledes udvalgte subjekter forholdt sig til de dominerende meningskonstruktioner i mediebilledet, samt den styring der var indlejret deri. En analyse af subjekternes iagttagelser fremviste, at disse i høj grad knyttede an til Modstandernes meningskonstruktioner. Dette kom særligt til udtryk gennem subjekternes anvendelse af Modstandernes egne anvendte termer, hvorfor disse kan hævdes at udgøre de diskursive ressourcer, der bliver stillet til rådighed qua deres opnåede hegemoni omkring diskursen om retsforbeholdet. Subjekternes identitetsregulering såvel formning af deres egen subjektivitet viste ligeledes at blive struktureret ud fra subjekternes tilknytning til de dominerende meningskonstruktioner. Derfor kan det hævdes, at Modstandernes kommunikationsstrategier i høj grad har påvirket subjekterne, hvilket netop blev understreget af subjekternes tilknytning til meningskonstruktionerne. Dermed var de dominerende meningskonstruktioner med til at forme de diskursive rammer for hvordan man meningsfuldt kan udtrykke sig.

Afslutningsvis kan det opsummeres, at Modstanderne formåede at skabe en relativ fiksering af diskursen om retsforbeholdet i 2015, hvorigennem moderne styring blev praktiseret. Dette kan eksemplificeres med måden hvorpå iagttagede subjekter implementerede de dominerende meningsdannelser som deres egne diskursive ressourcer, hvilket ligeledes statuerer hvordan moderne styringsforsøg kom i spil.

Litteraturliste

Bøger og akademiske artikler

- Agamben, G. (2009). *What is an Apparatus? And other essays*. Stanford, California, Stanford University Press.
- Allum, F. & Boer, M. D. (2013). United We Stand? Conceptual Diversity in the EU Strategy Against Organized Crime. *Journal of European Integration*, vol. 35(2), s.135-150.
- Alvesson, M. & Wilmott, H. (2002). Identity regulation as organizational control: Producing the appropriate individual. *Journal of Management Studies*, vol. 39(5), s. 619-644.
- Andersen, N. Å. (1999). Ernesto Laclaus diskursteori, I: N.Å. Andersen: *Diskursive analysestrategier*. København: Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Brügger, N., & Vigsø, O. (2002). *Strukturalisme*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Dean, M. (2006). *Governmentality - Magt og styring i det moderne samfund*. Frederiksberg: Forlaget Sociologi (c/o) Forlaget Samfundslitteratur.
- Dean, M. (2010). *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. (2. udg.). London, Sage.
- Du Plessis, E. M. (2014). Whistleblower-ordningens magtteknologiske potentialer: Heterogene styringsimperativer i en ny magtteknik. *Nordiske Organisasjonsstudier*, 16(2), s. 53-79.
- Esmark, A., Laustsen C.B. & Andersen N. Å. (red.). (2005). *Poststrukturalistiske analysestrategier – en introduktion*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Foucault, M. (1978). *Security, Territory, Population. Lectures at the College De France, 1977-78*. UK: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. (1982). The Subject and Power. *Critical Inquiry*, vol. 8(4), s. 777-795.
- Friisberg, C. (2007). *Ingen over og ingen ved siden af Folketinget: Partiernes kamp for forfatningen 1848-1920*. Vestjysk Kulturforlag.

- Hadfield, A. & Zwitter, A. (2015). Analyzing the EU Refugee Crisis: Humanity, Heritage and Responsibility to Protect. *Politics and Governance*, vol.3(2), s. 129-134.
- Hansen, A. D. (2005). Diskursteori - postmarxistisk hegemonianalyse hos Laclau, I: A. Esmark, C.B. Laustsen & Andersen. N.A. (red.), *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Hansen, A. D. (2009). Diskursteori i et videnskabsteoretisk perspektiv, I: Fuglsang, L. & Olsen, P. B. (red.). *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne - på tværs af fagkulturer og paradigmer*, (2. udg.). Roskilde Universitetsforlag.
- Hansen, A. D. (2012). Diskurs og Videnskabsteori, I: Juul, S. & Pedersen K.B. (red.), *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori: En Indføring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, A. D. (2017). Analytiske aspekter i Laclau og Mouffes diskursteori; I Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2017). *Kvalitativ Analyse: Syv traditioner*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, A. D. & Sehested, K. (2003). *Konstruktive bidrag. Om teori og metode i konstruktivistisk videnskab*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Heede, D. (2004). *Det tomme menneske: Introduktion til Michel Foucault* (2. udg.). København: Museum Tusculanums Forlag.
- Hjarvard, S. (2016). Medialiseringen af politik og samfund. I: Olesen T. (red.). *Medier, politik og samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Holmer-Nadesan, M. (1996). Organizational Identity and Space of Action. *Organization Studies*, vol. 17(1), s. 49-81.
- Howarth, D. (2005). *Diskurs - en introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Husted, E. & A. D. Hansen. (2017). The Alternative to Occupy: Radical politics between protest and parliament. *Communication*, vol. 15(2), s. 459-476.
- Justesen, L. & Mik-Meyer, N. (2012). *Kvalitative metoder i organisations- og ledelsesstudier*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag.
- Kitus, A. (2008). Europeanization, democratic deficit and the constitutional debate in Estonia. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, Vol. 21(2), s. 111-129.

- Kristensen, C. & Hussain, M. (2016). *Metoder i samfundsvidenskaberne*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and the Socialist Strategy*. London: Verso Books.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and the Socialist Strategy* (2. udg.). London: Verso Books.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2002). *Det Radikale Demokrati - diskursteoriens politiske perspektiv*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Laclau, E. (2014). *The Rhetorical Foundations of Society*. London: Verso Books.
- Moravcsik, A. (2002). Reassessing Legitimacy in the European Union. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, vol. 40(4), s. 603-624.
- Olesen, T. (red.). (2016). *Medier, politik og samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Pedersen, T. R. (2016). Valgkampe og medier. I: Olesen T. *Medier, politik og samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Raffnsøe, S, Gudmand-Høyer, M. & Thaning, M. S. (2014). Foucault's dispositive: The perspicacity of dispositive analytics in organizational research; *Organization*, vol. 23(2), s. 272-298.
- Reff, A. & Sehested, K. (2003). Socialkonstruktivistiske analyser - fra varedeklaration til analyserefleksion. I: Hansen A. D. & Sehested K. (red.). *Konstruktive bidrag - om teori og metode i konstruktivistisk videnskab*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Richter, J. (2011). Magt og Afmagt i Individets Liv. *Psyke og Logos*, vol. 32(2), s. 418-431.
- Staunæs, D. & Søndergaard, D. (2005). Interview i en tangotid. I: M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv: Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Stormhøj, C. (2004). Feministisk teori. I: Fuglsang L. & Olsen P. B., *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne: På tværs af fagkulturer og paradigmer* (2 udg.). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

- Taggart, P. & Szczerbiak, A. (2018). Putting Brexit into perspective: the effect of the eurozone and migration crises and Brexit on Euroscepticism in European states. *Journal of European Public Policy*, vol. 25(8), s. 1194-1214
- Van Bommel, K. & Spicer A. (2011). Hail the Snail: Hegemonic Struggles in the Slow Food Movement. *Organizational Studies*, vol. 32(12), s. 1717-1744.
- Villadsen, K. (2013a). Michel Foucault. I: Andersen H. & L.B. Kasparsen (red.), *Klassisk og Moderne Samfundsteori*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Villadsen, K. (2013b). Foucaults teknologier: det nye 'jernbur' eller virtuelle organisationsdiagrammer?, *Nordiske Organisasjonsstudier*, vol. 15(2): 55-77.
- Villadsen, K. (2002). Michel Foucault og kritiske perspektiver på liberalismen: Governmentality eller genealogi som analysestrategi. *Dansk sociologi*, vol. 13(3), s. 77-97.
- Westen, D. (2008). *The Political Brain: The role of emotion in deciding the fate of the nation*. New York: Public Affairs.
- Zahle, H. (1999). *Danmarks Riges Grundlov - med kommentarer*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Internet artikler

- Altinget (A). (2015). *Her er det nye Folketing*. Lokaliseret den 18. marts 2018 på: <https://www.altinget.dk/artikel/141115-her-er-det-nye-folketing>
- Altinget (B). (2015). *Afstemning om retsforbehold er sort snak for vælgerne*. Lokaliseret den 18. marts 2018 på: <https://www.altinget.dk/artikel/afstemning-om-retsforbehold-er-sort-snak-for-vaelgerne>
- Baron, I. & Herslund, M. (2012). *Danmark og EU - kultursammenstød eller bare besværligt?*, Magasinet Europa, Lokaliseret den 13. september 2018 på: <http://magasineteuropa.dk/danmark-og-eu-kultursammenstod-eller-bare-besvaerligt/>
- Bendix, J. (2004). *En tur rundt om Viggo Hørup*. Politiken. Lokaliseret den 4. september 2018 på: <https://politiken.dk/debat/kroniken/art5687984/En-tur-rundt-om-Viggo-H%C3%B8rup>

- Børsen. (2014). *EU-skeptiske partier får et jordskredsvalg i Europa*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: https://borsen.dk/nyheder/artikel/1/283694/eu-skeptiske_partier_faar_et_jordskredsvalg_i_europa.html
- Elkjær, B. & Frich, K. B. (2016). *GRAFIK Europa er blevet mere EU-skeptisk*. DR. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <https://www.dr.dk/nyheder/udland/brexit/grafik-europa-er-blevet-mere-eu-skeptisk>
- EU-oplysningen A. (u.å.). *Hvordan startede EU?*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <https://www.eu.dk/da/spoergsmaal-og-svar-folder/hvordan-startede-eu>
- EU-Oplysningen B. (2017). *Hvor mange folkeafstemninger om EU har der været i Danmark?*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <http://www.eu.dk/da/spoergsmaal-og-svar-folder/hvor-mange-folkeafstemninger-om-eu-har-der-vaeret-i-danmark>
- EU-Oplysningen C. (u.å.). *Hvorfor skal vi have en folkeafstemning?*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <https://retsforbehold.eu.dk/da/folkeafstemning>
- EU-Oplysningen D. (u.å.). *Partier og bevægelser*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <http://retsforbehold.eu.dk/da/jaellernej/partier>
- EU-Oplysningen E. (2015). *Folkeafstemning: Nej*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <http://retsforbehold.eu.dk/da/nyheder/2015/resultat>
- EU-oplysningen F. (u.å.). *Hvad handler Lissabontraktaten om?*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <http://www.eu.dk/da/spoergsmaal-og-svar-folder/hvad-handler-lissabontraktaten-om>
- EU-oplysningen G. (u.å.). *Hvilke konsekvenser har Lissabontraktaten for de danske forbehold?*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <http://www.eu.dk/da/spoergsmaal-og-svar-folder/hvilke-konsekvenser-har-lissabontraktaten-for-de-danske-forbehold>
- EU-oplysningen H. (u.å.). *Hvad er EU's tre søjler?*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <http://www.eu.dk/da/spoergsmaal-og-svar-folder/hvad-er-eus-tre-soejler>
- EU-oplysningen I. (u.å.). *Hvad er forskellen på mellemstatsligt og overstatsligt samarbejde?*. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <http://www.eu.dk/da/spoergsmaal-og-svar-folder/hvad-er-forskellen-paa-mellemstatsligt-og-overstatsligt-samarbejde>

- EU-oplysningen J. (u.å.). *Aftale om tilvalg af retsakter på området for retlige og indre anliggender*. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
<https://retsforbehold.eu.dk/da/folkeafstemning/aftalen/aftaleomtilvalg>
- EU-Oplysningen K. (u.å.). *Aftale om Danmark i Europol*. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
<https://retsforbehold.eu.dk/da/folkeafstemning/aftalen/danmarkieupol>
- EU-Oplysningen L. (u.å.). *De danske EU-forbehold*. Lokaliseret den 25. august 2018 på: <https://www.eu.dk/da/danmark-i-eu/de-danske-forbehold>
- EUR-Lex. (2017). *Rom-traktaten (EØF)*. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/?uri=legisum%3Axy0023>
- Europa-Kommissionen. (2014). *Standard Eurobarometer (82) Meningsmåling i EU*. København: Europa-Kommissionens Repræsentation i Danmark. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb82/eb82_dk_dk_nat.pdf
- Europa-Kommissionen. (2015). *Standard Eurobarometer (84) Meningsmåling i EU*. København: Europa-Kommissionens Repræsentation i Danmark. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
<http://ec.europa.eu/COMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2098>
- Jørgenssen, S. A. (2015). *Ja-siden optrapper kampagne om retsforbeholdet med ny hjemmeside*. Jyllands-Posten. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
<https://jyllands-posten.dk/politik/ECE8205494/jasiden-optrapper-kampagne-om-retsforbeholdet-med-ny-hjemmeside/>
- Lauritzen, T. (2016). *Det er langt fra kun briterne, der er blevet trætte af EU*. Politiken. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
https://politiken.dk/udland/int_europa/art5625120/Det-er-langt-fra-kun-briterne-der-er-blevet-tr%C3%A6tte-af-EU
- N.A. Berlingske. (2017). *Dansk EU-skepsis lever videre 25 år efter chokafstemning*. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
<https://www.b.dk/politiko/dansk-eu-skepsis-lever-videre-25-aar-efter-chokafstemning>

- Nissen, M. (2015). *Overblik: Retsforbeholdet - hvad er det egentligt vi skal stemme om*. DR. Lokaliseret den 18. marts 2018 på:
<https://www.dr.dk/nyheder/politik/eu15/overblik-retsforbeholdet-hvad-er-det-egentlig-vi-skal-stemme-om>
- Redder, H. (2015). *Overblik: hvad er det egentligt vi skal stemme om?*. TV2. Lokaliseret den 18. marts 2018 på:
<http://nyheder.tv2.dk/2015-03-17-overblik-hvad-er-det-egentlig-vi-skal-stemme-om>
- Skolernes Databaseservice (a). (u.å.). *Brugermanual til Søgning*. København: Undervisningsministeriet - styrelsen for IT og læring. Lokaliseret den 25. juni 2018 på: <https://skoda.emu.dk/vejledninger/manualinfomedia.pdf>
- Skolernes Databaseservice (b). (u.å.) *Infomedia*. København: Undervisningsministeriet - styrelsen for IT og læring. Lokaliseret den 2. september 2018 på: <http://skoda.emu.dk/infomedia.html>
- Svensson, P. (2015). *Hvad handler folkeafstemningen om retsforbeholdet egentligt om?*. Information. Lokaliseret den 18. marts 2018 på:
<https://www.information.dk/debat/2015/11/handler-folkeafstemningen-retsforbeholdet-egentlig>
- Sørensen, C. (2017). *Suveræne Danmark. Danskernes fortællinger om EU og suverænitet*. København: Tænk tanken Europa. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
http://thinkeuropa.dk/pdf/Rapport_Suveraene_Danmark_final.pdf
- TNS Gallup (2016). *Læsertal fra Index Danmark/Gallup 2015 2. halvår*. Lokaliseret den 13. marts 2018 på: <http://www.tns-gallup.dk/da/node/274/>
<http://www.tns-gallup.dk/sites/default/files/2018-01/Index%20Danmark%20Gallup%20L%C3%A6sertal%20H%202015.pdf>
- Tænk tanken Europa. (2015). *Danmark i Europol*. Tænk tanken Europa. Lokaliseret den 3. september 2018 på: <http://thinkeuropa.dk/politik/danmark-i-europol>
- Quass, L. (2014). *EU-skeptikere er stormet frem i Europa. Berlingske*. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
<https://www.b.dk/globalt/eu-skeptikere-er-stormet-frem-i-europa>

Empiri

- Abrahamsen, S. & Stræde, M. K. (2015, 3. december). *EU-afstemningen blotlægger stor afstand mellem eliten og befolkningen*. Information. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://www.information.dk/indland/2015/12/eu-afstemningen-blotlaegger-stor-afstand-mellem-eliten-befolkningen>
- Allarp, A. S. (2015, 24. november). *RETSFORBEHOLD: Hvis alle var som os, ville EU være kollapse for længst*. Politiken. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e55442ec>
- Andersen, S., O. (2015, 3. december). *Et nyreslag til eliten*. B.T. Lokaliseret den 2. september 2018 på:
<http://blogs.bt.dk/olavskaaningandersen/2015/12/03/et-nyreslag-til-eliten/>
- Björk, M., De Masi, F. (2015, den 26 november). *Debat: Samarbejdet fortsætter, uanset hvad I stemmer*. Politiken. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e555440c>
- Boel, E. (2015, 11. november). *Derfor stemmer jeg blankt d. 3. december*. Politiken. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://politiken.dk/debat/art5598472/Derfor-stemmer-jeg-blankt-3.-december>
- Bonde, J. (2015, 25. november). *KOMMENTAR EU: Mange myter før folkeafstemningen*. Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://www.b.dk/kommentarer/mange-myter-foer-folkeafstemningen>
- Bosse, S. (2015, 2. december). *KOMMENTAR EU: Inde i lejligheden bestemmer vi selv, men på fællesarealerne*. Berlingske, Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://www.b.dk/kommentarer/inde-i-lejligheden-bestemmer-vi-selv-men-paa-faelles-arealerne>
- Broch, L. K. (2015, 23. november). *Jasidens vigtigste argument smuldrer*. Politiken. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e553d900>

- Brøndum, C. & Winther, B. (2015, 28. november). *Den unge globale generation stemmer nej*. Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://www.b.dk/politiko/den-unge-globale-generation-stemmer-nej>
- Bærendtsen, M. (2015, 28. november). *Bevar retsforbehold*. Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e5562508>
- Crone, M. (2015, 12. november). *Nej-spydspidser advarer mod egen plan*. Berlingske Politiko. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e54fb56d>
- Crone, M. & Sørensen, K. K. (2015, 10. november). *Topjurist: Nej-sidens EU-alternativ er åbenlyst ulovligt*. Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e54eb6f1>
- Dandanell, N. & Bech T. H. (2015, 15. november). *Tør vi stole på et ja?*. Jyllands-Posten. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e550a3ef>
- Dragsted, P. (2015, 3. december). *Jeg forstår tvivlen, men stemmer nej*, Politiken. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e55812d1>
- Ersbøll, N. & Christensen J. (2015. 3. december). *RETSFORBEHOLD: Vil vi være solidariske?*. Politiken. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e55812da>
- Frederiksen, M., Risgaard, L., Christensen, P. & Jensen, C. (2015, 3. december). *RETSFORBEHOLD: Ja til redskaber mod social dumping*, Politiken. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e55812db>
- Gamillscheg, J. (2015, 25. november). Debat: *En blank stemme er en protest*. Politiken. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e554c5c0>

- Grønkjær, L. & Stræde, M. K. (2015, 25. november). *Nej-sigere har mindre tillid til politikerne*. Lokaliseret på infomedia d. 2. september 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e554cdab>
- Jensen, J. (2015, 30. november). *Europa lever i skelsættende tider*. Kristeligt Dagblad. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e556acb0>
- Jenvall, J. (2015, 24. november). *Derfor - ja!*. Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e554311a>
- Johansson, P. (2015, 28. november). *Bagholdsangreb på grundloven*. Information. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://www.information.dk/debat/2015/11/laeserbreve-1>
- Jørgensen, J. S. & Kern-Jespersen, R. (2015, 28. november). *Portrættet af en SKRÆÆÆMMMMEEEEEE-KAMPAAAGNNEEEEE*, Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://www.b.dk/politiko/portraettet-af-en-skraeaeaemmmmeeee-kampaaagnneeee>
- Kongstad, J. (2015, 3. december). *Det stemmer vi om*. Jyllands-Posten. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e55812b8>
- Kristeligt Dagblad. (2015, 25. november). *Løkke advarer mod at gamble med tryghed*. Kristeligt Dagblad Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e554c0ec>
- Nielsen, B. H. (2015, 25. november). *Et nej sikrer fremtidig suverænitet*. Jyllands-Posten. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://jyllands-posten.dk/debat/breve/ECE8241144/Et-nej-sikrer-fremtidig-suverænitet/>
- Nielsen, B. & Bendtsen, R. (2015, 27. november). *DI-direktør langer hårdt ud efter nej-siden*. Jyllands-Posten. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://jyllands-posten.dk/protected/premium/erhverv/ECE8249023/didirektoer-langer-haardt-ud-efter-nejsiden>

- Nordqvist, R. & Lindholm, J. K. (2015, 2. december). *Hvilket land ønsker vi at være?*. Politiken. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e557a022>
- Nørregaard, S. (2015, 22. november). *Bevar det bestående*. Jyllands-Posten. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e5539e47>
- Olsen, O. (2015, 9. november). *Skræm mig ikke*. Jyllands-Posten, Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://jyllands-posten.dk/debat/breve/ECE8194302/skraem-mig-ikke/>
- Ostrynski, N. (2015, 2. december). *Røster fra en pølsevogn: "Det bliver usikkerheden, der afgør det"*. Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://www.b.dk/nationalt/roester-fra-en-poelsevogn-det-bliver-usikkerheden-der-afgør-det>
- Palle, H. (2015, 26 november). *POLITISK DEBAT I TV: Forvirring på et højere plan*. Politiken. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e5554512>
- Pind, S. (2015, 13. november). *RETSFORBEHOLD: Messerschmidt bruger løst krudt*. Politiken. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e54fd608>
- Pedersen, E. J. M. (2015, 25. november). *Ja til samarbejde*. Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e554ba42>
- Rasmussen, L. L., Frederiksen, M., Østergaard, M. & Dyhr, P. O. (2015, 2. december). *Sammen for Danmark*. Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e5578d0e>
- Rehling, D. (2015, 21. november). *'Rent retligt er Folketinget bundet til folkeafstemning om asyl'*. Information. Lokaliseret den 29. august 2018 på:

<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e5535e88>

- Schoubye, N. (2015, 16. november). *En demokratisk nødbremse*. Jyllands-Posten. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e550d792>
- Svensson, P. (2015, 19. november). *KRONIK: Hvad handler folkeafstemningen om retsforbeholdet egentligt om?*. Information. Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://www.information.dk/debat/2015/11/handler-folkeafstemningen-retsforbeholdet-egentlig>
- Søndergaard, P. & Johansen, J. G. (2015, 30. november). *LA: Erhvervslivet får gavn af EU-ja, men....* Børsen. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e556ab5f>
- Thulesen Dahl, K. (2015, 14. november). *Thuelsen Dahl: stem nej, så vi kan sikre vores nationale ret til selv at tage hånd om asyl- og retspolitik*. Kristeligt Dagblad. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://www.kristeligt-dagblad.dk/debat/stem-nej-saa-vi-kan-sikre-vores-nationale-ret-til-selv-tage-haand-om-asyl-og-retspolitik>
- Tørnæs, U. (2015, 26. november). *Europol øger trygheden i hverdagen*. Politiken. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e5554413>
- Ussing, J. (2015a, 3. december). *Ser dansk EU-debat som egoistisk*. Berlingske, Lokaliseret den 28. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e5580c01>
- Ussing, J. (2015b, 2. december). *Folkeafstemningen ramler ind i kritisk tidspunkt for EUs retspolitik*. Berlingske. Lokaliseret den 29. august 2018 på:
<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e558786f>
- Weekendavisen. (2015, 27. november). *På vej mod et nej*. Lokaliseret den 29. august 2018 på:

<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e555a8d9>

- Westermann, M. (2015, 23. november). *EU's cybercrime-direktiv er allerede indarbejdet i dansk lovgivning*. Jyllands-Posten. Lokaliseret den 2. september 2018 på:

<https://apps-infomedia-dk.esc-web.lib.cbs.dk:8443/mediarkiv/link?articles=e553d968>

- Wilhjelmsen, P. (2015, 1. december). *RETSFORBEHOLD: Hvornår begynder politikerne at respektere vælgeres afgørelser?*. Politiken. Lokaliseret den 29. august 2018 på:

<https://politiken.dk/debat/art5601483/Hvornår-begynder-politikerne-at-respektere-vælgeres-afgørelser>

Bilag

Bilag A: Infomedia-analyse

Artiklens udgiver samt antal artikler fra udgiver:	Politi- ken (13)	Jyllands- Posten (8)	Berling- ske (14)	Kristeligt Dagblad (5)	BT (1)	Ekstra- Bladet (1)	Børs- en (2)	Weekend avisen (1)	Informa- tion (5)	Artikler i alt - 50
Retsforbeholdet = diskursen (DK i EU)										
Nodalpunkter										Optælling i alt:
<i>Suverænitæt (+ andre betegnelser såsom magt, etc.)</i>	10	6	39	22			1		16	95
<i>Asyl og integration (udlændingepolitik, flygtningekrise mf.)</i>	22	19	17	20			1		7	86
Solidaritet	11									11
<i>Usikkerhed (forvirring/når ting bliver fremstillet som uforståeligt)</i>	5	8	37	8		1			7	66
<i>Europol</i>	39	4	59	17		2			4	125
Kriminalitet (terror, misbrug, ulovligheder)	24		7	2					1	34
Skepsis			2		1				7	10
Social Dumping	4									4
A la carte (tag selv bord, og lign.)			4							4
<i>Mistillid (Troværdighed, kløft ml. borgere og elite)</i>	4		5	1	6	1			24	41
Klima (klimakrisen, og lign. klimaproblemer)	1	25								26
Tvivl								2		2

Bilag B: Interviewguide

Guidelines:

Hvert spørgsmål vil vare ca. 2-4 min, hvor alle skal have lov til at ytre sig. Spørgsmålene må gerne blive besvaret kort af hver deltager før en kort gruppediskussion finder sted. Vi stopper herefter diskussionen, når vi synes at der er blevet diskuteret i passende omfang.

Introduktion:

Vi har lavet en undersøgelse af hvilke meningsdannelser som blev skabt eller fremgik i medie billedet under valgkampen op til folkeafstemningen om retsforbeholdet. derefter har vi undersøgt hvordan disse meningsdannelser kan være med til at påvirke jeres adfærd.

Danmark har haft en del folkeafstemninger omkring EU-relaterede spørgsmål. Senest var i 2015, hvor i skulle stemme om Danmark skulle omdanne sit retsforbehold til en tilvalgsordning, og samtidigt stemme ja eller nej til en pakke af retsakter som bl.a. indeholdte et tættere samarbejde med det europæiske politisamarbejde, Europol.

I valgkampen var der særligt fem emner som blev særligt fremhævet i medierne (med henblik på at besvare hvorvidt der er tale om hegemoni - selvfølgeliggjort)

Del 1 - Spørgsmål der henvender sig til Laclau-delen omkring meningsdannelsen, og hvilken mening som subjekterne har/fik, samt hvilke subjektpositioner de tilskriver sig selv:

Det første er spørgsmålet om suverænitetsafgivelse. Der blev debatteret om hvorvidt vi bør afgive bestemmelser til EU for samarbejdets skyld.

- Hvordan forstår i suverænitetsafgivelse overfor suverænitetsbevarelse – hvilken betydning får det for Danmark når vi vælger at overgive suverænitet og når vi vælger at bevare suverænitet?
- Hvordan synes i man bør forholde sig i forhold til dette?

Det næste var usikkerhed omkring folkeafstemningens indhold. Der var nogle der mente at der var en del usikkerhed omkring, hvad folkeafstemningen samt de politiske forslag gik ud på samt hvilke konsekvenser de ville få for fremtiden // andre mente at der blev skabt

unødvendig forvirring af folkeafstemningens indhold, hvorfor nogle betegnede denne forvirring som 'støj'.

- Hvordan mener i at danskerne oplever EU-relaterede folkeafstemninger?
- Hvad kan lede til usikkerhed og hvad kan være med til at skabe forvirring i disse valgkampe?

Mistillid var også på dagsordenen. I sammenhæng med folkeafstemningen blev der debatteret om hvorvidt man kunne stole på politikernes løfter samt om vores mulige aftaler ville ændres af EU over tid.

- Hvordan kan man karakterisere danskernes tillid til de danske politikere ift. EU-relaterede folkeafstemninger?
 - Hvordan kan en mistillid til dem siges at komme til udtryk?
- Hvordan kan man karakterisere danskernes tillid til EU og EU-politikere?
 - (Hvordan kan en mistillid til dem siges at komme til udtryk?)

Asyl og integration: Denne debat gik ud på om hvordan man bedst løser de grænseoverskridende problematikker, såsom kriminalitet og flygtningekrisen. Nogle mente at vi kunne gøre det bedre på egen hånd eller om man burde samarbejde med EU for at løse dem.

- Hvordan oplevede i denne debat?
- Hvordan kan asyl- og integration problematikkerne bedst løses? (Bedst selv eller bedst i fællesskab)

Europol: Europol er navnet på det europæiske politi-samarbejde, som var en af lovforslagets punkter. Der blev her debatteret om hvordan man bedst kunne løse problematikker som (grænseoverskridende) kriminalitet og indvandring.

- Hvad er fordelene og ulemperne ved at samarbejde på det politimæssige område omkring dette? (man klarer sig selv inden for egne grænser med evt. grænsekontrol og udvisninger eller man samarbejder for at forekomme og bekæmpe - reaktiv vs. proaktiv)

Del 2 - Spørgsmål der skal få subjekterne til at forholde sig til de rationaler der kommer i spil i kommunikationen:

Danmarks samarbejde med EU bygger på forskellige rationaler. Der er mange grunde til at vi samarbejder med andre lande:

- Hvilke kan i komme i tanke om eller synes i er de vigtigste? (dårligt spg)

Loven som rationale: En af grundene for samarbejdet med EU, er det lovmæssige perspektiv.

- hvordan bør det forhold være rent juridisk - sådan når vi snakker dansk lov overfor EU lov?
- Man har tit set at nye lovforslag ikke går helt i spænd med eksisterende love. Hvordan ser i dette forhold - hvordan bør man anse disse nye lovforslag? Er det fint at sige ja til de nye lovforslag selvom de går imod eksisterende lov, Eller er det vigtigt at bibeholde en rigid lovgivning som ikke krydser hinanden?

Sikkerhed som rationale: En anden grund for samarbejdet er det sikkerhedsmæssige perspektiv.

- Hvordan kan man karakteriserer sikkerhed i internationalt samarbejde?
(Fx åbne vs. lukkede grænser, politisamarbejde, retsvæsen etc. - hvordan sikrer man bedst sikkerhed?)
- I overvejelserne omkring sikkerhed: Hvorvidt mener i at danskerne tager højde for andre medlemslande i deres overvejelser omkring sikkerhed (national vs. fælles sikkerhed)?
- På hvilke områder er EU-samarbejdet vigtigt for Danmark?

Disciplin som rationale: Normalitet vs. afvigelse ift. adfærd - værdier/normer/moral

- Hvordan vil i selv sige at i tager stilling i de forskellige politiske debatter om EU - Lytter i til flertallets (dit partis) holdning eller afviger i tit fra denne?
- Hvordan oplever i at de forskellige partier søger at opnå danskernes opbakning til deres politiske agenda i forhold til EU-relaterede spørgsmål - hvilke parametre bliver der oftest trukket på? (Afhængig af svaret: og hvordan oplever i dem?)

- Hvordan vil I beskrive den rolle EU samarbejdet har for Danmark? (både politisk og sikkerhedsmæssigt) (Fordele og ulemper ved at være en del af EU)

Danskernes forhold til de EU positive overfor de EU negative: (subjektivering)

- Hvordan vil I definere dem som er for EU? (værdier, normer)
- Hvordan vil I definere dem som er imod EU?

- Hvordan kan man karakterisere danskerne (i henhold til EU)?
- Hvad karakteriserer en "EU-skeptiker"?
- Danskerne bliver ofte kaldt for EU-skeptikere: hvordan kan det være?

Bilag C: Transskribering af fokusgruppeinterview 1.

Det første er spørgsmålet om suverænitetsafgivelse: Der blev debatteret om hvorvidt vi bør afgive bestemmelser til EU for samarbejdets skyld. Hvordan forstår i suverænitetsafgivelse overfor suverænitetsbevarelse – hvilken betydning får det for Danmark når vi vælger at overgive suverænitet og når vi vælger at bevare suverænitet?

- Dorte: *“For mig som det lyder, så tænker jeg at man mister medbestemmelse – hvis man afgiver.”*
- Asger: *“Der skal tages flere bestemmelser i EU end i Danmark.”*
- Dorte: *“Og at EU har højere prioriteret i form af den beslutning der bliver taget, eller de kan tage nogen beslutninger som kan overtrumfe dansk lovgivning – sådan forstår jeg det.”*
- Steffen: *“Jeg synes det vigtigt at kigge tilbage i historien hvorfor at tingene er som det er, og det var jo Edinburgh aftalen som Danmark ikke kunne stemme ja til og så blev det til Maastricht med de fire undtagelser. Og dengang var det sikkert fedt med retsforhold, men holdninger kan ændres med tiden, så det vi egentlig stemte om i 2015 var om vi skulle med, og så blev der brugt nogen argumenter som søgning i europol arkiverne og kartotekerne – og det er jo næsten over hovedet på os, fordi det aner vi jo ikke noget om kan man sige.. menøhm.”*

Hvad betyder det for DK når vi ligesom, hvilke konsekvenser får det for DK når vi vælger at bevare suveræniteten i Danmark og omvendt?

- Asger: *“Så betyder det at vi vil beholde vores bestemmelser og ret til at bestemme selv frem for det bestemmes i EU.”*
- Dorte: *“Sådan forstår jeg det også.”*
- Steffen: *“Konsekvensen af det var jo at man ikke kunne få lov til at benytte det internationale samarbejde...”*

Hvordan synes i man bør forholde sig til det her – overgive eller bevare? Hvordan synes i man bør forholde sig i forhold til dette?

- Dorte: *“Jeg synes man skal bevare det i dk, altså suveræniteten skal man bevare nationalt synes jeg. Det tror jeg bare At succesen for de EU forandringer der er, er større hvis folk de stadig føler at stadigvæk har deres egen suverænitet som land og nation. At man ikke føler, at det bliver for fjernt, hvis det er EU.”*
- Asger: *“Ja hvorfor skal EU sidde og bestemme hvad vi skal gøre her?”*
- Neel: *“Jeg synes det er lidt en balancegang. Vi vil gerne være sammen om at vi skal bestemme et eller andet, vi skal være i EU og være fælles om et eller andet, og det næste step er at vi vil også gerne være os selv. Så det er svært at sige..”*
- Steffen: *“Det bider sig selv i hallen, vi kan ikke sige vi kun vil have de gode kirsebær, man bliver nødt til at plukke hele træet.”*
- Asger: *“Englænderne har så taget konsekvenserne af det med deres Brexit, det virker tåbeligt for mig, de har jo bare sagt de vil bare have det hele, og det jo fint, men nu må vi se hvordan det går. Tåbeligt efter min mening.”*
- De andre: *“Mmhmm jaaa.”*
- Dorte: *“Især når man tænker tilbage rent historisk, der har aldrig været så meget fred i europa som der har været de sidste 70 år.”*
- Asger: *“I mit hoved er det mit hovedargument for EU. Som du siger, der har aldrig været så meget fred. For hvis man er sammen, som i EU, så kan man ikke gå i krig med hinanden. Og det er desværre sådan lidt opbrud.”*

Det næste var usikkerhed omkring folkeafstemningens indhold: Der var nogle der mente at der var en del usikkerhed omkring, hvad folkeafstemningen samt de politiske forslag gik ud på samt hvilke konsekvenser de ville få for fremtiden // andre mente at der blev skabt unødvendig forvirring af folkeafstemningens indhold, hvorfor nogle betegnede denne forvirring som ‘støj’.

Hvordan mener i at danskerne oplever EU-relaterede folkeafstemninger? Er det forvirring?

- Neel: *“Jeg synes sidste gang der var lidt forvirring, hvor man sidder og tænker, de danske politikere, det kan godt være de ikke er enige om konsekvensen som sådan, fordi der har man nogen forskellige holdninger til, men man burde være ret enige om*

hvad er det vi stemmer om altså.. og det var det ikke. Så der synes jeg der var noget forvirring. Og ellers så, de andre afstemninger de er sådan lidt langt væk, stemmeprocenten er vel heller ikke lige så høj, selvom det kan have større konsekvenser for os end om det er Løkke eller hvem der bestemmer.”

- Steffen: *“Jeg tror det afspejler stemmeprocenten præcis, hvor stor interesse der er for de spørgsmål. Nu kan jeg ikke huske vælgerdeltagelsen ved sidste EU-valg, men det jo klart, jo mere interesse jo flere kommer der til stemmeurnerne.”*
- Asger: *“Det kan jeg heller ikke præcis, men kobled man ikke forskellige spørgsmål sammen? For mig at se, det vigtigste var det med europol, men så kobled man det sammen med andre ting, og så blev det et nej. Hvis man nu havde spurgt danskerne om, skal vi have politisamarbejde eller ej, jamen selvfølgelig skal vi det.”*
- Dorte: *“Hvorfor kan man ikke have det samarbejde på trods af der er nogen andre ting.”*
- Asger: *“For mig at se, så var det et tåbeligt oplæg.”*
- Steffen: *“Og svært at forklare, så gjorde man kunne få alle med. Hvad er så konsekvensen nu? Nu kan man ikke benytte Interpols arkiver.”*
- Dorte: *“Hvorfor kan man ikke det?”*
- Steffen: *“Fordi vi bliver smidt ud af Interpol hvis vi ikke stemte ja. Men hvad er så konsekvensen, det hører vi jo ikke noget om. Det er ligesom lukkede helt ned.”*
- Dorte: *“Eller var det bare et skræmmebillede, nu kan vi ikke være med..”*

Hvad kan lede til usikkerhed og hvad kan være med til at skabe forvirring i disse valgkampe?
Er det når man ikke bare fokusere?

- Asger: *“Fordi de fleste politikere lukker for meget varm luft ud. Altså de meler deres egen kage og kommer med argumenter som måske er relevante for at fremme det de mener. Jeg ved ikke hvordan jeg skal forklare det.”*
- Steffen: *“Ja det er rigtigt. Det er svært at stille det op så det bliver neutralt. Hvad er konsekvensen af det hvis vi nu siger ja. Hvis vi har et regnestykke kan man bedre se det.. men det godt nok noget svært noget at forholde sig til.”*
- Asger: *“Altså det også fordi det blive meget svært tilgængeligt stof, så de fleste mennesker kobler af.”*

- Dorte: *“De giver op..”*
- Steffen: *“Det for kedeligt, hæhæ.”*
- Neel: *“Det også lidt fordi det kun når der er afstemning at vi hører om EU, ellers så når vi hører om EU hen af vejen, så hører vi om Messerschmidt der laver sjove ting*
- Dorte: *man hører ikke så meget fra EP fx.”*
- Steffen: *“Man hører lidt om Vesterager, fordi hun er dansker.”*
- Neel: *“Og så kan man sige, ja vi hører hun har givet google en bøde så stor, og det også fint nok, men det jo ikke det der gør at EU er EU og holder sammen på os alle landene.”*
- Asger: *“Jeg tror de fleste danskere har den samme holdning som mig, og det er at hvis man ikke er god nok politikere i DK, så kan man blive sendt til EU. Og hvis man kvajer sig lidt for meget som Messerschmidt, så ryger man til EU, og når deres tåbeligheder er blevet glemt lidt, så kan man komme tilbage.”*
- Steffen: *“Præcis.”*

Mistillid var også på dagsordenen: I sammenhæng med folkeafstemningen blev der debatteret om hvorvidt man kunne stole på politikernes løfter samt om vores mulige aftaler ville ændres af EU over tid.

Hvordan kan man karakterisere danskernes tillid til de danske politikere ift. EU-relaterede folkeafstemninger?

- Steffen: *“Generelt set, de arbejder i den rigtige retning og for det de mener. Men EU er anderledes opdelt end FT.”*

Men hvordan er danskernes tillid til de danske politikere, eller til EU og EU-Politikere?

- Neel: *“Jeg ved ikke om jeg som sådan har en mistillid, men et eller andet sted, så har jeg nok sådan lidt, hvor meget har de egentligt at skulle have sagt når de sidder dernede, og det måske fordi alle de andre EU-politikere kender man ikke.”*
- Dorte: *“Og de danske EU-politikere, selvom de danske så taler de vel ikke kun danskernes sag, men EU’s sag... Eller hvad?”*

- Steffen: *“Man taler også Danmarks sag.”*
- Neel: *“Men med tanke på at EU skal være en institution som skal fungere...”*
- Steffen: *“Hvor der så er der nogen som gerne vil have nedlagt noget af det... men de arbejder altså for det de har sagt herhjemme.”*
- Dorte: *“Jeg har heller ikke en mistillid til dem.”*
- Steffen: *“Spørgsmålet er, som Asger siger, hvor meget kan de egentlig flytte?”*
- Asger: *det kan også være det er os som negligere deres betydning fordi...”*
- Dorte: *“Fordi det er så fjernt.”*
- Asger: *“Ja præcis. Hvor vi tænker at FT er det vigtigste, og det er det måske egentlig ikke. Og så er det andenrangs-politikere vi sender derned... bortset fra dem med hovedansvarsområder som Vestager, men det jo en stilling hun har fået og er ikke blevet valgt til den.”*
- Neel: *“Ja fordi hun var regne-klog.”*
- Asger: *“Der jo også EU-modstandere som sidder dernede.... Jeg kan godt se vi skal have alle fraktionerne i parlamentet, eller hvad det nu hedder dernede, men på den anden side så stritter det lidt på mig at man har nogen EU-modstandere som sidder dernede, som skal sidde og bestemme noget i EU... hører de til der? Egentlig ikke, synes jeg ikke.”*
- Dorte: *“Men de er jo demokratisk valgt.”*
- Steffen: *“Noget andet, er at vi har den der folkeafstemning, og udover det har man en hel masse ting som miljøspørgsmål vi derudover skal tage stilling til, men så bliver man overhalet af indvandrerhistorier, så man kan næsten ikke forholde sig til miljøspørgsmålene fordi der noget andet der er meget vigtigere at tage stilling til.”*
- Asger: *“Det jo så medierne der styrer, hvad vi skal fokusere på.”*
- Dorte: *“Hvad sælger aviser.”*
- Asger: *“Og EU sælger ikke aviser..”*

Asyl og integration: Denne debat gik ud på om hvordan man bedst løser de grænseoverskridende problematikker, såsom kriminalitet og flygtningekrisen. Nogle mente at vi kunne gøre det bedre på egen hånd eller om man burde samarbejde med EU for at løse dem. Hvordan oplevede i denne debat? (ift. den folkeafstemning)

- Steffen: *“EU blev på det punkt også taget med bukserne nede, ligesom hvad angår økonomi. Alle lande hang i bremsen, og også her med integration, der var jo slet ikke styr på det. jeg ved så ikke hvordan og hvorledes det hænger sammen nu, for det sker jo nede på Balkan og Italien. Men.. det viser for mig at man ikke er dygtige nok.”*
- Neel: *“Tilbage til suveræniteten.... Vi synes alle sammen at vi skal være meget sødere ved flygtningene, bare de ikke lige bor i Tølløse. Så vil det være fint.. og der synes jeg ikke EU har magtet at stille sig op og fundet en løsning.”*
- Steffen: *“Problemet er sikkert minimalt her ift. andre lande.”*
- Neel: *“Situationen er sikkert slemmere i Grækenland og der burde EU have gjort et eller andet og støttet dem.”*
- Asger: *“Det gjorde de lidt med Tyrkiet. Så kunne tyrkerne godt bruges...”*

Hvordan kan asyl- og integration problematikkerne bedst løses?

(Bedst selv eller bedst i fællesskab)

- Dorte: *”Bedst i et fællesskab fordi det er så massivt et problem hvis man kunne finde ud af at samarbejde.”*
- Alle: *“Enige.”*
- Steffen: *”Generelt når man ser på flygtninge og indvandring, så der en årsag til at de drog mod os. Og når man kigger på det, man vil hellere til Europa. Så et eller andet sted så har EU virket rent økonomisk.”*

Europol: Europol er navnet på det europæiske politi-samarbejde, som var en af lovforslagets punkter. Der blev her debatteret om hvordan man bedst kunne løse problematikker som (grænseoverskridende) kriminalitet og indvandring.

Hvad er fordelene og ulemperne ved at samarbejde på det politimæssige område omkring dette? (man klarer sig selv inden for egne grænser med evt. grænsekontrol og udvisninger eller man samarbejder for at forekomme og bekæmpe - reaktiv vs. proaktiv)

- Dorte: *“Jeg kan kun se fordele, for folk der er efterlyst i Spanien kan man kunne se her...”*
- Asger: *“Det kan ikke fungere hvis DK står alene.”*
- Dorte: *“Især i dag hvor folk rejser på kryds og tværs.”*
- Asger: *“Ja og især når man ikke har nogen grænser, det kan man sådan lidt alligevel, men der er Schengen samarbejdet og man kan bare frit bevæge dig.”*
- Steffen: *“Det jo netop det der er problemet, for man har dem frie bevægelighed, men man har ikke den frie eftersøgningsfrihed, fordi så stopper den her, fordi i ikke har stemt ja til det... og det hænger ikke sammen på den måde. Jeg kan kun tilslutte mig.”*

Del 2 - Spørgsmål der skal få subjekterne til at forholde sig til de rationaler der kommer i spil i kommunikationen:

Danmarks samarbejde med EU bygger på forskellige rationaler/ forskellige grunde til vi samarbejder i EU. Der er mange grunde til at vi samarbejder med andre lande:

Hvilke kan i komme i tanke om eller synes i er de vigtigste?

Hvad er grundstenen?

- Steffen: *“Den frie handel. Og man kan tage ud og tage noget erfaring med hjem, og det er så givende at opleve en anden kultur, og det er muligt med hvad hedder det...”*
- Asger: *“Arbejdskraftens frie bevægelighed.”*
- Steffen: *“Ja sådan hed det.. ja det synes jeg er godt.”*
- Asger: *“Fred i vor tid. jeg er enige med Steffen, men en anden ting er at vi ikke går i krig med dem vi er partnere med.”*

Loven som rationale: En af grundene for samarbejdet med EU, er det lovmæssige perspektiv. Hvordan bør det forhold være rent juridisk - sådan når vi snakker dansk lov overfor EU lov? Man har tit set at nye lovforslag ikke går helt i spænd med eksisterende love. Hvordan ser i dette forhold - hvordan bør man anse disse nye lovforslag? Er det fint at sige ja til de nye lovforslag selvom de går imod eksisterende lov, Eller er det vigtigt at bibeholde en rigid lovgivning som ikke krydser hinanden?

- Steffen: *“Afhænger af emnet.”*
- Dorte: *“Det kommer an på om hvis der er nogen lovændringer i EU, så er det derfor der er afstemninger lige præcis i Danmark. Det mener jeg at Danmark er et af de få lande, hvor vi har folkeafstemninger når der er lovændringer i EU. Hvor i andre lande, der mener jeg der kan man gennemføre det hvis det er... man stemmer ikke om det.”*
- Steffen: *“Der var noget i Holland, hvor alle EU-lande sagde ja til en lovændring, undtagen Holland, fordi de sagde nej, så kunne det ikke gennemføres.”*

Hvordan har i det med at der er nogen EU-regler som kommer til at fylde noget herhjemme, uden at vi har været indover det først?

- Steffen: *“Man bliver nødt til at definere noget fra oven, fx økonomi, flygtninge – og så sig at det er sådan vi vil have skåret rammen. For man kan jo ikke have et land som Grækenland der er oprører over økonomi osv. jeg synes man skal sætte en ramme, enten så er man med eller så man ikke med.”*
- Dorte: *“Det jo det der sker med de østeuropæiske lande, der begynder at have nogen forskellige holdninger. Ungarn, Polen, så er lidt på grænsen til at være udemokratiske, og det jo en af de grundpiller der er i EU tænker jeg. Det her med demokrati. Der tænker jeg bare at når man som land siger man gerne vil være del af EU, så må man følge de spilleregler der er. fordi man vil gerne have en ny cykelsti betalt af EU, men det kræver at man så følger de spilleregler selvom det er tværs af ens lands oprindelige lovgivning. Man kan ikke både blæse og have mel i munden.”*
- Neel: *“Man er nødt til at stå sammen om nogen ting og så må man kæmpe for det man ikke synes der skal være.”*

Sikkerhed som rationale: En anden grund for samarbejdet er det sikkerhedsmæssige perspektiv.

Hvordan kan man karakteriserer sikkerhed i internationalt samarbejde?
(Fx åbne vs. lukkede grænser, politisamarbejde, retsvæsen etc. - hvordan sikrer man bedst sikkerhed?)

Hvad forbinder i sikkerhed med i det større internationale?

- Steffen: *“Asger en pointe om der er fred. Jeg synes ikke det er et EU-anliggende, det er meget større end EU. Det kan godt være det er en start, det er meget større, det er på FN plan og jeg synes man bør gøre mere. Nato, kan man for min skyld opløse det, og sige det skal være FN styret. Det er fra 2. Vs.krig i 40erne.”*

I overvejelserne omkring sikkerhed: Hvorvidt mener i at danskerne tager højde for andre medlemslande i deres overvejelser omkring sikkerhed (national vs. fælles sikkerhed)?

- Asger: *“Jeg tror de fleste tænker meget snævert, nationalt. Når man snakker om hvem skal være med i EU, og Tyrkiet vil man ikke have med... det er ikke bare nationalt, men også hvilke lande det er, og det er også muslimerne dernede med diktatorer, og østlandene vil bare herop og tage vores arbejde.”*
- Steffen: *“I 60erne var de rigtige gode, tyrkerne. Og der er der også noget galt i at man går ind og peger på problemer i Tyrkiet som gør at de ikke kan blive medlem, men omvendt så går man ind og siger at Israelerne, det er fedt det de gør, mens de tager det ene område efter det andet af Palæstina, og det er meget dobbeltmoralisk synes jeg.*
- Asger: *det er ikke tyrkerne der er noget i vejen med, det er styret der er noget i vejen med. Om det er medierne skyld, det ved jeg ikke. Men når man ser en diktator der sidder dernede, om det er rigtigt ved man ikke, men det sådan et billede man får af tyrkerne.”*
- Neel: *“Der er mange tyrkere i Tyskland, og der tror jeg ikke man ser på dem på samme måde.”*

Disciplin som rationale: Normalitet vs. afvigelse ift. adfærd - værdier/normer/moral
(disciplinære magtform, som har indflydelse på hvordan individualitet skabes samt er et rationale som fremelsker en bestemt ønsket adfærd gennem konformiteten, som indeholder de dominerende moralske kodeks og normer i samfundet)

Hvordan vil i selv sige at i tager stilling i de forskellige politiske debatter om EU - Lytter i til flertallets (dit partis) holdning eller afviger i tit fra denne?

- Neel: *“Jeg afviger. Jeg tænker ikke over om det er det ene eller det andet parti.”*
- Asger: *“men det er generelt, der er jeg ikke særlig partifokuseret og slet ikke i EU. Jeg tænker mere over hvem siger noget som jeg sympatiserer med.”*
- Dorte: *“Det vil jeg give dig ret i. Sådan har jeg det også.”*
- Asger: *“Der kan være nogen man ikke sympatiserer med i dansk politisk, men som egentlig har nogen udmærket holdninger i forhold til EU.”*
- Steffen: *“Der er det historiske perspektiv ret interessant, for det var jo DF som startede med at sige at man skulle hjælpe ude i nærområderne helt i starten. Og det ikke fordi jeg støtter DF, men det har de jo ret i. og det jo det man lytter til nu. Og det jo en diskussion man har meget i Tyskland nu, som næsten splittet regeringen af.”*
- Asger: *“Og det er det vi ser, de kan ikke blive enige og de sidder og bavler. Og er det fordi det er for stort og der er alt for mange, og så bliver man aldrig enige om noget?”*
- Neel: *“Når man ikke bliver enige, så tror jeg det er fordi vi er rigtig mange forskellige ift. hvor mange penge har Tyskland ift. Bulgarien osv, vi er ikke helt lige børn.”*
- Dorte: *“Jeg tænker også at så sker udviklingen andre steder i verden ift. de tanker man har i EU og visioner man har haft. Altså der sker ting som man ikke har kunne forudse, som også gør at der er nogen konflikter landene i mellem.”*

Hvordan oplever i at de forskellige partier søger at opnå danskernes opbakning til deres politiske agenda i forhold til EU-relaterede spørgsmål - hvilke parametre bliver der oftest trukket på? (Afhængig af svaret: og hvordan oplever i dem?)

- Steffen: *“Den er dårlig, set fra det politiske baglands side som skal bakke op om de danske EU-politikere. Og jeg tror ikke der er ret mange som sidder i Bruxelles. Og det er ikke ret mange ift. hvad det medfører at ressourcer og så fiser man over emnerne.”*
- Asger: *“Det får ikke så meget opmærksomhed, det der får mest opmærksomhed, det er om man kan sælge biletter på DF's flygtningeskræk..”*

- Steffen: *“Det er nemmere at argumentere for et nej end at sige ja og ligge fordelene på bordet.”*
- Asger: *“Så der populisterne som dansk folkeparti som sætter skræmmebilleder op, så hvis i stemmer ja til det her, så vælter det ind over grænsen. Og derfor kan det være rigtigt nok at de siger vi skal hjælpe dem i nærområderne, det synes jeg da også, det lyder som en god ide, men når det generer mig at det kommer fra DF, så er det fordi jeg tror på at når de siger det, så er det fordi de ikke vil have flygtningene her og de skal holdes væk.”*
- Neel: *“Men lad mig sige, hjælp i nærområderne, er godt hvis der er sket en ulykke. Men dem som kommer fra nordafrika, de er ikke interesseret i at blive i nærområdet, de vil jo immigrere.”*

Danskernes forhold til de EU positive overfor de EU negative: (subjektivering): Hvordan vil I definere dem som er for EU? (værdier, normer)

- Steffen: *“Hvis man skal se politisk på det i Danmark, så er det jo midterfeltet.”*
- Dorte: *“Hvis man ikke ser politisk på det, så tror jeg også det er, noget med ens uddannelsesniveau og ens job.”*
- Steffen: ja den sociale sammenhæng.
- Dorte: *“Ja, jeg tror, uden at lyde snobbet, så tror jeg jo længere nede man er på karrierestigen, jo sværere har man ved, jo mere afstand har man mod EU tror jeg.”*
- Steffen: *“Det er jo historisk bevist, Tyskland i 30erne.. det bliver nemmere at få folk med på vognen.”*

Hvordan vil I definere dem som er imod EU?

- Asger: *“Dem der er mere nationalistiske indstillet, som siger at de ikke skal bestemme noget dernede i EU, vi skal nok selv bestemme her. Og så vil vi selv bestemme om vi skal have krumme eller lige agurker... dem som hænger sig i bagatellerne, og det er så medierne der blæser det op, og det er det modstanderne bruger som argument. Ja det er også for dårligt.”*

- Neel: *“De kan have gode grunde til alt det der, men når det kommer ud i offentligheden og de begynder at snakke om agurker, så står vi også af. Skulle de ikke beslutte noget vigtigt?”*
- Dorte: *“Man kan sige i debatten ift. medierne, så er det her noget alle kan forholde sig til.”*
- Neel: *“Og forstå ja!”*
- Steffen: *“Jeg forstår ikke debatten..”*
- Dorte: *“Nej men det er måske medierne der skaber den debat.”*
- Steffen: *“Jeg forstår ikke at debat er startede omkring agurker.”*
- Neel: *“Nu har vi hørt om agurkerne, men vi har ikke hørt om nektarinerne eller vindruerne, og måske har der ikke været noget om det, eller måske er det bare fordi vi ikke har nektariner eller vindruer, så det er fuldstændig ligegyldigt, og så hører man ikke om den debat dernede.”*

Hvordan kan man karakterisere danskerne (i henhold til EU)?

- Dorte: *“Jeg forestiller mig at danskerne er blevet mere pro EU. Jeg tror den menige dansker, godt kan se fordelene ved EU og omkring det med økonomi, flygtninge, arbejdskraftens frie bevægelighed. Jeg tror danskerne er blevet mere pro med tiden.”*
- Neel: *“Det tror jeg også, men jeg tror ikke der er ret store fløje som kæmper, altså dem der virkelig kæmper for det her det skal vi eller det skal vi ikke. Der er ikke mange som hverken er oppe på den ene eller anden barrikade.”*
- Asger: *“De sidste afstemninger de har jo været tæt på 50 % og jeg tror på at grunden til der ikke er flere for, det er fordi at Dansk Folkeparti typisk slipper afsted med deres populistiske skræmmekampagner og argumenter.”*
- Steffen: *“Det er meget nemt at sige nej. Og det er svært at argumentere for et ja, uden man kommer ind i noget som er teknisk og svært at forstå, og nogen beslutninger som skal træffes nede i bruxelles, og så er det bare nemmere at sige at beslutningerne skal træffes i København.”*
- Neel: *“Samtidig kan man sige, der sidder nogen politikere som vi har valgt som embedsmænd, som er kloge nok til at sige hvad der skal være fokus på, i stedet for at snakke om hvem der kommer over grænsen osv.”*

- Asger: *“Det vil jeg også sige, dem der er for EU, er alt for dårlige til at markedsføre fordelene ved EU, hvor EU modstanderne er meget bedre til at ramme de der populistiske argumenter.”*
- Steffen: *“Og når man stiller det op, så er det en fra hver side, og det bliver pustet ud i den danske befolkning, og når det stadig er nemmere at sige nej, som er den hurtige løsning, og det er det der bliver sendt ud. Hvor den dybere liggende forklaring, den bliver ikke sendt ud.”*
- Neel: *“Men hvis det så skulle være at man kører i det populistiske, så må man også lave den modsatte skræmmekampagne, altså hvis du nu har sagt nej til det her, så er der ingen morgenmad til dig i morgen.”*
- Asger: *“Man kan se det med Brexit, nogen har været gode til at argumentere mod EU.”*

Hvad karakteriserer en ”EU-skeptiker”?

- Alle: *“DF.”*
- Neel: *“DF, men de er blevet så store så de har alles slags mennesker dækket.”*
- Steffen: *“Og så er de alligevel ikke helt imod længere.”*

Danskerne bliver ofte kaldt for EU-skeptikere: hvordan kan det være?

- Dorte: *“Fordi vi debatterer alting. Alting bliver debatteret, og vi har det med hver gang der er en lovændring, så skal den til folkeafstemning.”*
- Asger: *“Og skeptikerne, eller nej-siden er dem som råber højest.”*
- Steffen: *“I 93, da man sagde nej til Maastricht, var det første gang man så på det på EU plan, at nogen sagde nej og fik deres vilje. Og det var også det der skete med euroen, retsforbeholdet... jeg mener ikke man har set det før 93, og da dk bliver den her 'vi var de første' så passer det med at det også er os der skal vende alting. Hvor de andre lande der kører det bare.”*
- Dorte: *“Det her med man hører at nej-modsigerne altid er meget mere fremme i skoene, kan det være noget med at gøre med, at da vi blev meldt ind i EU i 70erne, der har man jo været meget venstreorienteret danske politikere som var inde i*

varmen, som havde meget taletid. Og det så er fra dengang at det stadig kan påvirke..."

- Asger: *"Det er en mulighed, for venstrefløjen har traditionelt været modstandere."*
- Neel: *"Måske har vi været skeptikere fordi vi har været små."*
- De andre: *"Ja."*
- Neel: *"For vi har 10 stemmer, og de andre har 27, så hvordan skal det egentlig gå. Så jeg tror det er derfor, vi er ikke gået ind som de store og slå fra os."*
- Dorte: *"Vi er bange for at blive overrumplet."*

Er i EU-skeptikere?

- Steffen: *"På nogen områder er jeg skeptiker. Jeg kan ikke se at alt er lige godt fordi man ikke har den her ramme for hvad man vil med det her. Så bliver vi overhælet af økonomi, flygtninge, miljøproblematikker, på mange områder tager det for lang tid. Så er der nogen gode ting som de frie friheder... fred, og sådan nogen ting."*
- Neel: *"Jeg er enige, men vil ikke kalde mig skeptikere af den grund. For jeg tror på at vi er nødt til at være med i EU og jeg tror ikke på at englænderne får noget godt ud af det, men så kan man sige, på den anden side, Norge har det jo fint.. men de har jo ikke været inde, så spørgsmålet er om man kan gå ud."*
- Dorte: *"Jeg er for. der vil jo altid være ting, men så må man involvere sig i det, men det gør man måske ikke udover at man ser nogen debatprogrammer, men som udgangspunkt er jeg for EU."*
- Asger: *"Jeg er også for, jeg er absolut ikke skeptikere, jeg mener alternativet er værre, vi kan ikke stå alene som verden har udviklet sig. Der er vi nødt til at have et fællesskab. Som hvert enkelt land i Europa, de store kan måske klare sig, men et lille land som dk kan ikke klare sig."*

Bilag D: Transskribering af fokusgruppeinterview 2.

Danmark har haft en del folkeafstemninger omkring EU-relaterede spørgsmål. Senest var i 2015, hvor i skulle stemme om Danmark skulle omdanne sit retsforbehold til en tilvalgsordning, og samtidigt stemme ja eller nej til en pakke af retsakter som bl.a. indeholdte et tættere samarbejde med det europæiske politisamarbejde, Europol.

Og I den valgkamp var der særligt fem emner som blev særligt fremhævet i medierne. Det første spørgsmål går så på suverænitetsafgivelse, hvor der blev debatteret meget om hvorvidt vi bør afgive bestemmelser til EU for samarbejdes skyld, eller om vi ikke skal.

Suverænitet: Jeg gerne spørge, hvordan i forstår suverænitetesafgivelse overfor suverænitetsbevarelse, og hvilken betydning det ligesom får for Danmark, når vi vælger at overgive suverænitet eller når vi vælger at bevare suverænitet?

- Claes: *“Jamen jeg mener at vi bør bevare den, og det er på trods at jeg egentligt er pro EU. Så vil jeg ret gerne bevare den og ikke give den til EU.. Hvad med jer andre?”*
- Karoline: *“For mig at se, så er man nød til at se hvordan Danmark ligesom er nød til at indgå relationer grundet vores ... ligesom.. vores egentlige geopolitiske størrelse. Fordi Danmark er jo et relativt lille land, og derfor så er vi nød til at sige.. at for at når vi afgiver noget suverænitet, noget formel suverænitet, så får vi jo noget reel suverænitet tilbage, fordi vi ligesom indgår i et større samarbejde – og på den måde så får vi jo egentligt nogle større magtbeføjelser. Fordi at lige pludselig så er vi en del af et større fællesskab, og så er vi jo ikke sådan et så småt land længere.”*
- Gert: *“Men det er jo vel ikke ensbetydende med at man bliver hørt... øøh... Nødvendigvis...”*
- Karoline: *“Nej det selvfølgelig rigtigt nok, men øøh.. hvordan – når man ligesom så står udenfor det her samarbejde, så bliver man jo heller ikke hørt. Når man så ligesom står overfor at vi havde muligheden for at indgå i et større europæisk samarbejde, og så står man ligesom udenfor, så bliver man jo heller ikke hørt.”*
- Gert: *“Jamen jeg er jo så gammel så jeg stemte nej til det EF – det hed det dengang. Og hvorfor? Jamen det er noget med... hvad hedder det... at man opfatter det land*

man nu bor i ... hvad hedder det... det har man passet på, der er grænser, vi har flag og vi har landskampe og vi har det ene og det andet. Og ligesom at indgå i sådan en aftale, hvor – i mit univers – virkede som om man lige pludselig skulle have en regering her hjemme og man skulle også have et EU eller EF, hvor der sad nogle mennesker dernede... og altså, som en paddehat. Derfor var jeg modstander, for enten vil man det eller også vil man det ikke. For så har man ikke egen regering, og så har man nogle som "over-ruler" som EU... vi har jo hende der lige har givet google en på hatten med en bøde... og det er jo svært at forholde sig til som dansker, synes jeg. Det gør det ikke lettere vel, og det er et spørgsmål om at forstå "suveræniteten", og det skal man jo tolke på. Det må være fra sag til sag, tror jeg. Jeg kan godt huske den sag med at afgive suveræniteten, med politisamarbejdet i EU, og det sku først da det blev stemt ned, at det gik op for befolkningen, at det var faktisk et rigtigt dårligt valg. Fordi det var først efter vi havde stemt nej, at argumentationen kom. Og de blev ved med at (sige) prøv at hør her "det kan vi ikke, og det kan vi ikke" fordi vi stemte nej der. Øh det tror jeg det gik op for mange danskere at det der med samarbejde, når man havde sagt A, det har vi jo gjort, selvom jeg stemte nej i tidernes morgen. Men det er svært lige pludseligt at komme kriminalitet til livs, hvis ikke man samarbejder, og der tror jeg at der fejlede Danmark ved at stemme nej."

Generelt, så er du så sådan set imod? Men lige på det punkt så...

- Gert: *"Men vi jo ikke komme ud af EU, det kan vi jo se med Brexit – Englænderne der. Det er jo en umulig gotisk knude, at komme ud af EU."*

Så det fanger ligesom lidt?

- Gert: *"Jamen vi kan ikke komme ud af EU, det kommer englænderne så på en eller anden måde. Det kan man jo se, de prøver jo og... "hvad kan vi så, efter EU?". Jeg tror de er ved at bide tungen af sig selv i England ik.."*
- Line: *"Men de vil jo stadig gerne have noget af det... altså de vil stadig gerne have en specialaftale, og der kan jeg også godt forstå at Danmark, som et lille land, hurtigt bare kan blive opslugt i alle større nationer som bare bestemmer hele lortet.. Men*

samtidigt så kan vi jo heller ikke sidde som et lille land og sige vi vil ikke deltage i noget som helst, fordi det får vi jo heller ikke noget ud af. Vi har jo også brug for at arbejde sammen med andre lande.”

- Gert: *“Men det viser sig alligevel at de lande, som har holdt sig udenfor EU, altså Norge fx ik... De har jo en bog så tyk, altså de har jo lige så mange love som i EU, fordi de følger EU. Men jeg tror på nogle områder, så har Norge mere ud af det end andre lande. Altså fordi de ikke har afgivet deres suverænitet til EU. De handler og agerer som et EU land, men de er bare ikke medlem. Altså jeg er for, men det er så før jeres tid, men jeg er for et Skandinavien for eksempel ik, altså Danmark, Norge, Sverige, Island og Færøerne – som et nordisk pendant til resten af Europa, men det er min mening.”*

Usikkerhed: Det næste spørgsmål det retter sig så imod en usikkerhed omkring folkeafstemningens indhold. Der var i hvert fald nogle der mente, at der var meget usikkerhed omkring hvad folkeafstemningen og det politiske forslag gik ud på, og hvilke konsekvenser det ville få for fremtiden. Og så var der andre der mente at der blev snakket om det her for at skabe en eller anden form for ”støj”. Altså at det bare var ting, der skulle forvirre folk yderligere. Og så vil jeg gerne spørge, hvordan oplevede i selv folkeafstemningen dengang, med det politiske indhold, og følte i jer sikre i hvad det gik ud på eller synes i folk bare snakkede for at forvirre folk yderligere?

- Karoline: *“Det er meget meget nemt at blive bange for EU, og bange for alt det her bureaukrati, man ligesom tror der er, og den her top-down control, og det er jo også ligesom det samme som man har set i Storbritannien med Brexit. Så altså helt sikkert, den her støj der ligesom er blevet skabt, skaber jo også ligesom også (støj) – for den almene nu siger jeg ’uvidende borger’. Men det er rigtig rigtig nemt at blive bange for EU og hvordan det sådan kan påvirke os i Danmark, og derfor er det også lige så nemt at stemme nej. Og det tror jeg helt sikkert at... har gjort... at hvorfor det ligesom blev et nej, fordi man netop er så bange for – eller det er så nemt at blive bange for – hvad der kan komme til at ske, og så er det nemmere bare at sige nej.”*

Så hvis vi lige tager en rundspørge, så du ved godt sådan hvad det handler om?

- Karoline: “Ja..”

Du føler dig ikke så usikker, når der kommer nogle politiske forslag fra EU?

- Karoline: *“egentligt ikke. Jeg tror også helt sikkert det kommer an på, hvor man er i sit liv –om man er under uddannelse og man ligesom bliver påvirket af nogle synspunkter derfra eller om man ligesom eller er på arbejdsmarkedet nu og har været det i en del år efterhånden øøh og måske ikke er lige så meget inde i stoffet, som man er når man er under uddannelse.”*
- Claes: *“Altså jeg kan huske at det også blev brugt som en del af en valgkampagne herhjemme i Danmark jo. Så de begyndte at udnytte nogle af de der nye EU tiltag og lovgivninger til at prøve at komme i regeringen simpelthen. Og det har nok bidraget til at jeg ikke forstod det helt i starten, fordi at så blev det mærkesager på samme tid at det også var noget man skulle tage stilling til ved siden af. Og det kan jeg huske, at der blev man så nød til at sætte sig ned og se bort fra partiet som man ellers ville kigge til for at blive informeret omkring eventuelle mærkesager og valgkampagner og ditten og datten.”*
- Karoline: *“og den tid har man jo ikke...”*
- Claes: *“Nej præcis, men man bliver nød til at sætte sig ned og kigge på det, ellers kan man lige så godt lade være med at stemme nærmest, eller bare gå op og stemme blankt. Det kan jeg bare huske at det synes jeg var sådan lidt – det var ret forvirrende. Der gik længe for jeg besluttede at nu må jeg sgu lige google det her. Hvad det egentligt er det handler om, for jeg hører kun om Europol nærmest...”*
- Karoline: *“I det mindste er du gået ind og undersøgt det nærmere, men det er også rigtig nemt at tro at man har et oplyst standpunkt, og så bare vælge derudfra. Der er sandsynligt mange der mener at – ”nå men øøhm, det har jeg styr på, det ved jeg, og så stemmer jeg derudfra” – og så uden overhovedet altså (at sætte sig ind i det). Og så når man ligesom bliver påvirket på den måde af medierne, så er det jo så nemt at læse de ting der støtter ens eget (synspunkt), hvis man nu har et negativt standpunkt.”*
- Line: *“Og så bare blive påvirket af medierne, altså jeg er altid forvirret når jeg går op og stemmer, og jeg stemmer alligevel, fordi jeg synes man skal gøre det, men jeg*

er lige så forvirret hver gang jeg går op og sætter et kryds. Og når jeg går ud igen er jeg lige så forvirret, om jeg har sat det rigtige kryds eller det forkerte kryds. Og den ene dag ser man noget i tv'et og så tænker man "skide godt, nu har jeg forstået det" og den anden dag læser man noget andet eller ser noget på sin computer eller et eller andet og så tænker man "øhh nå, så fattede jeg det overhovedet ikke alligevel". Og jeg synes mange af de her politikere med vilje laver det her "støj" for at få folk til at stemme det de selv (mener) – for de har jo også en mening. Politikerne siger jo ikke ting for at give os en objektiv synsvinkel på det, eller sige sådan nu er det det her i skal stemme om og så skal i selv tage stilling – de har jo også en mening, som de prøver at få folk til at mene det samme. Så det laver jo støjen helt med vilje, for at få folk til at stemme det de vil."

- Gert: "Og den samme "støj" den er jo tværpolitisk. Bedst som man har et parti, som man sympatiserer med, så kommer der "støj", som siger hvad mener i nu? Altså hvad skal vi mene? Altså nu er jeg... et eller andet parti ... og så lige pludselig, man tror de er imod og så er de sgu med ik.. det bliver manipulation med vores kryds og med vores meninger, og det er død svært at gennemskue... også fordi at det er store tal, og når der kommer en EU afstemning om et eller andet, hvem tilgodeser det i Europa mest? Er det et fransk emne, eller et tysk emne – fordi vi ved de sidder på kassen nede i Tyskland – eller franskmændene de er mange mennesker. Eller er det italiensk? Og det skal vi sidde og stemme om heroppe. Så bliver det for fjernt og så skal du til at lytte på nogle politikere, så lytter du til en fra Socialdemokratiet eller to eller tre fra Socialdemokratiet, og de har 3 forskellige meninger. Og det gør det ikke lettere at gå hen og sætte et kryds. Det bliver uigennemsigtigt."
- Line: "Man skal stille sig meget kritisk hvis man skal forstå det. Man skal ikke bare blindt tro på alt man hører."
- Karoline: "Det er så nemt bare at følge med strømmen, og det er jo også derfor vi har et eller andet form for paradoks på den ene altså – folkeafstemninger det er... det bedste demokratidannelse/form vi har, for jo tættere på vi er på beslutningerne, jo tættere er vi ligesom på demokratiet, men på en eller anden måde er vi jo også nødt til at afgive magt til en politisk elite, fordi at man som almen borger – det er jo derfor vi har skabt det repræsentative demokrati – fordi almindelige borgere kan jo ikke sætte sig ind i de her spørgsmål. Og så kan en relativ uvidende del gå ind og bestemme

sådan noget her, i netop sådan nogle vigtige spørgsmål. Så der er det her paradoks med at enten skal vi have folkeafstemninger for det er ligesom den bedste form for demokrati, eller så skal vi afgive magtbeføjelser til en politisk elite, men så kommer vi jo også væk fra det reelle demokrati.”

- Gert: *“Nej fordi... der har vi jo netop Grundloven. Og jeg bruger meget Grundloven oppe i mit univers, fordi den er gammel og den er lavet med omhu, og den er svær at komme udenom. Og den er næsten svær at lave om, og jeg kan ikke huske hvor gammel Grundloven er, men den er i hvert fald gammel. Og med den i baghovedet, så har jeg en fast tro på at så længe vi kører efter Grundloven, så er vi på et godt spor – ikke måske det rigtige, men vi er på et godt spor som kan holde. Det er Grundloven for mig, og den støtter jeg mig meget op ad. Også når der kommer noget, så kan de sgu ikke tage røven på os, og det kan de ikke ifølge Grundloven. Og så er jeg mere rolig.”*
- Claes: *“Men det er jo ikke et godt spor, det er bare et kendt spor... så det er et sikkerhedsnet...”*
- Karoline: *“Men det ændrer jo stadigt ikke på at vi ligesom sætter nogle magtbeføjelser til, når man har folkeafstemninger... Det kan godt være at Grundloven den findes, men det er jo de færreste der sætter sig ind i det... så ved ligesom at have de her folkeafstemninger, der afgiver vi en masse magt til en relativ uvidende del af befolkningen, som kan gå ind og ændre på noget som en større politisk elite skulle have taget stilling til i stedet for...”*

Må jeg lige spørge, altså næste spørgsmål, som også er lidt derude af. Hvad tænker i kan lede til usikkerhed og skabe forvirring under sådan nogle valgkampe?

- Karoline: *“Som vi også snakkede om tidligere, så er det jo helt sikkert mediers påvirkning... og det er jo ligesom den formidling som vi har den dag idag... det er jo det eneste som vi ligesom har – det er medier. Når man er en almindelig borger og man har et arbejde, man har et studie, man har jo ikke tid til det, så det man ligesom har tilbage, det er at gå hjem og se tv avisen om aftenen og det er lige meget hvad, der findes jo ikke – altså holdningspræget journalistik, det er der jo altid – der vil*

altid være holdningspræget journalistik, lige meget hvad man gør, vil det altid være meningsbetonet.”

- Claes: *“Ja... uvidenheden fra den største del af befolkningen, som du selv siger, som bare bliver farvet af medierne.”*
- Gert: *“Selv journalistik er farvet ik...”*

(en kamp om at tage ordet...)

- Karoline: *“Man kan jo ikke sige at der findes 100 procent objektivitet. Altså for på en eller anden måde så er man jo altid farvet. Og public service vil altid være farvet i en eller anden (grad).”*
- Claes: *“Men man er jo også allerede farvet inden det kommer ud til afstemning, så ved du også hvor jeg skal kigge hen for at få mine informationer omkring det her...”*
- Line: *“Og hvad stemmer vennerne og hvad stemmer familien altså...”*
- Claes: *“Og der er mange der lyver jo, om hvad de stemmer.”*
- Gert: *“Men stadigvæk, for at vende tilbage til Grundloven ik. Fordi at.. undskyld jeg nævner den en gang til, men det er jeg nødt til. Der kommer ikke et forslag fra EU, som konflikter med vores Grundlov, fordi så skal Grundloven laves om. Og den er nærmest umulig, hver gang den har været oppe.. jeg kan ikke huske hvornår der har været en ændring i Grundloven, men der har ikke været mange... med den in mente, så synes jeg man er rimelig godt kørende med hvad der kommer ind af forslag, for vi får ikke et forslag, som konflikter grundloven. Det bliver aldrig stillet ud til en folkeafstemning.”*

Lige det punkt der, det var faktisk (oppe) med tilvalgsordningen, den skulle jo ligesom øøh.

- Gert: *“Ja der skulle grundloven laves om, hvis det skulle være ik... så vidt jeg husker... og det blev den ikke.”*
- Karoline: *“jeg har faktisk noget jeg gerne lige vil tilføje, ift. Det her med mediernes påvirkning. Fordi man har det jo også tit med at holde aviser i en husstand, der ligesom har de samme politiske synspunkter, som du selv har. På den måde så ser du jo heller ikke ting fra andres synspunkter så bliver du meget ligesom indædt og meget*

bekræftet i at de holdninger, du har ligesom er de rigtige. Det er jo ikke så tit at man ligesom du ved, når man jeg har Berlingske og så har jeg Information og så betaler jeg for dem begge to. Det gør man jo (ikke)... Det burde man jo gøre, det burde den oplyste borger gøre.”

- Claes: *“Især op til sådan noget her.”*
- Karoline: *“Præcis, især op til sådan noget her.”*
- Gert: *“Du er jo nødt til at have med in mente at vi lider af avisdød herhjemme.”*
- Karoline: *“Jo helt sikkert, men altså der er jo også aviser på nettet, digitalisering.”*
- Claes: *“Digitalt.”*
- Gert: *“Ja men det er gratis, ikke.”*
- Karoline: *“Jamen på samme måde så opsøger du (kamp om ordet) men men, på samme måde så opsøger du jo ikke .. æhhh andre, hvad hedder det, andre avsier der har et modsat politisk standpunkt, end du selv har. Det plejer man jo ikke at gøre. Det var det bare det mente i forhold til at hvordan medier ligesom kan påvirke os. Og påvirke den indædthed vi har.”*

Mistillid: Vi kommer måske lidt ind på det nu, fordi at det næste det handler ligesom om mistillid. Det var en af de andre ting, som der også blev snakket meget om. Det var det der om man kunne stole på politikernes løfter, samt om de aftaler vi indgår med EU, om de ville blive ændret over tid. Så hvordan kan man karakterisere danskernes, med udgangspunkt i os selv selvfølgelig, tillid til politikere ift. Til EU relaterede folkeafstemninger?

- Gert: *“Men altså, for mig synes jeg, når man har sagt A, og man overgiver – at nu skal det være EU der regulerer det her – så føler jeg mig usikker på af åre, hvad... det man egentligt stemte for, om 10 år... hvad var det egentligt så? Kan man genkende det man stemte for 10 år siden, det føler jeg mig død usikker på.”*

Men altså, til at starte med så er det ligesom hvordan i ser på tillid til de danske politikere ift. EU? Så nu snakker vi om de danske politikere, som snakker om EU.

- *Karoline: Jeg har sgu ikke ret meget tillid. Men som Claes også sagde tidligere, at den her afstemning lå lige op til et valg. Og på den måde så bliver den brugt til egen vinding skyld.”*
- *Claes: “(følger op) for egen vinding skyld, og så bliver det fuldstændig ubrugeligt på en eller anden måde. Så har du ikke engang dit eget parti at tro på.”*
- *Karoline: “Og det er jo rigtigt syndt, fordi det mest ædle arbejde det burde jo egentligt være at tage vare på vores stat, og tage vare på vores samfundet. Men jeg tror ikke at der er ret mange mennesker der har tillid til de politikere som vi har i dag. Og det kan jo også være netop en medieting, hvordan de ligesom fremstilles. Og der var jo hele den her mudderkastning, altså når politikere sår tvivl om hinanden, så tvivler vi jo ligesom også på dem.”*
- *Line: “Men det handler jo også om at vinde på en eller anden måde. Altså det er blevet mere en kamp om at vinde end det er blevet en kamp om at have nogle holdninger man gerne vil ud med og gøre noget for Danmark. Så er det blevet mere en kamp om at jeg har vundet over ham eller hende, og så lover man bare til højre og venstre om alt muligt og alt skal bare være godt for en selv. Og det handler ikke om at ”jeg har noget godt jeg gerne vil ud med”.*
- *Karoline: ”Og for at få mere magt så ser man jo også tit at politikere går ind og ændrer et synspunkt eller holdepunkt. Altså valgbrud på den måde.. og det er jo også en grund til at vi har den her mistillid.”*
- *Gert: “Og så synes jeg, som en gammel rotte, at der er lidt nepotisme i folketinget. De hedder sgu Hækkerup, og de bliver sgu ved med at dukke op, så kommer der en ny Hækkerup og... så kommer der ham den gamle øhh... ikke Fogh... nå, men de bliver jo ved med at dukke op, de der navne ik. Og til sidst såå... så kan jeg ikke have det.”*
-

Så den tillid (mistillid), den bliver ligesom ved med at være der, synes du?

- *Gert: “Ja Uffe Ellemann, hedder han ik. Hvor mange Ellemann er der ikke i Folketinget? Man kan snart ikke tælle dem jo.. og børnebørnene står jo kraftedme klar...”*
- *Line: Men det er svært, for jeg ville egentligt gerne have tillid til dem, fordi jeg ikke ved særligt meget selv. Altså så ville jeg rigtig gerne bare kunne give det videre, og så*

stole på at de så kunne gøre det for en, altså som vi også snakkede om, at man burde kunne give dem lov til at stemme for en, så det ikke hele tiden skulle til folkeafstemning for eksempel. Fordi de ved mere om det end (vi gør)..."

- Karoline: *"at vi ligesom har et behov for folkeafstemninger, det viser jo også at vi ligesom nærer en eller anden mistillid til vores folketingspolitikere. Men jeg tror også at det ændrer en, at komme ind og sidde i Folketinget. Fordi lige pludselig så handler det også om at vinde. Og nærmest inden man kommer ind, der har man jo en masse politiske standpunkter, og hvor man ligesom står fast og sådan noget."*
- Claes: *"Det virker som om det bliver mere og mere flydende, de standpunkter. Man kommer ind med noget idealisme og du har ligesom noget " jeg viger ikke fra det her", men når du så kommer ind så...."*

Hvordan påvirker det så jer, at i ikke har (den store tillid)?

- Claes: *"Det påvirker mig på den måde at... altså det der med... der er meningsskift fra politikernes side og det er næsten som om at de også selv bliver farvet af medierne, fordi så hører de om at en ny meningsmåling siger: "altså det her var de sgu ikke så glade for ude i befolkningen". Så skifter vi den bare lige, så drejer vi den bare lige et par grader og så prøver vi igen. Og sådan kan det gå i ret lang tid op til et potentielt valg, hvor man så får nogle rigtig stærke mærkesager udefra, som man så kan sige, jamen det kommer til at ske på den ene eller den anden måde, hvis ikke i så stemmer nej – og det er jo så Dansk Folkeparti, der så ville sige det ik... og vi vil gerne sikre danmark, så det bliver som det altid har været og... jeg synes bare, at det er svært at stole på, men man bliver stadig nødt til at gøre det ik."*
- Karoline: *"Men jeg synes i hvert fald, at mistilliden til dem... fra mit synspunkt, for mig, får jeg lyst til at finde ud af – nå men hvad er så mit eget standpunkt så, så kan man sige at det opfordrer til større demokratitæthed."*
- Claes: *"Jeg synes jeg har hørt mange der åbenlyst siger at de er mest, lad os bare sige Socialdemokrater, men så er de lidt mere liberale."*
- Karoline: *"Helt sikkert, men man bliver jo også farvet af ens forældres standpunkt. Man ved jo egentligt ikke hvor er det egentligt jeg står, men man tror man har en masse holdninger."*

- Claes: *“Man har arvet en politisk holdning, men man har dem egentligt ikke selv.”*
- Karoline: *“Men jeg tror også, at man kan altid overbevises om noget andet.”*
- Line: *“Og så kommer der et nyt parti, som har lidt af det ene, og lidt af det andet, og uuh så var det det nye gode parti, for det var lige den sammensætning der var god.”*

Lad os prøve at gå videre til den her så. Hvordan vil i karakterisere danskerne, eller jeres egen, tillid til EU og EU-politikere? Jeg ved vi har været lidt inde på det, men hvordan er jeres (syn) og hvordan vil i karakterisere danskernes tillid til EU og de politikere der kommer derudaf?

- Claes: *“altså min egen tillid til EU-politikere, den er egentligt rimeligt god. For de får jo ligesom gjort nogle ting, som i mine øjne, virker retfærdige. Nu nævner du (Gert) med den google bøde der, så tænker jeg, uden at vide hvad de har gjort galt, så tænker jeg.. fedt! Det manglede bare ik, altså de skal da ikke sidde og lave ballade.”*
- Gert: *“når du så hører argumentationen for hvorfor de har fået bøden, så forstår jeg det godt.”*
- Claes: *“nu tænker jeg bare på... om jeg stoler på dem eller ej og jeg tror på dem eller ej... det gør jeg egentligt, selvom jeg måske ikke er for alt EU det, EU det bringer.”*
- Karoline: *“men jeg tror at generelt så er tilliden til EU i Danmark, den er ret lav...”*

Tilliden fra danmark til EU?

- Karoline: *“ja altså fra danske borgere til EU. Fordi traditionelt set har vi jo også tit set at Danmark har efterfulgt Storbritannien. Altså da storbritannien gik ind i EU, så gjorde Danmark også. Og derfor kunne man jo også godt tro, at efter Brexit... så var der nogle rygter om, at Danmark måske også kunne finde på at gå ud ik. Og på samme måde kan det jo også være at, når storbritannien har enorm mistillid til det her top-down control, og hele den her UKIP-bevægelse der har været, har jo bare hakket ned på hvor meget bureaukrati der ligesom er i EU, og helt sikkert noget af det har jo faldet af på danskeres holdningp, fordi vi har jo lidt en tradition for at efterfølge (Storbritannien).”*

- Gert: *“Det er jo også en mølle, hele EU, altså så en gang imellem så ryster man på hovedet. Der er et eller andet parlament dernede, der hvert år flytter mellem Strasbourg og Bruxelles... og det er med bibliotek, og hele...”*
- Karoline: *“Men det er ligesom for at bevare...”*
- Gert: *“Jeg forstår godt, men så må det stoppe ik. (noget mumlen). Men det koster milliarder, at rykke rundt, og jeg synes det – i min optik – så forsvinder der utroligt mange midler og penge, og når du har en masse mennesker, som også skal have en rigtig god løn, og de får tilskud til det ene (og andet), og de får gratis rejser...”*
- Karoline: *“så du har ligesom mistillid til... ?”*
- Gert: *“Jamen det giver mig ikke tillid... det minder mig om, at vi har dobbelt regering...”*
- Karoline: *“Jeg kan sagtens se argumentet for det, at der er en masse ting der kan gå hen og gå tabt. For når man ligesom rykker demokratiet til Bruxelles, så er det lige pludselig langt fra borgeren, så jeg kan sagtens se argumentet for det. Men for mig at se, er jeg bare nød til at tænke – jeg er nød til at have tillid til de politikere vi har, og... altså hvis man ikke har tillid til det samfund, så bryder det jo sammen... og jeg har egentligt (tillid). Og jeg kan godt se at nogle ting kan gå tabt og sådan, men det handler jo ligesom at få oplyst om det her, så vi kan få skabt... hvad hedder sådan noget... en større oplysning omkring det.”*
- Gert: *“Tror du ikke danskerne klamrer sig mere til Christiansborg, end de klamrer sig til Bruxelles?”*
- Karoline: *jo og det gør alle jo...*
- Gert: *“Og det gør jo også at de bliver en underlig konstruktion ik... og du kan ikke fortælle det til dem dernede vel... fordi man føler at der er alt for lang vej derned og det kommer tilbage i nogle termer, hvor man er usikker og man kan ikke rigtigt gennemskue hvem det tilgodeser – altså EU. For så finder man ud af at – det er ikke noget der tilgodeser nogle heroppe i norden ik.. det tilgodeser Italienerne for eksempel ik.”*
- Karoline: *“Og så lige pludselig så forsvinder lakridspiben og så er der ramaskrig..”*
- ...*(folk griner lidt)...*
- Line: *“Og så føler jeg lidt at alle og enhver kan komme ind og sidde som politiker på Christiansborg, hvorimod det er en lidt længere vej at komme ind i EU. Og selvom jeg*

ikke forstår noget som helst af det, så må de (EU-politikere) være lidt bedre, og lidt mere til at stole på, hvis de rent faktisk er nået dertil.”

- Karoline: *“Man har jo også lavet en masse parlamenter for ligesom at sikre at det er en demokratisk process, vi ligesom ser i Europa. Så man er også nød til at have en tillid til at det der foregår, foregår som det skal foregå.”*
- Gert: *“Men det gør da ondt i mig, når fx Messerschmidt, at de bruger EU penge til deres egen kampagne... (lidt kamp om ordet)... og nu stiller manden kraftedme op til folketinget igen. Og der er ingen konsekvens... han skulle aldrig have lov at beskæftige sig med Christiansborg igen vel...”*
- Claes: *“Men hvis der ikke er nogen konsekvens, så er det vel fordi det ikke er ulovligt eller ikke er forkert, som sådan... så det er vel bare systemet du (Gert) ikke er tilfreds med?”*
- Gert: *“Jo jo men han blev jo smidt ud af EU ik... (noget mumlen)”*

Asyl og integration: Det næste spørgsmål. Det går så på Asyl og Integration. Og den her debat den gik ud på, hvordan man bedst løser grænseoverskridende problematikker såsom kriminalitet og den flygtningekrise, som der især var dengang, og som der måske stadig lidt er. Nogle mente at vi ligesom kunne løse den bedre på egen hånd, og nogle mente at man burde samarbejde for at løse dem. Og hvis jeg så lige starter med at spørge, hvordan i oplevede den debat om asyl og integration og grænseoverskridende kriminalitet osv?

- Claes: *“Er der en der vil starte? For jeg kan faktisk ikke huske den debat...”*

Nej, men det er måske heller ikke lige den debat, men hvordan føler i ligesom... altså klarer vi den bedre selv eller bør man samarbejde?

- Karoline: *“Jeg tror at efter de her terrorangreb, der har været de seneste år, så er det gået op for rigtig mange danskere, at vi er nødt til at have et større europæisk samarbejde. Fordi at vi ser jo de her Syrienskrigere, som rejser op gennem landene som ikke bliver fanget i de forskellige pas-kontrol. Og det har jo måske kunne være med til at stoppe en masse terrorangreb – vi har jo set enormt meget (mange, red.) de*

seneste par år, også efter 2015, hvor vi så i Danmark sagde nej. Og på den måde har jo måske gået glip af at være en del af det her Europol.”

- Gert: *“Og specielt også ...(noget mumlen)... når man gør det op i hvor mange ressourcer der bliver brugt på at følge de terrorister. De ved jo utroligt meget, øøh PET, EU-politi. De kender dem jo kraftedme, de følger dem jo kraftedme, de har sgu snor i dem. Men det koster jo nogle ressourcer, den onde fløjtme ik... at gå og overvåge en eller anden familie nede i Belgien, i en eller anden småby, fordi der er en stor koncentration af muslimer. Det er jo så ressourcekrævende ik.”*
- Karoline: *“Men derfor er man jo netop nød til at have et samarbejde. Og det tror jeg er gået op for rigtig mange, og vi havde jo også den her diskussion efter de terrorangreb der var på krudttønden. Jamen fordi danmark ikke er en del af det her Europol-samarbejde, jamen så har vi jo måske kunne have stoppet det her. Fordi vi ser jo netop den her grænseoverskridende kriminalitet og vi ser de her netværk, som der går ud over hele Europa.”*
- Claes: *“Jamen jeg er også enig i det her... i hvert fald med grænseoverskridende kriminalitet, så er der utrolig stor... hvad hedder det... altså der er meget at hente, der er meget at vinde ved et samarbejde. Men så igen, så er der også rigtig meget at tabe ved at samarbejde øøhh.. (lidt mumlen)... altså i forhold til flygtningekrise... (mumlen)... der har jo nærmest været folkevandring... og jeg forstår godt deres situation og de har jo selvfølgelig været nød til at komme et andet sted hen, men hvis EU bestemte hvor mange der skulle hen og hvorhen, så ville et så lille et land som Danmark være nød til at ændre sig ret radikalt på meget meget kort tid og det er danskerne bare ikke klar til... Det er lidt det jeg ser og den modgang der har været.”*
- Karoline: *“Og man kan sige at det startede lidt fra to forskellige poler, fordi ved at indgå i et større samarbejde, som måske kan stoppe noget af den her terrorisme, så er vi jo også nød til at sige ja til en masse flygtninge, og man får jo nærmest lyst til at lukke grænserne, så der ikke kommer de her ind og sådan noget...”*
- Gert: *“Og det er jo også fordi vi ikke kan skille tingene ad ik..”*
- Karoline: *“Nej præcis, og der kommer jo terrorister op gennem (Europa), der bruger den her flygtningestrøm, og jeg har den holdning at man skal sige ja til kvote-flygtninge... fordi man kan ikke lukke øjnene overfor det (...?) vi står for i dagens samfund, og det kan godt være at vi et lille dejligt beskyttet Danmark, men*

man kan stadig ikke lukke øjnene overfor det der sker i verden, og det er skide irriterende... og det kan godt være man må bo ved siden af en flygtning og "so be it" altså. Jeg har det som om at – jeg har det bare som om at hele den her diskussion er centreret et helt forkert sted, og det er som om at der sidder en masse utilfredse små danskere som der (tænker, red), "ååh nu får jeg lige ændret en lille bitte del af min hverdag", når der bare er folk der dør... man sætter ikke sit barn på en båd, hvis altså ikke det var sidste løsning."

- Claes: *"nej.. jeg er helt enig.. men der er jo også den situation at de flygtninge er var, de shopper jo ligesom mellem EU-lande. Og så skal de bare igennem Danmark for at komme til Sverige, eller de skal bare herhen for her har vi hørt det er bedst, eller her har jeg min familie, eller man har en fætter ik.. og det er sådan lidt... så de er heller ikke klar på den der kvote-ordning fordi de gider ikke bare placeres et eller andet sted. Man kan ikke bare shoppe land sådan der. Slet slet ikke."*
- Karoline: *"Nej det synes jeg heller ikke... men der er jo også den her regel i EU med ligesom at det første land man ligesom møder, der skal man søge asyl."*
- Claes: *"Jaja."*
- Karoline: *"Og den blev jo slet ikke overholdt.."*
- Claes: *"Slet ikke.."*
- Karoline: *"Fordi de åbner jo bare grænserne op igennem, (så de kan, red) vandrer hele vejen op.."*
- Claes: *"Og bruger motorvejene til at komme frem."*
- Karoline: *"Jaja præcis, og vi er jo også nød til at holde hinanden i skak, når man netop har den her regel. Og så kan jeg godt se, at Italien modtager helt vildt mange."*
- Gert: *"Og så synes jeg også... og det skal sgu også med i debatten for EU har en aftale med Tyrkiet, som ikke er med i EU, og det betaler EU Tyrkiet penge for at modtage flygtninge. Bare fordi Tyrkiet vil gøre deres roser grønne for at komme med i EU. Og nu har de vist fået stemplet en gang til, at der går rigtig rigtig mange år før de overhovedet kan komme på tale til EU igen. Men jeg forstår det ikke, at man/EU giver tyrkerne penge for at opmagasinere flygtninge af alt mulig..."*
- Karoline: *"Men det er jo fordi EU ikke mener at vi har kapacitet nok til at huse alle de..."*

- Gert: *det forstår jeg godt! Men det er en mærkelig studehandel ik. Og den gør det ikke lettere at følge med i, og når de så er i Tyrkiet så er der mange tråde ud i Europa, og så begynder de at vandre derfra... øhh... og så er de væk.. og så sidder de kraftedme eller undskyld, så sidder de lige pludseligt på en landevej.*
- Claes: *"Hvis det er tilfældet at vi betaler... jeg har slet ikke hørt at vi betaler."*
- Gert: *"men det gør vi!"*
- Claes: *"men jeg tror på det, men hvad hedder det... det giver jo mening, fordi at hvis alle EU-lande, ligesom Danmark og alle de mindre lande, vi lukker grænserne fordi det går for stærkt og vi ikke kan styre det, og vi er nød til at få et overblik, så giver det mening, at hvis der er nogle der gerne vil hjælpe som bare siger, at vi skal bare have en kompensation, så må man betale for det."*
- Gert: *"Fordi Erdogan gerne vil i EU, og så kan han tjene penge på det også."*
- Claes: *"Men så kan man da i det mindste styre det indefra EU."*
- Gert: *"Og det er jo det vi finder ud af, at det kan vi jo ikke!"*
- Claes: *"Men vi styrer det jo fra EU ved at betale nogle for at tage imod."*
- Gert: *"Og så finder man ud af at de forsvinder sporløst fra Tyrkiet, og så er de væk... og det var ikke meningen."*
- Claes: *"Muligvis, men så kommer de jo ikke til Europa og så har vi ikke det problem med at holde styr på dem."*
- Karoline: *"Men vi er nød til at kapere så mange som vi overhovedet kan, men vores samfund kan jo heller ikke gå under på grund af det."*
- Gert: *"nej men du kan ikke erstatte... og der tror jeg man skal passe på... hvis der kommer over halvdelen af fremmed nationalitet til Danmark, så.. og det tror jeg hele vejen gennem Europa... hvis der kommer for mange mængder, så man ikke kan genkende sit eget land, så tror jeg vi kommer til at bide tungen af os selv, fordi hvad skal vi så?"*

Hvis jeg nu lige skærer lidt igennem og stiller et lidt mere simpelt spørgsmål til jer alle sammen. Så med de her problematikker, mener i så at man løser dem bedst selv, med grænsekontrol og det som man måske før i tiden har gjort, eller om man bedst løser dem i fællesskab?

- Claes: *“Og man kan ikke vælge begge dele? Du kan ikke sige en blanding, altså..?”*
- Stefan: *“Joo men bare lige så i alle sammen lige...”*
- Gert: *“Jeg tror på fællesskabet, men der tror jeg også på at Europa er så forskelligt mentalt. Franskmændene har jo historisk haft mange nationaliteter, fordi de har været en... Belgierne har jo også, de har jo også haft mange nationaliteter, men altså der skal være en overvægt. Men det er svært at lave om på fordi Danmark ligner ikke Belgien, og Belgien ligner ikke Italien... Og der får Europa jo – de politikere der sidder og skal styre det nede i Eu, de kan jo heller ikke blive enige...”*

Men hvis du nu lige tænker altså, hvordan de ligesom løses bedst? Om det måske er bedre at samarbejde lidt mere eller om man måske skal løse det mere selv? Sådan overvejende, det er ikke fordi man skal give et (svar)...

- Gert: *Jamen jeg tror fællesskabet, hvis EU kunne lave nogle regler som holdt vand... og det gør de jo ikke fordi at det er derfor at landene laver deres egne regler, og så lukker vi af og så skal der være bomme og der skal være... tolde ved grænserne...”*
- Karoline: *“Og det er jo derfor at fællesskabet er den eneste løsning. Fordi vi kan jo ikke alle sammen lukke grænserne fuldstændigt. Fordi så ender vi jo nærmest i et ... (mumlen).. vi er jo nød til at se tingene i øjnene og vi er nød til at indgå nogle fællesskaber, så vi ligesom kan få klaret den her krise, som vi jo har. Og selvom at mange ville mene – det er sådan lidt DF ville mene – at det er det helt store ramaskrig.”*
- Gert: *“Da Fremskridtspartiet, de opstod, og kom med deres meninger omkring gæstearbejdere og flygtninge, der stod hele Danmark – der stod vi på kraftedme på nakken af dem ik... Hvis du så kigger op i dag, så hedder det så Dansk Folkeparti, men det er jo faktisk trendsættere omkring flygtninge, og Socialdemokratiet og Venstre og de er jo nød til at tage deres mening ik. Men det er jo også udtryk for at når Socialdemokratiet og Venstre og de liberale partier lige pludselig også synes det er en god idé, at vi kan ikke have for mange af de (flygtninge, red.) der og vi er nød til at lukke dem ude og vi er nød til...”*
- Karoline: *“Det er jo netop fordi at de synes at det er den holdning der vil ses. Det er jo så en helt anden populistisk diskussion.”*

- Gert: *“Men det hænger jo sammen som ærtehalv ik, og jeg ved godt at det ikke er emnet her, men det hænger jo sammen. Og det kan man jo ikke øhh..”*

Men hvis jeg lige spørger Line... Hvad det lige.. du må have en eller anden (holdning)?

- Line: *“Jamen jeg synes at ... jamen det er sådan lidt i midten fordi at når Danmark er så lille et land, er vi nødt til at samarbejde. Fordi jeg synes selvfølgelig at vi skal hjælpe som land, og vi har et skide godt land, hvor alt fungerer... næsten i hvert fald. Og så bliver vi også nød til at åbne os op og sige: Jamen så skal vi også være med og gøre vores del. På den anden side så skal man også passe lidt på, fordi jeg tror der er rigtig mange danskere der også tænker: jamen hvis vi bare siger: vi er med, gør hvad i vil med vores land, smid så mange herhen og så smid de andre et andet sted hen. Så har vi lige pludselig ikke noget at sige mere, og så lige pludselig så har man bundet sig i et eller andet. Hvor man tænker: hov nej, det var ikke det vi gik med til eller sådan.”*
- Karoline: *“Det tror jeg du har ret i...”*
- Stefan: *“Claes? Lige på falderebet...”*
- Claes: *“Ja, men for at vende tilbage til spørgsmålet så er jeg bare af den overbevisning at man bør samarbejde også. MEN at man bør lave det samarbejde således at landene selvfølgelig ikke frit... pga. det samarbejde jeg vil anbefale så stadigvæk har muligheden for at lave deres egne kontroller næsten frit. Bare fordi at det jo så bare er en ekstra kontrol.”*

Europol: nu kommer vi så til noget som vi også lidt har været inde på, og det er Europol. Og det er jo som sagt navnet på det europæiske politisamarbejde, som også var en af de punkter, som der var på lovforslaget dengang. Og det var jo... hvad kan man sige... også om det her med hvordan man bedst kunne løse de her problematikker med grænseoverskridende kriminalitet og indvandring, som vi var inde på. Og øhmm, det er måske lidt mere konkret men hvad i ligesom tænker om fordelene og ulemperne ved at være med sådan et samarbejde som Europol?

- Claes: *“Jamen jeg ser mange fordele altså... det er nemmere at finde kriminelle, og følge dem, og spore dem, og det er nærmeste den eneste måde vi i Europa kan holde styr på kriminelle på tværs af landegrænserne, hvis de flygter, og det er...”*
- Line: *“Og det gør de jo... hvis du har lavet noget kriminelt, så bliver du jo ikke det samme sted, så skal du jo væk så hurtigt som muligt for ikke at blive opdaget. Og hvis du så når langt nok væk... jamen så, hvis vi ikke samarbejder så dør det bare på en eller anden måde.”*
- Claes: *“Så kan man jo sige at du kan næsten ikke komme fra et land og så slippe ud af Europa inden du bliver fanget af Europol. Altså det burde næsten være umuligt. Og selvom du gør, så har Europol et samarbejde med Interpol og så har du jo næsten kun Rusland tilbage, som du kan være i.. og så vil du næsten hellere... fanges ik...”*

Har i nogle tanker om Europol som organisation... sådan overhovedet?

- Claes: *“jeg ved ikke så meget om dem som organisation faktisk...”*
- Gert: *“jeg har hørt lidt via min kollega, hvad hedder det... inde i F&P. Og han var jo meget for, også dengang til afstemningen ik... og jeg kunne godt følge ham, og jeg var også enig med ham. Fordi jeg kunne godt se, når han kom med argumenterne, at den eneste måde man kan få bedre – hvad der ligger af underskov af fraktioner i Europa – så er det den vej (samarbejde). Så kan jeg kun være enig med ham ik (kollegaen, red.).”*

Rationaler: Danmarks samarbejde det bygger ligesom på flere forskellige rationaler, altså der er mange grunde til at vi samarbejder med andre lande. Når jeg lige prøver at spørge jer, kan i komme i tanke om nogle af de rationaler der ligesom er bagved det samarbejde vi har med EU eller sådan hvad tænker i sådan er de vigtigste ting når vi snakker rationaler?

- Gert: *“Toldbarriere...”*
- Claes: *“For EU?”*

Ja sådan for samarbejde eller ikke samarbejde... hvad tænker i, hvilke rationaler bruger i når i tænker på EU samarbejde eller sådan andre politiske ting.

- Claes: *“at nedbryde handelsbarrierere sådan, er min første tanke. Gøre det lettere at handle med hinanden, opnå nogle fordele og du (Gert) sagde noget told ik, lige før? Men der er jo nogle fordele sådan rent økonomisk. Og det var også lidt det der var formålet med EU til at starte med, og så er det ligesom blevet til en stor organisation som forsøger at gøre det bedste for alle lande, men fordi at alle lande ikke har samme størrelse, så vil det være bedre for nogle lande end det vil være for andre. Så Tyskland har jo... de får jo de største fordele, som jeg har hørt det i hvert fald.”*

Har i (de andre, red.) nogle tanker om, hvad i navigerer efter kan man sige?

- Karoline: *“ja helt sikkert. Hele det her med de toldmure, som der ligesom er i EU. Og netop Europol, som vi allerede har snakket om. Hvis jeg ligesom tænker, hvorfor jeg ligesom er pro EU. Også netop hele den her suverænitetssnak igen med at vi ligesom er nødt til at indgå i et samarbejde for at få at få noget mere reel magt.”*
- Gert: *“Det der undrer mig i hele det der, det er der hvor jeg får dårlig smag i munden, at man har nogle steder i Europa hvor det er muligt at kanalisere pengene væk, det er sådan meget negativt. Det er meget negativt i mit univers. Selvom der er plusser!”*

En af de ting, en af de grunde til at vi samarbejder med EU. Det er ligesom et lovmæssige, og der er lidt snak om, hvordan det ligesom bør være rent juridisk, når vi snakker dansk lov overfor EU lov. Og så vil jeg bare gerne høre, hvordan ser i det forhold mellem at dansk lov og EU lov spiller sammen, og...

- Gert: *“Men er det ikke først noget man opdager når man ser forskellen?”*
- Stefan: *“Jo det kan man sige, men det var mere for at sige sådan hvordan synes i det bør være, sådan om EU lovgivning det skal trumfe dansk lovgivning eller er det bedst at holde på egen lovgivning fremfor EU lovgivning osv.?”*
- Karoline: *“Altså jeg synes helt sikkert at vi skal beholde vores egen lovgivning, og så ligesom regulere efter hvad der ligesom... for Danmark har det jo tit strammere love end EU har, og når der er noget der er EU godkendt der er det allerede (godkendt i Danmark, red), når fx sådan noget som medicin, der er der tit strammere regler i Danmark, så vi bliver jo ikke engang påvirket af de EU regler der ligesom findes.”*

- Claes: *“Ja så vi har ret let ved at holde os inde...”*
- Karoline: *“Ja helt sikkert, og EU er jo også bygget op omkring tyske og franske demokratiske værdier, men det kan danskerne også godt identificere sig med, kan man sige. Så jeg synes ikke det er så forskelligt for os.*

Men man har også set at nye lovforslag ikke helt går i spænd med de eksisterende love, og hvad tænker i om det? Er det fint nok at sige ja til nye lovforslag selvom det går i strid med gamle love?

- Line: *“Altså danske love eller EU love?”*

Begge dele faktisk. Vi kan starte med EU lovgivning, når det ligesom ikke går i spænd med den danske lovgivning. Hvordan har i det så med det?

- Karoline: *“Det kommer helt sikkert an på emnet. Fordi at vi har jo snakket om Grundloven før, som er fra hvad, 1848? Øøhm, og der er jo ligesom helt sikkert sket en udvikling. Der er jo sket en globalisering. Så det kommer helt sikkert an på emnet, og hvad er det for nogle regulationer der skal ind og laves...”*
- Claes: *“Ja, jeg er enig. Jeg synes at, bare for at tage begge dele, at det skal kunne gå begge veje. Vi skal have mulighed for ligesom at afvise at følge en eller anden ny europæisk lov, hvis ikke vi føler at den passer ind under de danske rammer og den danske lovgivning. Det skal spille sammen med en masse andre ting på et eller andet plan, for det går bare ikke at acceptere noget fordi at så...”*
- Karoline: *“Nej det er også rigtigt.”*
- Claes: *“Men det er jo så bare derfor man bør tage afstand til EU.”*
- Gert: *“For mig så længe at man ikke skaber et eller andet kludetæppe, som ikke er til at forstå. Og der tror jeg man skal passe på med EU lov og en national lov, fordi det kan meget vel gå hen og blive et kludetæppe og lige pludselig så kan vi ikke finde ud af det vel... og det tror jeg man skal passe på med over tid.”*
- Line: *“Jeg synes det er svært at sige den ene er højere end den anden, fordi igen det kommer an på altså hvad er det vi snakker om. Er det noget der kun har noget med*

Danmark at gøre, er det noget der kun har noget med EU at gøre, jamen så er det lige pludselig en anden lov der er højere end den danske for eksempel.”

- Gert: *“Ja ja men, en nationall lov gør det muligt at sige det er muligt at man kan spise det nede i tyskland, fordi at de producerer det og de spiser det og det har de spist i 100 år. Men hvis det er noget de vil eksportere hertil, så skal det også være muligt nationalt at sige: niksen!”*
- Line: *“Helt sikkert.”*
- Gert: *“Vi har en strammere lovgivning, og det der vil vi ikke se vel. Det vil vi ikke spise, og det skal i ikke have lov at spise. Så må i kraftede smugle det ik.”*
- Claes: *“Man skal ligesom tilskrive de to, den danske lov og den europæiske lov man skal tilskrive dem samme værdi. Og så bare fordi EU er større, så skal man ikke bare”*

...(kamp om ordet)...

- Karoline: *“Jeg synes faktisk man skal tilskrive den danske lov større værdi. Og det er selvom jeg er for EU.”*
- Claes: *“Men det synes jeg også er svært at sige fordi at hvis du er for samarbejdet, så er du også nød til at sige, jamen... det er bare for at sige, hvis du tilskriver Danmark alt for meget værdi, så afviser du alle EU lovgivninger.”*
- Karoline: *“jamen det er jo egentligt ikke det jeg mener, som sådan jo. Men som jeg også sagde tidligere, så har vi jo ofte nogle lidt strammere love i Danmark. Og de love de laver i EU, så må vi ikke længere have legetøj i Cornflakes længere, og hvad så? Det er ikke de store forandringer.”*

Men det var også for at spørge omkring vægtningen af dansk lovgivningen, den i forhold til europæisk lovgivning, sådan vigtigheden i forhold...?

- Gert: *“Så vidt jeg husker, så har vi også nogle nationale lovgivninger, hvor vi har måtte bøje os for EU – og det kan være fødevarer, og jeg kan ikke huske præcise... det er sådan noget jeg kan huske over tid. Og der har Danmark altså, selvom vi har haft nationale love, måtte bøje os for EU lovgivning. Og så bliver det et kludetæppe ik også..”*

- Claes: *“Det jeg mente med det før, med at man skal passe på med at tilskrive det ene mere værdi end det andet, det er bare at man skal kunne overveje begge dele, og man skal kunne sætte sig ned og tage stilling til det uden at det skal gå for stærkt. Sæt jer ind i tingene, og forhold jer til det, og så kan vi altid tage den når det hele er velovervejet i stedet for at det er et eller andet pres. Hellere at man føler at, det gider jeg ikke kigge på, fordi at det er fra EU af.”*
- Gert: *“Vi kan jo blive trukket i EU retten, og så taber vi... selvom vi har en ganske fornuftig lovgivning, der regulerer netop den ting. Så har danmark jo tabt nogle sager nede i EU.*
- Karoline: *“Altså vi har jo nogle retsforbehold jo... så det er jo ikke fordi at – så på den måde har man jo ikke sagt at – den danske lov går over (EUs)...”*
- Gert: *“Men det er jo ting der er fældet ned. Hvis du har et forbehold, så står det jo i EU lovgivning ik.. og den er jo uomtvistelig ik...”*
- Karoline: *“Jo jo, men det er jo det jeg mener med det her med at vægte den danske lov højere.”*
- Gert: *“Vi er sgu meget enige hva?”*

Sikkerhed: Det næste vi kommer til det er – en anden grund til samarbejdet er det sikkerhedsmæssige perspektiv, og når vi snakker om EU samarbejde og sådan noget så, når man skal sikre en sikkerhed – altså vores egen sikkerhed. Hvordan tænker i så? Hvordan vil i så... ja claes?

- Claes: *“Jeg tænker på sikkerheden at... man skal tænke på det som en forsikring altså..*

Det handler også stadigt om grænseoverskridende kriminalitet, lovgivning og det her ting, og hvordan man sikrer sin egen sikkerhed eller Danmarks...

- Claes: *“Jamen netop ved at vi gør de her ting, det gør at du sikrer at du er sikret, det er lidt underligt at sige. Jeg ser det lidt som om at du har tegnet en forsikring, så du ikke kun er et lille land, men deler en risiko på tværs af lande. Om det så er*

kriminalitet, flygtninge eller lovgivning eller hvad det kunne være. Jamen så har du bare flere ressourcer til rådighed.”

- Karoline: *“Altså sikkerhed, det kan også forstås på at man ligesom er sikret at man beholder de nationale værdier man har i de pågældende lande, der nu er i EU. Altså det er lidt et andet synspunkt, men når jeg tænker sikkerhed så det lidt på samme måde som Claes også siger – altså fx ting som terror, Europol og sådan noget, når man tænker EU samarbejde.”*

Jeg kan også spørge på en anden måde, altså hvorvidt mener i at Danskerne tager højde for andre medlemslande i deres overvejelser omkring sikkerhed – sådan når vi snakker nationalt over for en fælles sikkerhed.

- Karoline: *“Jeg tror man har rigtig travlt med at tænke på, hvordan får jeg det meste ud af det her fællesskab, vi nu har bygget. Og man har rigtig – altså vi ser danmark som værende den her lille stat i et større fællesskab, og de prøver at narre os, de prøver at bestemme over os. Det er lidt den tendens jeg synes det er.”*
- Claes: *“Jamen det er lidt det samme, der er lidt den ide med at vi skal sikre os, og det skal i hjælpe os med, men de andre lande må ligesom også selv finde ud af hvordan i sikrer sig bedst, indenfor de rammer i nu har og de rammer som der nu er i EU. Så man er på en eller anden måde lidt egoistisk, som... jeg ved ikke om det er sådan en ting fordi vi er et lille land.”*
- Gert: *“Jeg synes EU vinder, men som dansker skal man have det at vide, at det er reguleret under EU det der, så eller så mener jeg at EU (vinder).. for det er trods alt større en national sikkerhed. Så hvis man får at vide at det skal du ikke spekulere på, det har EU... det er med i pakken. Så vinder EU over de nationale fordi det er større, og fordi de har flere ressourcer, i min optik. Så vinder EU.”*
- Karoline: *“Men vi er EU. De lande som vi står sammen med i det fællesskab, de er EU. Danmark er EU, og Sverige er EU.”*
- Gert: *“Men vi har nationale regler...”*
- Karoline: *“Helt sikkert, men jeg mener bare at når man ligesom har indgået det her fællesskab, så er det jo fordi vi er samlet om det. Men så igen, vi har måske ret svært ved ligesom at tage højde for de andre lande og så man ser måske et lidt større*

skandinavisk samarbejde, som vi også har set tidligere. Men jeg tror helt sikkert ikke, at vi har svært ved at forstå de andre lande og tænke på de andre lande. Og det er meget egoistisk...

- Claes: *“Det kommer jo af at vi ikke rigtig har sat os ind i hvad andre lande ligesom har af nationale lovgivninger, det er jo... det rager os jo lidt ik altså... vi ved jo bare at de skal forholde sig indenfor EU's rammer og deres egne rammer, og så gør vi jo lidt det samme. Og derfor er det lidt svært at tænke på andre.”*
- Karoline: *“Helt sikkert, jeg tror også at... det er jo ikke nødvendigvis en dårlig ting.”*
- Gert: *“Jeg sidder også og tænker på sådan noget som cyber-kriminalitet. Det er jo en underlig størrelse, og den er næsten ikke til at sikre sig, men når jeg så hørere at EU, det har de arbejdet med og de har en deling dernede som er up front. De er nok nogle af de bedst, så giver det mig en ro, i stedet for at vi selv opfinder øhh.. nu skal vi også til at bruge 5 mio. på det, og så starter vi i morgen for i øvrigt ik... og der giver det mig sikkerhed, at hvis det ligger indenfor EU, så er der merer pedal på det, end hvis vi skal opfinde det herhjemme ik.*

Så hvis jeg spørger sådan, når i lige tænker sikkerhed, har i så sådan den nationale sikkerhed i højsædet eller er det lige så vidt den fælles sikkerhed?

- Claes: *“Deer, laver jeg sådan lidt rangering. Det er klart den nationale sikkerhed der er i højsædet. Men jeg går også ind for at vi bidrager til den fælles sikkerhed, så godt vi nu kan. Og det er måske ikke med så meget, men det synes jeg også vi skal. Men jeg sætter klart den nationale sikkerhed højsædet...”*

Vi kan lige tage den i runder her.

- Karoline: *“Jamen jeg er egentligt meget enig. Det her med at jeg kan sagtens se at man sætter den nationale sikkerhed først, men som Claes siger, så er vi nød til at gå ind og hjælpe hvor vi kan, og sikre fællesskabet – sikre samarbejdet.”*
- Line: *“Jamen jeg synes da helt sikkert at Danmark skal passe på sig selv på en eller anden måde, og jeg tror der er rigtig mange danskere der tænker på at vi er så lille et land i forhold til at – op imod alle andre lande, så ville vi kunne blive smidt ud med det samme, fordi vi er så få og små, så der er sådan en sikkerhed der, hvor at man*

ligesom skal sikre sig selv før, man går ind og hjælper andre. Men selvfølgelig skal vi også være en del af det, og gå med til det, fordi vi også har brug for de andre lande til at sikre os selv.”

- Gert: *“For mig er det også meget situationsbestemt. For det ene år – hvis der ikke sker noget EU mæssigt som jeg får øje på – som gammel modstander af EF. Så kan der komme en periode hvor de laver noget rigtig godt, og så skal vi være en del af fællesskabet, men eller kan jeg blive meget national også. For det skal sgu være dansk, og det er der sgu ikke andre der skal blande sig i. Det svinger fra den ene til den anden side, alt efter...”*

Disciplin: så har jeg det næste spørgsmål, og det er. Hvordan vil i selv sige at i tager stilling til forskellige politiske debatter med EU. Lytter i mere til flertallets holdning, eller til jeres partiers holdning, eller tager i det ligesom sag for sag, og har i ikke noget problem med at afvige fra de ting i hører fra andre?

- Karoline: *“nu har vi ligesom haft den her diskussion med at det er rigtig rigtig nemt at så bare tage det standpunkt, som man mener at – den politiske overbevisning som man nu har. Jeg ville rigtig gerne sige at jeg tog tingene sådan sag for sag, og jeg ligesom bare (gjorde det) hver gang der var noget jeg skulle tage stilling til. Men så igen, det er jo knappe ressourcer som man egentligt har. Jeg er oplyst om at man bliver nød til at tage stilling til de enkelte sager der nu er, men jeg går nok meget efter jeg ligesom kalder en mavefornemmelse. Den er nok baseret – altså den er ikke helt baseret på – den politiske overbevisning jeg nu har, fordi jeg ved den ligesom svinger nemlig meget, alt efter sag til sag. Så det handler ligesom om, med den overfladiske viden jeg har - hvad er det så jeg mener.”*
- Claes: *“Jeg går også efter sag til sag, altså jeg går primært efter min – hvad man kan kalde mavefornemmelsen også – altså falder den ind under mine værdier ligesom. Hvis jeg så alligevel har en lille smule svært ved at forholde mig til det, så går jeg nok til det nærmeste parti, som jeg kan identificere mig med. Så prøver jeg nok at finde noget inspiration.”*

- Line: *“Altså jeg vil sige at, jeg tror godt at jeg kan være nem at overbevise om et eller andet og følge med strømmen. Altså at følge med hvad de fleste siger eller hvad de fleste mener, og jeg tror det tit er nemt at lade være at sætte sig ind i tingene og bare sige: ”jamen det var den vej jeg gik sidst eller det var den vej jeg fik at vide sidst, var bedst – så er det vel også det denne her gang. Og det lyder sikkert meget godt, og så gør vi det”. Fordi det er nemt og hurtigt og ja sikkert. Og så tager man det sikre valg. Altså også det der med at stemme nej, så er det sådan lidt. jamen der kan ikke gå noget galt, på en eller anden måde, siger man så, jamen så siger vi bare nej.”*
- Karoline: *“Altså jeg er meget meget enig. Det der med at det ligesom er så nemt, og bare følge med strømmen, og det tror jeg jo også er det der sker, og det der afgør udfaldet. Og netop fordi man ligesom bare følger med strømmen, og man har ikke tiden, som vi snakkede om, og man har ikke ressourcerne, som det kræver, for at sætte sig ind i de sager. Og sætte sig ind i det, og sige hvad er det egentligt vi stemmer om, hvad betyder det her for mig, og det er så nemt at blive påvirket til...”*
- Gert: *“Så er der vel også mange EU regler, som egentligt ikke føler vedkommer EU. Og sådan nogle regler som bliver vedtaget nede i bruxelles, og man synes det kommer ikke rigtig EU ved, og det forholder man sig ikke rigtig til. Og så kan alle politikere stå og bævre, og det gør de, eller de kan prøve at give et bud på det. Men det er først når man føler det rammer en. Det er noget der kan komme til at omhandle en, så tager man stilling, og så spidser man øre, og så begynder man at lytte til politikerne. Man skal også passe på, når der er for mange politikere der udtaler sig, så bliver man igen tonedøv. Det oplever jeg. Og til sidst så suser det bare gennem ørerne på en.”*

Ja jeg tænker også.. spørgsmålet var måske ikke så meget om man nødvendigvis tager flertallets holdning, men lige så vidt om man er tilbøjelig til at blive overbevist af andre i stedet for at – nu snakker vi om at man selv former sin holdning – men sådan det var bare for at sikre mig, at det ikke er at man tager flertallets holdning, men om hvorvidt man er tilbøjelig til at følge andres holdninger.

- Karoline: *“Det tror jeg helt sikkert man er.”*
- Gert: *“Det er svært at vide noget og ikke tænke at... der kommer så mange... der sidder så mange mennesker nede i EU og der sidder så mange kloge mennesker*

herhjemme, og den ene reform kommer i røven af den anden, og de kom her op til sommerferien, og de bliver ved med at lave reformer. Og man bliver tonedøv ik.. og de kan snakke lakrids piper herfra og til... jeg er ligeglad ik, fordi det har mistet min interesse.”

- Claes: *“Jaja men altså bare lige for at vende tilbage til det karoline sagde. For jeg kan sige at jeg sidder og kigger på det hele individuelt, fordi at det er det rette at gøre, men samtidigt så ved jeg også at jeg bliver da inspireret af gode argumenter hele tiden. Og det er da også det jeg gør når jeg prøver at sætte mig ind i tingene, så man støder jo hele tiden på, hvad andre folk de siger... for netop at danne sin egen holdning til det altså... så hører man på nogle gode argumenter fra nogle forskellige sider, og så vælger man ud fra det. Og så på den måde, så jeg har jo ikke 100 procent taget stilling til det på en eller anden måde, for jeg bliver jo influeret af alle mulige andre.”*

Jamen så har jeg et andet spørgsmål, som er: hvordan mener i at de forskellige partier søger at opnå danskernes opbakning til deres politiske agenda i forhold til eu relaterede spørgsmål? Altså både hvordan de gør det men også hvilke parametre der ligesom ofte bliver trukket på?

- Claes: *“Altså kan du uddybe det?”*

Ja altså det var mere for at spørge hvordan i oplever, at de forskellige partier søger at opnå jeres opbakning i forhold til det her (afstemningen)?

- Karoline: *“Det kommer vel an på hvilket parti man er.”*
- Claes: *”ja...”*
- Gert: *“Og hvilken valgperiode du er (i)...”*
- Karoline: *“Altså hvis man nu kigger på de partier som der er imod EU, så er det jo meget de nationale partier, så er det jo hele den her med identitetsfølelse vi mister og suverænitetsafgivelse og så er det jo de parametre, der bliver spillet på. Men igen, det kommer jo an på hvilket parti man kommer fra...”*

For og imod: Jamen så er vi ved at nå enden. Og så er der dem til sidst, som vi kan diskutere lidt. Så er der forholdet mellem dem der er for og imod eu generelt. Og lad os lige prøve at holde en lille rundtur, hvor i ligesom hver i sær får lov at sige nogle ord. Hvordan vil i definere dem der er for EU, når vi snakker værdier og normer og så videre? Anyone...?

- Gert: *“Jeg tror ikke lige jeg forstod spørgsmålet...”*
- Stefan: *“Hvordan karakteriserer man ligesom dem, eller hvordan oplever du dem (der er for)?”*
- Gert: *“Jeg synes ikke rigtig at jeg oplever forskellen ret stor, mellem for og imod. Det er først når der kommer nogle konkrete ting, hvor posen bliver rystet hos folk. Det er først der at man giver sig til kende. Jeg tror ikke at jeg kan pege nogle ud og sige, jamen han stemmer nej og han stemmer ja.”*
- Stefan: *“Ja okay, men det var ikke så meget når du ser på gaden. Men hvad du ser i debatter og alt muligt. Hvordan du vil karakterisere en der er for EU simpelthen? Vi kan også prøve at køre videre..”*
- Claes: *“Jamen jeg kan godt prøve at tage den. Altså forskellen hvis man skal tage debatten, så mener jeg at jeg mange gange sidder og tænker at dem der er imod EU, tit virker ret uoplyste, og ret hurtige til at sige nej, fordi det er ikke godt.”*
- Stefan: *“Hvis vi lige prøver at tage dem der er for først... så kan vi altid tage den anden bagefter...”*
- Claes: *“Okay. Jamen så er det bare modsatte. Altså dem der er for EU, det virker som om de har en masse gode argumenter, og er også ret tit bekendte med faldgruberne ved de ting de siger. Men de har på en eller anden måde overvejet fordele og ulemper og fundet en overvægt til den gode side, og så prøver de bare at argumentere for det. Hvor at... lige for at vende tilbage til de der er imod selvfølgelig, lige om lidt...”*
- Karoline: *“Jamen jeg er egentligt rigtig enig. Jeg tror også der er en aldersbetinget tendens. Altså vi ser meget i hele europa, at den yngre generation og... det så vi jo også fx i Brexit afstemningen, at de unge gerne ville være en del i EU. Så jeg tror helt sikkert at det vi ser er at jo at den yngre del af befolkningen er meget mere pro eu borgere, fordi de er vokset op med den her stigende globalisering. Men ellers er jeg meget enig med Claes.”*

- Gert: *“Jeg tror at det passer de unge mennesker godt, at der ingen grænser er. Men uden grænser – ingen landskamp. Og så forstår de unge mennesker lige pludseligt godt, at der skal være en eller anden begrænsning eller afgrænsning af hvor man kommer fra.”*

Vi kan også prøve at vende den om og sige, hvordan vil i så karakterisere dem som er imod eu, som vi også var lidt i gang med før?

- Claes: *“Jamen jeg kan jo bare tage den jo. Jeg synes tit at de kan bare ikke lide at få at vide hvad de skal synes, og de vil ikke overbevises. Og det er ligesom bare det de tror på, det er at, du skal ikke sige hvad jeg skal gøre eller stemme. Eller du skal ikke påvirke mig, og det er på en eller anden måde en fin kritisk tilgang til det, men der er også en lidt dum tilgang, fordi at du skal jo kunne overbevises hvis beviserne er gode argumenter. Altså det er jo sund fornuft, og hvis du ikke lytter til det, så er du jo dum... altså så er der noget galt.”*
- Line: *“Det er også lidt nogle typer der sidder fast i gamle værdier, som ikke vil udvikle sig. For der er ikke noget galt i gamle værdier og sådan noget, men det er som om man så sidder fast i de gamle ting, og man vil ikke se videre og sige: jamen verden ændrer sig, og så bliver man nød til at ændre sig med den. Og så er der selvfølgelig gode og dårlige måder, men så er det som om man lever i sin egen lille boble, og vil ikke rigtigt ud af den.”*
- Gert: *“det du taler om, det er jo globaliseringen – en verden uden grænser ik.”*
- Karoline: *“jo men det var jo det jeg sagde tidligere, det her med at de unge – de her mere eu borgere – de ligesom er opvokset med den her stigende globalisering. Og på samme måde kan du jo vende den rundt og sige: jamen så den ældre del af befolkningen er måske imod eu, men så igen så vi jo også i Brexit afstemningen, at det var de ældre der stemte for at vi ligesom skulle ud af EU. Så jeg tror helt sikkert det har noget at gøre med hvad for et værdisæt man ligesom er opvokset med.”*
- Gert: *“Jo og historik. Og den har de ældre. Den har de unge ikke.”*
- Karoline: *“Nej men der kan man selvfølgelig sige at der er forskellige synspunkter på det ik. Jeg er jo opvokset frie grænser. Jeg er vokset op med at man ikke skal have noget pas med nærmest, og det passer mig jo meget godt. Og på den måde så er jeg jo*

også blevet påvirket af de her værdipolitiske ting, så så er jeg jo blevet pro eu. Og jeg mener at vi drager fordel af at være en del af fællesskabet.”

- Gert: *“Jeg synes jo fx – qua min alder – at det var stort den dag jeg fik mit første pas. Det synes jeg var stort, qua det du snakker om (pas). Og stort for mig og mine kammerater.*
- Karoline: *men man skal helt sikkert. Jeg tror også sagtens man kan finde ud af at adskille de to ting. Jeg føler mig stadig dansk, men jeg vil stadig gerne være en del af et verdensborgerfællesskab.”*
- Stefan: *“Hvis vi så lige opsummerer, og siger – hvis i bare skal sætte et par ord på det – karakterisere danskerne som helhed, i henhold til EU? Altså den danske holdning til EU, hvis i ligesom prøver at samle op på det? Når vi snakker for og imod osv...”*
- Claes: *“Jeg ser den som overvejende for, men der er stadigvæk stadig stærke værdier. Jeg kan stadig godt lide at danmark er som danmark er, og vil ikke se helt store ændringer... jeg kan næsten ikke sige andet, end bare fordi. Jeg vil gerne have at vi bevarer den danskhed der er.”*
- Line: *“Jeg tror lidt det samme. Og så tror jeg at danskerne er lidt skeptiske, og bange for at give sig – sådan lidt all in. Man vil gerne have sådan en mellemløsning, man vil gerne være på den sikre side. Man tør ikke rigtigt smide alt ind, fordi hvad nu hvis det går galt. Så jeg tror danskerne er ret skeptiske.”*
- Gert: *“Men det er der jo ingen EU lande der tør. Og det er det der giver det paradoks, at når du begynder at træde franskmændene for meget over fodvårterne, så protesterer de kraftedme, så hiver de jo gelatinen frem igen ik...”*
- Stefan: *“Men hvis vi lige holder den til at karakterisere danskerne i forhold til eu, hvad tænker du så om det?”*
- Gert: *“Så er vi meget homogene. Vi er en homogen masse, og der er for og imod.”*

Men hvordan karakterisere du (danskerne)...?

- Gert: *“Jamen vi lever godt sammen, og vi skal nok også finde ud af det sammen.”*
- Karoline: *“altså jeg vil helt sikkert også sige at det måske en tendens til at være pro EU efterhånden, netop også efter stigende globalisering og så videre. Men der er også helt sikkert en gruppe som der er imod EU, så på den måde er der ikke så store*

politiske forskellige i danmark, men lige hvad der angår EU, så tror jeg stadig vi ser nogle modpoler.”

- Gert: *“Jo men det er heldigvis ikke en militær masse, vi bekriger ikke. Vi vil ikke gå i krig for det ik.”*
- Karoline: *“Nej men det er jo netop det mit argument for at være en del af det her fællesskab.”*
- Claes: *“jeg synes også lidt tendensen det er, at som ung, så er man meget meget for – pro EU. Men så jo ældre du bliver, så tænker du også at vi har det faktisk meget godt. Og det er der en grund til vi har, så lad os lade være at ændre alt for meget i det. Jo ældre det bliver, jo mindre kommer den der følelse krybende, end den ældre generation har lige nu. De er jo meget mere sådan: vi er mod EU. Vi kommer til at være pro eu i fremtiden, men vi kommer altid til at holde fast i den der.”*
- Karoline: *“Jeg tror også du har ret i at man er meget mere radikal som ung, og det er jo også lidt det vi ser med ungdomspartier – de er jo også tit ret radikale i sine holdninger ik... det kan jo sagtens være at mit synspunkt bliver ændret, men grunden til at jeg tror der er en forskel mellem ung og gammel, det er jo netop de værdier som jeg er vokset op med.”*

Hvis man siger at danskerne ofte bliver karakteriseret som eu skeptikere, hvad siger i så til det? Og hvordan kan det være?

- Claes: *“Altså du kan stadig være skeptisk, og være for.”*
- Gert: *“Tror du ikke det er et spørgsmål om, at vi er nationale, vi er sgu glade for at være danskere. Og bliver der pillet for meget ved det, så rejser vi os op, og siger nu er nok nok. Hvis vi skal æde det der dernede fra, så er i sgu nød til at tilpasse det, ellers så siger vi sgu nej.”*
- Line: *“Ja.. jeg tror også fordi vi kommer fra noget der er så godt, så kan man tillade sig at være skeptisk, så vi vil gerne. Altså man hører om så mange gode ting, der er ved at være en del af det, men fordi vi har det så godt i forvejen, så tillader vi os selv at gå ud og være skeptiske og sige, jamen hvordan kan vi få det endnu bedre.”*
- Claes: *“Det kan næsten ikke gå galt det her.”*
- Line: *“Nej...”*

- Karoline: *“Nej det er jeg egentligt også meget enig i.”*